

**M A S A R Y K O V A
U N I V E R Z I T A**

PRÁVNICKÁ FAKULTA

**Příživnictví –
právněhistorický vývoj
tohoto institutu na
našem území**

Diplomová práce

MILAN DOBEŠ

Vedoucí práce: doc. JUDr. Bc. Jaromír Tauchen,
Ph.D., LL.M. Eur.Int.

Katedra dějin státu a práva
obor Právo

Bibliografický záznam

Autor:	Milan Dobeš Právnická fakulta Masarykova univerzita Katedra dějin státu a práva
Název práce:	Příživnictví – právněhistorický vývoj tohoto institutu na našem území
Studijní program:	Právo a právní věda
Studijní obor:	Právo
Vedoucí práce:	doc. JUDr. Bc. Jaromír Tauchen, Ph.D., LL.M. Eur.Int.
Rok:	2020
Počet stran:	169
Klíčová slova:	Československo, socialismus, trestní právo, trestný čin, přečin, příživnictví

Bibliographic record

Author: Milan Dobeš
Faculty of Law
Masaryk University
Department of the History of the State and Law

Title of Thesis: Social Parasitism – Legal Historical Development
of this Institute on Our Territory

Degree Programme: Law and Legal Science

Field of Study: Law

Supervisor: doc. JUDr. Bc. Jaromír Tauchen, Ph.D., LL.M.
Eur.Int.

Year: 2020

Number of Pages: 169

Keywords: Czechoslovakia, socialism, criminal law, crime,
offence, social parasitism

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá historickým vývojem trestného činu příživnictví na území Československa. V první části práce je stručně charakterizován vývoj právní úpravy, která zakotvovala institut příživnictví v našem právním řádu od poloviny padesátých let až do pádu komunistického režimu. Druhá část práce se věnuje rozboru skutkových podstat trestného činu a přečinu příživnictví s uvedením konkrétních příkladů přibližujících tehdejší aplikační praxi. Třetí část umožní pochopit, jak byl tento institut zneužíván vůči státu „nepohodlným osobám.“ Cílem této práce je přiblížení specifik konkrétních případů příživnictví zasazených do dobové atmosféry.

Abstract

This diploma thesis deals with the historical development of the crime of social parasitism in Czechoslovakia. The first part of the thesis briefly characterizes the development of legislation that enshrined the institute of subsistence in our legal system from the mid-fifties until the fall of the communist regime. The second part of the work is devoted to the analysis of the facts of the crime and the offense of subsistence with specific examples approaching the application practice. The third part will make it possible to understand how this institute was abused by regime against „uncomfortable people.” The aim of this work is to approach the specifics of specific cases of subsistence set in the period atmosphere.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma **Příživnictví – právněhistorický vývoj tohoto institutu na našem území** zpracoval sám. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použil k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.

V Brně 30. června 2020

.....
Milan Dobeš

Poděkování

Je příjemnou povinností na tomto místě poděkovat všem, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout. V první řadě děkuji vedoucímu této diplomové práce doc. JUDr. Bc. Jaromíru Tauchenovi, Ph.D., LL.M. Eur.Int. za jasně formulované a srozumitelné rady, připomínky a předání potřebných zkušeností. Také mu děkuji za veškerý čas, který věnoval k usměrňování této práce a za podporu a motivaci.

Velký dík mu také patří za domluvení spolupráce s doc. PhDr. Petrem Kreuzem, Dr., z Archivu hl. m. Prahy. To je další člověk, bez jehož pomoci by tato práce nemohla vzniknout. Poděkování patří také zaměstnancům Archivu hl. m. Prahy za spolupráci a pomoc při práci s archivními materiály.

Moc také děkuji PhDr. Pavlu Holubovi ze Státního okresního archivu v Pelhřimově, Drahomíru Buráňovi ze správy okresního soudu v Hodoníně, Mgr. Janě Fasorové z Moravského zemského archivu v Brně a Mgr. Michalu Továrkovi z archivu Univerzity Karlovy, kteří mi umožnili nahlížet do dobových archivních materiálů.

Za pomoc s jazykovou správností jsem vděčný PhDr. Petru Krátkému a PhDr. Vladimíru Krátkému.

V neposlední řadě vyjadřuji svůj největší dík svým rodičům, kteří mne nekonečně podporovali (nejen) po celou dobu mého studia.

Jim budiž tato práce věnována.

1 Obsah

Seznam obrázků	15
Seznam pojmů a zkratek	16
Úvod	19
2 Právní úprava příživnictví v Československu 1950–1990	24
2.1 Důvody přijetí trestně-právní úpravy příživnictví	24
2.2 Vývoj právní úpravy příživnictví od roku 1950 do roku 1961	29
2.2.1 Novela trestního zákona č. 63/1956 Sb.....	31
2.3 Vývoj právní úpravy příživnictví od roku 1961 do roku 1990	38
2.3.1 Přijetí trestního zákoníku č. 140/1961 Sb.....	40
2.3.2 Novela TZ zákonem č. 53/1963 Sb.	41
2.3.3 Novela TZ zákonem č. 56/1965 Sb.	44
2.3.4 Zákon o přečinech	48
3 Znaky skutkové podstaty trestného činu příživnictví dle § 203 TZ ve znění od roku 1965 do roku 1990	54
3.1 Objekt	54
3.2 Objektivní stránka	55
3.3 Subjekt	56
3.4 Subjektivní stránka	60
4 Přiblížení jednotlivých znaků objektivní stránky TČ příživnictví v soudní praxi	62
4.1 Soustavnost.....	62
4.2 Vyhýbání se poctivé práci	66

4.3	Dávání se někým vydržovat.....	68
4.4	Opatřování si prostředků k obživě jiným nekalým způsobem v konkrétních příkladech.....	71
4.5	Jednotlivé formy opatřování si obživy nekalým způsobem	72
4.6	Prostředky k životu, které nelze považovat za „prostředky opatřené nekalým způsobem“	89
5	Rozdíly mezi TČ a přečinem příživnictví dle § 203 TZ a § 10 ZoP	90
5.1	Znaky skutkové podstaty přečinu příživnictví.....	90
5.2	Konkrétní případy, kdy mělo být příživnictví kvalifikováno jako přečin a ne TČ	91
5.3	Konkrétní případy, kdy byl přečin příživnictví překvalifikován na trestný čin.....	100
6	Souběh TČ příživnictví s další trestnou činností v soudní praxi	108
7	Příživnictví jako nástroj perzekuce disidentů a režimu nepohodlných lidí	110
7.1	Doba před existencí Charty.....	110
7.2	Underground	111
7.3	Vlasatci.....	112
7.4	Politicky angažovaný během pražského jara.....	113
7.5	Charta 77.....	114
7.6	Další konkrétní případy zneužívání trestnosti příživnictví proti disidentům	119
7.7	Jak se dalo vyhnout trestnímu stíhání za příživnictví	129

OBSAH

7.8	Veksláci.....	131
8	Zrušení trestnosti příživnictví	134
	Závěr	138
	Použité zdroje	143
	Přílohy	161

Seznam obrázků

Obrázek 1 - Zfalšované datum ukončení pracovního poměru..	161
Obrázek 2 - Karikatura	162
Obrázek 3 - Zpráva o pověsti.	163
Obrázek 4 - Hodnocení z nápravně výchovného ústavu	164
Obrázek 5 - Hlášení neomluvené absence – de facto podnět k zahájení trestního stíhání pro příživnictví	165
Obrázek 6 - Úřední záznam o předvedení podezřelý	166
Obrázek 7 - Úřední záznam o předvedení podezřelý	167

Seznam pojmů a zkratek

AHMP	– Archiv hlavního města Prahy
Č.	– Číslo
INFOCH	– Informace o Chartě 77, samizdatové periodikum
JZD	– Jednotné zemědělské družstvo
KSČM	– Komunistická strana Čech a Moravy
Kart.	– Karton
MLS	– Místní lidové soudy
MOP	– Mezinárodní organizace práce
MSV	– Majetek v socialistickém vlastnictví
MZAB	– Moravský zemský archiv v Brně
NS	– Nejvyšší soud
NV	– Národní výbor
OČTŘ	– Orgán činný v trestním řízení
OS	– Okresní soud (v Praze Obvodní soud)
ROH	– Revoluční odborové hnutí
s.	– strana
Sb.	– sbírky
SOAH	– Státní okresní archiv Hodonín
SOAP	– Státní okresní archiv Pelhřimov
Tr. zák.	– zák. č. 86/1950 Sb., trestní zákoník
TŘ	– zák. č. 141/1961 Sb., trestní řád
TZ	– zák. č. 140/1961 Sb., trestní zákoník
TZS	– zák. č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní
VONS	– Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných
ZoP	– zák. č. 150/1969 Sb. zákon o přečinech

Úvod

Tato diplomová práce se zabývá problematikou trestněprávního vývoje institutu příživnictví, které patřilo do kategorie deliktů „hrubě narušujících občanské soužití“ v socialistickém Československu. Toto téma je v rámci samostatného probádání z právněhistorického hlediska doposud nezpracované, byť se mu některé odborné práce okrajově věnují například v rámci výzkumu komunistického práva na našem území. Tyto práce však většinou pouze konstatují existenci tohoto deliktu a dále jej nerozvádějí.

Institut příživnictví byl v našem právním řádu zakotven od poloviny padesátých let minulého století až do pádu komunistického režimu. Za tuto dobu prošel dynamickým vývojem, který byl odrazem problematického uchopení tohoto deliktu ze strany zákonodárce. Podstatou institutu příživnictví bylo stíhat osoby soustavně se vyhýbající práci a opatřující si prostředky k obživě nekalým způsobem.

Komunisté považovali práci za zdroj hodnot utvářejících lidskou společnost, za základ socialistického zřízení. Práce byla dle tehdejších kritérií věcí cti, základním právem, ale i povinností.

Orgány státní moci se zpočátku domnívaly, že obecná povinnost pracovat ve prospěch celku, proklamovaná v Ústavě 9. května, bude samozřejmostí a chování, které bylo považováno za příživnické, postupně samo zanikne. Z toho důvodu nebyl ani trestný čin příživnictví zakomponován jako zvláštní skutková podstata v trestním zákoníku přijatém v rámci právnické dvouletky v roce 1950.

Jelikož se však následně ukázalo, že tato základní povinnost a společenská hodnota je ze strany tzv. parazitních živlů porušována, bylo třeba proti tomuto nežádoucímu jevu důsledně zakročit. Ochrannou funkci

společenských vztahů vykonávalo zejména socialistické trestní právo. V tomto případě především ve formě trestného činu a přečinu příživnictví.

Tato práce si klade za cíl poskytnout čtenáři komplexní náhled na problematiku těchto deliktů jednání, představení ne zcela jednoznačných aspektů spojených s trestáním „parazitního chování“ a případný praktický dopad na život v socialistickém režimu. Dalším cílem je přiblížit na příkladech z dobové judikatury některá trestní řízení. Tento cíl zahrnuje také přiblížení osobností konkrétních pachatelů a pojmenování (ne)jednání, která vedla k spáchání deliktů příživnictví. V neposlední řadě je záměrem ukázat některá zajímavá specifika, která se vyskytovala během trestního řízení s „příživníky“. V dnešní odborné literatuře se ve spojitosti s příživnictvím vyskytují vždy informace o zneužívání trestnosti tohoto institutu proti osobám komunistickému režimu nepohodlným. Tyto informace však většinou nejsou dále rozvedeny, proto je dílčím cílem této práce stručně rozvinout i tuto problematiku na příkladech konkrétních lidí.

Primárním záměrem je předložit práci přibližující atmosféru daného období se zvláštním zřetelem k tehdejšímu ideologickému podtextu spojovanému s institutem příživnictví.

První část práce nastiňuje, jaká ve společnosti panovala nálada, která předznamenala následné přijetí trestněprávní úpravy příživnictví. Další část práce se chronologicky věnuje jednotlivým zákonům, jejichž úkolem byla represe vůči tzv. parazitujícím osobám. Třetí kapitola se zabývá rozбором skutkové podstaty trestného činu příživnictví ve znění, které bylo účinné nejdelší dobu. Samostatná kapitola je věnována objektivní stránce skutkové podstaty, protože v její definici docházelo k největším potížím při aplikaci tohoto trestného činu. Z toho důvodu je této problematice poskytnut velký prostor. Pro její lepší uchopení jsou jednotlivé pojmové znaky přiblíženy na konkrétních

příkladech z rozhodování okresních soudů. Další kapitola se zabývá rozdílným pojetím trestného činu a přečinu příživnictví. Tyto rozdíly byly často nejasně určené, což je v této kapitole ukázáno na konkrétních dobových rozsudcích. Pro komplexní pochopení tématu je důležité určení, zda k příživnictví docházelo v souběhu s jinými delikty, nebo samostatně.

Zmíněné části práce ukazují „běžné“ pachatele. Sedmá kapitola představuje pachatele příživnictví z jiného úhlu pohledu – režimu nepohodlné lidi, vůči kterým byla možnost obvinění pro příživnictví v některých případech zneužita. Jako bonus této kapitoly jsou zmíněny konkrétní možnosti, jak se někteří lidé snažili vyhnout stíhání pro příživnictví jinak než legální cestou poctivé práce. Poslední kapitola se věnuje zrušení trestnosti příživnictví v roce 1990.

Poznatky v zásadní části práce jsou čerpány z primárních pramenů. Byl proveden vlastní archivní výzkum spočívající v bádání ve spisových materiálech věcně příslušných okresních soudů. Nejzásadnější část výzkumu se týkala spisového materiálu z Obvodního soudu pro Prahu 1 – za poskytnutí archiválií patří velký dík doc. PhDr. Petru Kreuzovi, Dr. z Archivu hlavního města Prahy, bez jehož pomoci by tato práce nemohla vzniknout. V tomto archivu se pracovalo s vyšetřovacími a trestními spisy z fondu státních orgánů, zn. 106. Jednalo se o spisy ze tří dochovaných ročníků: 1963, 1972 a 1981. Dále se zde pracovalo s rejstříkovými knihami pokrývajícími soupis případů, které tento soud řešil. Z těchto knih se také dal vyčíst výsledek procesu i případného odvolání.

Dílčí archivní výzkum byl proveden také ve Státním okresním archivu v Pelhřimově, Moravském zemském archivu v Brně a v depozitáři okresního soudu v Hodoníně. Ve všech zmiňovaných institucích byl poskytnut spisový

materiál místních okresních soudů týkající se trestného činu nebo přečinu příživnictví. Za to patří všem zúčastněným osobám také velký dík.

Všechny spisy, se kterými se v rámci archivního výzkumu pracovalo, se nalézaly v neuspořádaných – nezpracovaných fondech, pro badatele běžně nepřístupných. Z tohoto důvodu nejsou citovány kartony. Jednotlivé spisy byly vybírány náhodně. Snahou bylo obsáhnout co nejširší možné spektrum případů. Primárně byly vybírány spisy týkající se pouze příživnictví, a ne jiných deliktů. Vzhledem k velmi častému souběhu s jinými skutky bylo však vybráno i větší množství těchto spisů. Pracovalo se se zhruba 130 jednotlivými případy.

Práce je díky vlastnímu archivnímu výzkumu významně obohacena o nikde nezveřejněné, nepřístupné materiály, které zásadním způsobem dokreslují charakter sledované doby. Do práce byly záměrně zahrnuty některé zajímavé případy, které mohou z dnešního pohledu čtenáři připadat úsměvně až bizarně. V kritické době se však jednalo o tvrdou realitu.

K dalšímu dokreslení atmosféry byly vybírány dobově zabarvené novinové články, na kterých je jasně vidět, jakým způsobem byli občané o pachatelích příživnictví informováni – co vládnoucí garnitura chtěla, aby si obyvatelé Československa o příživnících mysleli a aby trestní stíhání příživnictví schvalovali. Občané byli také vyzýváni, aby parazitní chování netolerovali a nahlašovali je orgánům Veřejné bezpečnosti.

K hlubšímu pochopení aplikace jednotlivých zákonných ustanovení bylo kromě důvodových zpráv a komentářů k jednotlivým zákonům, judikatury okresních soudů a Nejvyššího soudu využito 9 dobových akademických prací z Univerzity Karlovy a z Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně (název Masarykovy univerzity z dob socialismu) týkajících se příživnictví a doplňovaných o odborné články z dobových právnických časopisů. Tyto

materiály doplňují odborné články z dnešní doby zabývající se příslušným obdobím.

Ke kapitole týkající se stíhání režimu nepohodlných lidí byla z části využita tehdy nelegálně se šířící samizdatová literatura.

Vzhledem k zaměření této práce na právní dějiny byly využívány především metody historického výzkumu. Zejména byla používána metoda přímá, využívaná ke studiu primárních pramenů, v nichž byly obsaženy informace o rozhodování jednotlivých případů. Vzhledem k dostatečné pramenné základně nebylo třeba využít metodu nepřímou. V práci se logicky pracovalo také metodou progresivní, kterou byl sledován postupný vývoj právní úpravy příživnických jednání. Částečně byla využita také metoda komparativní, např. při srovnávání předpisů s podobnou působností.

2 Právní úprava příživnictví v Československu 1950–1990

2.1 Důvody přijetí trestně-právní úpravy příživnictví

Příživnictví (dle některých autorů také parazitismus) stálo v přímé opozici proti ideálům socialistické společnosti. Tehdejší vládnoucí garnitura si zakládala na dodržování pravidel socialistické morálky – utužení pracovní disciplíny a uvědomělosti občanů. Nešlo strpět, aby práce schopní občané stáli stranou pracovního procesu nebo vykonávali svoji práci nedbale: „*Nelze trpět takové zjevy, které narušují vytváření nové morálky v naší společnosti.*“¹

V očích tehdejšího režimu byla prvorepubliková kapitalistická společnost charakteristická mravní bezohledností a vykořisťováním, které bylo třeba pomocí nové občanské morálky v lidové demokracii postupně zlikvidovat.²

Tehdejší propaganda prostřednictvím marxisticko-leninských teorií označovala za příčinu existence „příživnických živlů“ nástup kapitalistické společensko-ekonomické formace. „*Vyhánění rolníků ze zemědělských usedlostí, rozpadem manufaktur, zavádění strojové velkovýroby*

¹ NEZKUSIL, Jiří a CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *K aktuálním otázkám příživnictví*. In: *Socialistická zákonost: časopis pro právní praxi: Orgán ministerstva spravedlnosti, generální prokuratury nejvyššího soudu, hlavního arbitra RČS*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti. 1958, roč. 6, č. 4, s. 217.

² ŠIMÁK, Jaroslav a DOLENSKÝ Adolf. Důvodová zpráva k trestnímu řádu. In: *Trestní zákon a trestní řád*. Praha: Orbis, 1951. s. 457.

*a prvním propouštěním dělníků dochází k zbídačování rolníků a zhoršování hospodářského a politického postavení dělnické třídy.*³ „Z takto zbídačelé masy dělníků a rolníků se vydělily skupiny lidí, pro které je vzniklá situace neřešitelná a bezvýchodná. Z této skupiny lidí se potom hromadně stávali žebráci, lupiči, tuláci, a to z části dobrovolně, většinou však pod tlakem nutnosti.“⁴ To mělo dle tehdejších autorů za následek úbytek přesvědčení o účinnosti hospodářského a politického boje. Velké množství dělníků si navyklo nepracovat a živit se různými bezpracnými způsoby. Buržoazie a byrokracie tyto živly ve vhodných chvílích takticky využívala a „stále využívá“ v třídním boji proti skutečné dělnické třídě.⁵ Dochází tím ke vzniku „lumpenproletariátu,“ který ztrácí zájem o práci.

V listopadu roku 1948 na zasedání ÚV KSČ prezident Klement Gottwald vyhlásil, v rámci diskuze ke směrnici pro zásobovací politiku, de facto boj proti příživníkům a zdůraznil nutnost privilegování dělníků, jež bylo třeba zahrnout veškerou péčí v souvislosti s problematickým zásobováním potravinami. Příživníky zde Gottwald podle Rudého práva myslel vrstvy zahalečů, kteří se neúčastní na výrobě, ale žádají rovné zacházení.⁶ K článku je přidána také trefná dobová karikatura vzbuzující pocit, že příživníci jsou lidé v drahých kabátech, kteří odmítají pracovat, a přitom chtějí rovné postavení s dělníky, které by tím vykořisťovali viz Obr. 2.

Po skončení stalinistického teroru přišla normalizace, kdy se změnil obraz společného nepřítele. Už se nejednalo o zrádce a nepřátele lidu

³ STROLENÝ, Pavel. *Příživnictví*. Praha. 1977. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, s. 11.

⁴ MARX, Karl. *Kapitál*, Díl 1. Praha, 1954. s. 774.

⁵ Strolený, op. cit., s. 12.

⁶ Přednostní zásobování. *Rudé právo: Ústřední orgán komunistické strany Československa*. 1949, roč. 29-30, č. 6, s. 1.

toužícího po rozvracení republiky. Do popředí se dostala zásada „klidu pro práci.“ V rámci toho byla všeobecně uznávána teze: *„Pracovat podle svých sil a schopností je morální povinností každého občana.“*⁷ Příživníci se stali opovrženíhodnými živly,⁸ proti kterým bylo třeba vést nekompromisní boj. Tento ideologický boj výstižně popsal v dobovém článku V. Ivanov: *„Socialistický způsob života, skutečnost, že neexistuje nezaměstnanost a bída, že každý může mít svou jistotu do budoucna – to jsou základy optimismu, pocitu vlastní důstojnosti člověka...V přímém rozporu se socialistickými ideály je hrubost, ziskuchtivost, bezcitnost, zlástný konzumní vztah ke společnému vlastnictví a egoisticky vypočítavý nebo neomaleně opovrhlivý vztah k jiným lidem. Právě takové jsou motivy, které jsou základem příživnictví...Nejde o přímé materiální škody, jež společnosti působí rozkrádání, absence, opilství. Největší a nejpatrnější jsou škody morální...Příživník rozvrací svým životním příkladem ty, kdo jsou s ním v jeho blízkosti, staví se proti ušlechtilosti a čistotě našich ideálů...Právě proto aktivní a nekompromisní boj se všemi nezdravými jevy, s přestupky proti socialistickému řádu, s vředy a mateřskými znaménky minulosti je bojem za prosazení ideálů komunismu.“*⁹

Podle dalšího dobového komentáře: *„V procesu boje proti přežitkům kapitalismu nabylo v období dovršení výstavby (1958) socialismu zvláštního významu tvrdá represe proti asociálním a deklasovaným živlům, které se často dopouštějí spekulace, příživnictví, výtržnictví a které*

⁷ KVĚTENSKÝ, Vítězslav. Individualizace ochranného dohledu ukládáním dalších přiměřených omezení podle § 2 odst. 2 zák. č. 44/1973 Sb. *Socialistická zákonnost: časopis pro právní praxi*. 1986, roč. 34, č. 4, s. 193.

⁸ KOLÁŘ, Pavel a Michal PULLMANN, 2016. Co byla normalizace: studie o pozdním socialismu. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2016, s. 64.

⁹ IVANOV, Vladimír, 1981. Výchovná síla komunistických ideálů. *Tribuna: týdeník pro ideologii a politiku*. Praha: Rudé právo, roč. 13, č. 50. s. 3.

*jsou často využívány třídním nepřítelem k vyvolání neklidu a různým provokacím.*¹⁰ Tyto živly byly dle prof. Bartušky, generálního prokurátora ČSR, zálohou kontrarevoluce a nástrojem imperialistických agentů, což měly dokládat zkušenosti z Polska a Maďarska. V této souvislosti nabylo zvýšeného významu využívání skutkové podstaty příživnictví: „Z rozboru vyplývá, že 64,3 % z osob stíhaných za příživnictví tvoří deklasované živly a 53 % pachatelů jsou osoby vícekrát trestané.“ Velké množství pachatelů byli alkoholici, proto bylo dle autora potřeba důsledně bojovat proti alkoholismu společně se soustavným bojem proti absencím a fluktuaci. Velké procento pachatelů vícekrát trestaných vyžadovalo dle Bartušky přísný postih a nutnost podání odvolání prokurátorů, pokud by se u soudů objevily „*liberalistické tendence.*“¹¹

V Rudém právu bylo možné se setkat s dalšími parafrázemi parazitního chování: „*Okrádá každého ze svých spolupracovníků, okrádá nejen svoji rodinu, ale i děti pracovitých lidí. Ukusuje ze společného koláče, na jehož upečení sám ničím nepřispěl. Je příživník!*“¹²

Na základě přístupu marxismu-leninismu k problematice mravnosti a mravní výchovy byly formulovány základní cíle výchovy socialistického člověka. Na jedné straně stály pozitivní rysy jako vlastenectví, internacionalismus, humanismus, pracovitost, kolektivismus, vědomí ke společenské odpovědnosti atd. Na druhé straně byly vlastnosti s představou socialistického člověka neslučitelné: porušování zájmů společnosti, nespravedlnost, příživnictví, nepoctivost, kariérismus, národní

¹⁰ BARTUŠKA, Jan. Upevněním socialistické zákonnosti k zvýšené ochraně našeho zřízení a vymožeností lidu. *Socialistická zákonnost: časopis pro právní praxi*. 1958, roč. 6, č. 4, s. 20-21.

¹¹ Ibid s. 21.

¹² Okrádá nás. *Rudé právo*. 1953, roč. 33-34, č. 146, s. 2.

a rasová nenávisť, hrabivost, antikomunismus a pošlapávání míru a svobody národů.¹³ V tomto duchu charakterizovalo „program socialistické osobnosti“ 15. plénum ÚV KSČ v březnu 1980 ve spojitosti s analýzou socialistického způsobu života a rozvoje. Z mezinárodního hlediska socialistické státy nesmiřitelně postupovaly proti těm, kteří by chtěli na jejich půdě šířit vykořisťování mezi lidmi. Proto stíhaly všechny formy příživnictví (život na úkor druhého člověka, ať už v rodině, na pracovišti nebo kdekoli jinde.)¹⁴

K vybudování socialistické společnosti sloužilo velkou měrou trestní právo. Socialistické trestní právo bylo zaměřeno i k potlačení trestné činnosti protispolečensky zaměřených osob, jak je charakterizovala dobová vysokoškolská učebnice: „*Jde o osoby, které v podstatě ztratily povahu a vlastnosti řádně pracujících lidí a oddaly se parazitnímu způsobu života.*“¹⁵ Mělo se jednat o osoby sociálně neadaptovatelné, projevující negativní vztah k práci a zásadám socialistického soužití. Cílem bylo dosáhnout jejich převýchovy v řádně pracující občany; k tomu sloužil boj pomocí trestní represe.¹⁶

Pojetí zločinnosti za socialismu bylo založené na socialistickém právním vědomí a socialistické morálce „*na rozdíl od buržoazní společnosti, kde vychází z vědomí a morálky vládnoucí vykořisťovatelské třídy.*“¹⁷ Boj s kriminalitou patřil mezi otázky celospolečenského rozvoje, kterým

¹³ JŮVA, Vladimír. Pojetí mravní výchovy v socialistické společnosti. In: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity: Studia minora facultatis philosophicae Universitatis brunensis*. Brno, 1983, roč. 18, s. 24-38.

¹⁴ Ibid s. 29.

¹⁵ ČIČ, Milan. *Trestní právo hmotné: celostátní vysokoškolská učebnice pro studenty právnických fakult studijního oboru právo*. Praha: Panorama, 1984. s. 14.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ NEZKUSIL, Jiří a Gustav PŘENOSIL. *Prevence zločinnosti v ČSSR*. Praha: Panorama. 1987, s. 8.

socialistická společnost věnovala trvalou pozornost. „*Boj s trestnou činností, která v životě společnosti představuje rušivý jev, směřující ve svých důsledcích přímo nebo nepřímo proti celkovému procesu společenského pokroku, se stává stále více věcí celé společnosti, všech občanů a jejich organizací.*“¹⁸ Trestný čin v socialistické společnosti byl útokem proti důležitým zájmům všech pracujících, což vyplývalo z třídnosti trestního práva.¹⁹

Podle Kühna měla tato celková kriminalizace společnosti „*přispět k vytvoření nového, ‚socialistického‘ člověka, zbaveného kapitalistických nešvarů.*“²⁰

Hlavním úkolem trestní úpravy příživnictví bylo ochránit společnost před těmito parazitními a asociálními živly získávající prostředky k životu bezpracně na její úkor. Zároveň bylo také cílem výchovně a represivně působit na pachatele.²¹

2.2 Vývoj právní úpravy příživnictví od roku 1950 do roku 1961

Povinnost poctivě pracovat ve prospěch budování socialismu a z toho plynoucí postih pro ty, kteří nepracovali, vyplývala z lidově demokratické Ústavy 9. května, úst. zák. č. 150/1948 Sb. z čl. III odst. 1: „*Práce ve prospěch celku a účast na obraně státu je obecnou povinností.*“ Dále zde

¹⁸ VLČEK, Martin, 1979, Trestní politika socialistické společnosti. *Rozpravy Československé akademie věd – řada společenských věd*. Praha: Academia, 1979, roč. 89, č. 4, s. 3.

¹⁹ Čič, op. cit., s. 14.

²⁰ KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva soudcem v éře střeoevropského komunismu a transformace: analýza příčin postkomunistické právní krize*. Praha: C.H. Beck. 2005, s. 69.

²¹ PRCHLÍKOVÁ, Lenka. *Příživnictví*. Praha. 1973. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta. Vedoucí práce neuveden. s. 18.

byla pracovní povinnost rozvinuta v § 32 ukládajícím povinnost každému občanu pracovat podle svých schopností a svou prací přispívat k prospěchu celku.²²

V průběhu tzv. právníké dvouletky vznikla řada nových zákonů a kodexů. V roce 1950 byl vydán nový trestní zákoník č. 86/1950 Sb. (tr. zák.) Ten skutkovou podstatu trestného činu příživnictví neobsahoval. Očekávalo se totiž, že příživnictví bude jako negativní jev novým společenským řádem zcela zlikvidován. Mělo tak být učiněno v souvislosti s uskutečněním práva na práci – možností poctivé obživy pro každého občana.²³ Vedle práva na práci patřila k hlavním zásadám pracovního práva všeobecnost práce, „což eufemisticky popisuje pracovní povinnost,“ vyplývající z marxistické teorie opovrhující parazitismem vládnoucích tříd a zdůrazňující důležitost práce všech pro budování socialismu.²⁴

Parazitní formy života byly kvalifikovány jako přestupky v trestním zákoně správním (TZS) č. 88/1950 Sb. (tento zákon byl účinný od 18. července 1950 do 1. července 1961.) Ten obsahoval § 72, ve kterém byla řešena ochrana práva na práci: „Kdo se záměrně vyhýbá práci nebo kdo jiným způsobem ruší uskutečnění práva na práci, zejména kdo ztíží nebo ohrozí anebo kdo ruší organizaci práce řízenou státem podle hospodářského plánu, zvláště tím, že ruší plánovité získávání nebo rozmisťování pracovních sil, bude potrestán pokutou do 100 000 Kčs nebo odnětím svobody až na tři měsíce.“

²² Ústavní zákon č. 150/1948 Sb. Ústava Československé republiky ze dne 9. května 1948. dost. z: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html

²³ BAREŠOVÁ, Karimat. *Příživnictví*. Praha. 1972. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta. Vedoucí práce: JUDr. Alfréd Kuklík, CSc. s. 10.

²⁴ HAVELKOVÁ, Barbara. Pracovní právo. In: BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav. 2009, s. 494.

S příživnictvím dále přímo souvisel ještě § 134 TZS zabývající se přestupky proti mravnosti: „*Kdo pohoršlivým způsobem poruší mravnost, bude potrestán pokutou do 5.000 Kčs nebo veřejným pokáráním nebo odnětím svobody až na jeden měsíc*“ a § 137 TZS zabývající se hazardními hrami, jež později do určité míry také spadaly pod skutkovou podstatu příživnictví.²⁵ Tyto paragrafy se nacházely v 6. hlavě TZS řešící ochranu občanského soužití.

Znění § 72 umožňovalo stíhat osoby odmítající pracovat: „*Šlo především o postih tuláků, žebráků, ale i dalších parazitujících živlů bez řádné práce (spekulantů apod.)*“²⁶ Pachatelé mohli být postihnuti pokutou do výše 10.000 Kčs, veřejným pokáráním nebo odnětím svobody až na 3 měsíce.

Ustanovení § 134 dopadalo vedle mravnostních deliktů také na další formy příživnického života. Šlo o kuplířství a provozování nebo podporování prostituce.²⁷

2.2.1 Novela trestního zákona č. 63/1956 Sb.

Vůbec poprvé se přímo s pojmem „příživnictví“ setkáváme v československém právním řádu v novele trestního zákona č. 63/1956 Sb. Tato obsáhlá novela ve IV. článku zrušila ustanovení o § 188 (hrubé

²⁵ § 137 Hazardní hry: (1) Kdo hraje hazardní hru nebo poskytne k ní příležitost, bude potrestán pokutou do 25 000 Kčs nebo veřejným pokáráním nebo odnětím svobody až na jeden měsíc. (2) Kdo si i jen zčásti opatřuje prostředky, zejména peníze, hazardní hrou nebo poskytováním příležitostí k ní, bude potrestán pokutou do 250 000 Kčs nebo veřejným pokáráním nebo odnětím svobody až na šest měsíců.

²⁶ VLČEK, Martin. *Příživnictví v československém trestním právu*. Praha: Academia. 1985, s. 40.

²⁷ ŠUSTÁČEK, Jindřich. *Příživnictví*. Brno. 1977. Rigorózní práce. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Brně, Právnická fakulta, s. 25.

neslušnosti) a nahradila jej § 188a o příživnictví a § 188b o výtržnictví. V účinnost tato novela vstoupila k 1. ledna 1957.

§ 188a zněl: „*Kdo se živí nekalým způsobem a vyhýbá se poctivé práci, bude potrestán odnětím svobody na tři měsíce až dvě léta.*“ Z důvodové zprávy k tomuto ustanovení vyplývá, že jednání, na které se tento nový paragraf vztahuje, nebyla dostatečně ošetřena TZS, což si však jejich nebezpečnost vyžaduje. Zároveň se zde odkazuje na: „*vyvěrání těchto jednání z přežitků minulosti – hrubých společenských mravů, proti kterým je třeba účinně bojovat*“.²⁸ Důvodová zpráva také přímo ukazovala na příklady skutků, kterých se § 188a týká – prostituce a hazardní hra. Tyto skutky např. Dr. Finger označil za „ *zcela nemravné.*“²⁹

Jelikož se v ustanovení § 188a jednalo o úmyslný trestný čin, nebyl zde vyloučen návod a pomoc k TČ.

Toto ustanovení bylo zaměřeno proti osobám (v očích režimu) společensky neužitečným se špatným poměrem k práci, příživujícím se na výsledcích ostatních. Nekalý způsob znamenal zisk prostředků k obživě způsobem odporujícím zásadám socialistické morálky.³⁰ Co se týče vyhýbání se poctivé práci, zákon nestanovoval podmínku, aby pachatel pracoval. K naplnění tohoto znaku postačovalo přijímat jen příležitostné práce, podávat v pracovním poměru výkon, který neodpovídá jeho schopnostem či fyzické zdatnosti, mít špatnou pracovní morálku, předstírat nemoc nebo být fluktuant, absentér. Stejně tak se vyhýbal

²⁸ Důvodová zpráva k zák. č.63/1956 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 86/1950 Sb. Dostupná z *Národní Archiv Praha*, Fond: Úřad předsednictva vlády (1945-1968), číslo fondu 315, zn. ÚPV-B, inv. č. 15.71.5.

²⁹ FINGER, Vladimír. Příživnictví podle § 188a tr. zák. a jeho poměr k jiným zákonným ustanovením. *Socialistická zákonnost: časopis pro právní praxi*. 1958 roč. 6, č. 2, s. 116-118.

³⁰ GLOGAR, R. a kol. *Trestní zákon: Komentář*. Praha: Orbis. 1958, s. 483-484.

poctivé práci ten, kdo denně pracoval pouze krátkou dobu, aby tím zakryl svoje jiné nekalé zaměstnání. K naplnění znaků TČ bylo třeba současné kumulativní naplnění „vyhýbání se poctivé práci“ a „nekalé obživy.“³¹

Primárním objektem, chráněným ustanovením § 188a byl veřejný pořádek v užším smyslu, to znamenalo, že jednání podle § 188a muselo dosahovat takové intenzity, aby jím byl veřejný pořádek porušen. Veřejný pořádek byl porušen takovým získáním prostředků k obživě, které bylo nekalé.³² Při zjišťování intenzity, zda jde o vážné porušení veřejného pořádku, bylo třeba pečlivě přihlížet k osobě pachatele a důkladně zhodnotit celý jeho postoj ke společnosti.³³

Znění § 188a umožnilo rozvoj výchovné funkce trestního soudnictví. Zejména mělo přispět (dle tehdejšího vnímání) k odstraňování jevů, které narušovaly a brzdily budovatelské úsilí lidu. Úkolem bylo ono vychovávání a postihování těch občanů, kteří využívali všech výhod, jež jim přinášelo socialistické zřízení, avšak odmítali se účastnit poctivou prací na „výstavbě socialismu“ a prostředky ke svému životu získávali nekalou cestou.³⁴

Na XI. sjezdu KSČ, konaném v červnu 1958, byl vytyčen cíl dovršit socialistickou výstavbu v Československu. Na celostátní poradě justičních pracovníků bylo v referátu státního ministra spravedlnosti dr. Václava Škody vytyčeno, že i soudy „*musí svou vahou přispívat k odstraňování všech jevů, které narušují a brzdí budovatelské úsilí lidu při dovršování*

³¹ Ibid.

³² RICHTEROVÁ, Jaroslava. *Příživnictví*. 1973. Diplomová práce. Karlova Univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce: dr. Dagmar Císařová CSc., s. 9.

³³ JESTŘÁB, Miloš. Skutková podstata příživnictví podle § 188a tr. zákona. *Právní obzor*. 1959, roč. 21 č. 3, s. 170.

³⁴ Richterová, op. cit., s. 3.

*socialistické výstavby.*³⁵ Dle Lorence nový trestný čin příživnictví dle § 188a pomáhal soudcům v této práci pomocí postihování a vychovávání občanů užívajících výhod socialistického zřízení, ale nepodílejících se na výstavbě poctivou prací a zdroje obživy získávají z nekalých či nekontrolovatelných zdrojů.³⁶ Takový případ se dostal 6. května 1958 k Nejvyššímu soudu. Ten v rozhodnutí sp. zn./č. j.: 1 Tz 80/58 určil, že když si pachatel prostředky k obživě získal prací společensky užitečnou, „*avšak takovým nekontrolovatelným způsobem, který by mu umožnil trvale nebo po delší dobu se vyhnout začlenění do řádného pracovního poměru nebo práci uznávané společností za poctivou, dopouští se trestného činu příživnictví podle § 188a tr. zák. a ne pouze přestupku proti ochraně práva na práci podle § 72 tr. zák. spr.*“³⁷ Nejvyšší soud zde vyložil pojem „živit se nekalým způsobem.“ Za takový způsob bylo podle tohoto rozhodnutí nutno považovat i případ, kdy občan dával přednost práci příležitostné a nahodilé před řádným a trvalým zaměstnáním.³⁸

K příživníkům získávajících prostředky k obživě z nekontrolovatelných a nahodilých zdrojů je věnována pozornost v podkapitole 4. 5.

Rozdíl mezi trestným činem příživnictví dle § 188a zák. č. 86/1950 Sb. tr. zák. a přestupku proti ochraně práva na práci dle § 72 zák. č. 88/1950 Sb. TZS spočíval v nutnosti splnění obou podmínek – vyhýbání se poctivé práci a obživa nekalým způsobem – aby se jednalo o trestný čin. U přestupku šlo pouze o záměrné vyhýbání se práci

³⁵ LORENC, Oldřich. Příživnictví. *Soudce z lidu*. Praha: Právníký ústav ministerstva spravedlnosti. 1958, roč. 11, č. 10, s. 131-133.

³⁶ Ibid.

³⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 6. května 1958, sp. zn. 1Tz 80/1958. In: ASPI verze 2020 [právní informační systém]. WoltersKluwer ČR, © 2000-2020 [cit. 27. 5. 2020].

³⁸ Sbírka rozhodnutí československých soudů. 1959, č. 1-10, s. 14-16.

případně jiné rušení uskutečňování práva na práci nebo organizaci státem řízené práce.

To lze ukázat např. na případě dělníka bez pracovního poměru, jenž byl 28. ledna 1960 propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody za příživnictví a až do 30. října 1960 nikde nepracoval a dal se živit svými rodiči, prodejem věcí u vetešníka a vydržovat družkou svého bývalého spoluvězně. Ta ho měla podle jeho slov od práce odrazovat, což podle soudu nehrálo roli, protože on *„jako občan našeho státu ví, co je jeho povinnost.“*³⁹

Krátce po přijetí TČ příživnictví tisk přicházel s odstrašujícími případy pachatelů těchto činů. Kupříkladu kauzu 44letého muže, v minulosti 12x odsouzeného podvodníka, jenž nepracoval, vydržovaly jej hned 2 družky, kterým každé zvlášť na oplátku sliboval budoucí sňatek.⁴⁰ Za typického příživníka trestaného na základě § 188a označil Okresní trestní soud v Brně v roce 1957 muže stíhaného krom příživnictví také za § 186 opilství a § 196 zanedbání povinné výživy. Tento muž po 3 měsíce nepracoval, 6 měsíců neplatil výživné na své tři nezletilé děti, které trpěly nouzí, jídlo a pití vyžebraval v restauracích, žebrel u svých přátel, z jejichž podpory žil. TČ opilosti se dopustil tak, že *„jel elektrikou č. 5 do Fučíkovy čtvrti, v nepřičetném stavu pod vlivem alkoholu se sprostě choval, jak vůči průvodčímu, tak i vůči orgánům VB, kteří chtěli zakročit a obžalovaného uklidnit. Hrozil jim dokonce rukou...“*⁴¹ Byl označen soudem

³⁹ *Moravský zemský archiv v Brně (MZAB)*, fond justiční správy soudů, státních zastupitelství a prokuratur na úrovni zemské a krajů, oddělení fondu: Okresní soud trestní Brno, zn. C 153, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 8 T 73/1960, s. 29-33, Rozsudek ze dne 2. prosince 1960.

⁴⁰ Muž příživník: (Lidový soud trestní v Praze). *Svobodné slovo*. 1957, roč. 13, č. 269, s. 6.

⁴¹ *MZAB*, fond: Okresní soud trestní Brno, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 8 T 57/1957, s. 25-28, Rozsudek Okresního soudu trestního v Brně z 4. března 1957.

za typického pachatele příživnictví, jelikož společenská nebezpečnost jeho jednání byla vysoká, protože chtěl bez ohledu na svoji rodinu bezpracně žít na úkor pracující třídy. Míra jeho zavinění byla výrazná, neboť jeho trestná činnost trvala delší dobu. Odsouzen byl na 9 měsíců trestu odnětí svobody nepodmíněně.⁴²

Vítek v roce 1973 ve své rigorózní práci znění § 188a kritizoval. Vytýkal mu jeho přespříliš extenzivní a nejednotný výklad. Jednotlivé soudy měly tento paragraf vykládat při posuzování jednotlivých skutků rozdílně. Tento výklad však zpravidla obstál, ač byl podáván až příliš účelově. V praxi dělalo velké potíže posuzování, zda šlo o práci společensky prospěšnou či ne a zda ji lze tedy hodnotit jako nekalý způsob obživy.⁴³ S Vítkem souhlasila také Prchlíková, která k tomu dodala, že v praxi často docházelo k případům, že nejednotný výklad jednotlivých soudů při odvolání obstál. Takový jev nepřispíval k účinnému boji proti kriminalitě a k upevňování socialistické zákonnosti.⁴⁴ Tuto skutečnost ukazuje i tento konkrétní případ muže z Brna: Ten byl za § 188a odsouzen v roce 1957, protože se živil jako příležitostný soukromý artista bez potřebného povolení. Měl navíc všechno, co vydělal, propít, nepřispíval nic manželce a synovi, naopak manželka jej ještě musela částečně živit. Okresní soud své rozhodnutí odůvodnil, že „jde o neukázněného příživníka, který tím, že nepracuje, tak nepřináší žádný klad naší společnosti.“⁴⁵ Tento muž se však odvolal a uspěl – odvolací soud překvalifikoval závažnost jeho jednání a uznal jej vinným pouze z přestupku v jiném podnikání

⁴² Ibid.

⁴³ VÍTEK, Slavomil. *Příživnictví*. Praha. 1973. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, s. 22.

⁴⁴ Prchlíková, op. cit., s. 11.

⁴⁵ MZAB, fond: Okresní soud trestní Brno. Vyšetřovací a trestní spis, sign. 6 T 153/1957, s. 62-64, Rozsudek Okresního soudu v Brně z 29. srpna 1957.

dle § 46 odst. 2 TZS. Odvolací soud tak učinil proto, že prováděním artistické produkce (siláckých výkonů) bylo sice vázáno na zvláštní úřední povolení, ale nebylo samo o sobě pro svou povahu v rozporu se socialistickou morálkou, jako tomu je u způsobu života typicky příživnického – jako příklad zde soud uvedl prostitutky a „řemeslné hráče.“ Z tohoto důvodu soud nepovažoval tento způsob obživy za „nekalý.“⁴⁶

V roce 1958 byl ve Sbírce zákonů vyhlášen pod č. 74 další zákon, který obsahoval ustanovení k postihu parazitních žvlů. Jednalo se o zákon o trvalém osídlení kočovných osob.⁴⁷ První návrh zákona měl název Zákon o zákazu kočování cikánů. Termín „zákaz kočování cikánů“ byl v procesu schvalování sněmovnou shledán nepřijatelným. Už kvůli nutné definici, kdo je a není cikánského původu. Ustanovení § 2 tohoto zákona určovalo: *„Kočovný způsob života vede ten, kdo se ve skupinách nebo jednotlivě toulá z místa na místo a vyhýbá se poctivé práci nebo se živí nekalým způsobem, a to i tehdy, je-li v některé obci hlášen k trvalému pobytu.“* § 3 na něj navazoval a určoval sankce: *„Kdo setrvává při kočovném způsobu života, přestože mu byla poskytnuta pomoc k trvalému usídlení, bude potrestán pro trestný čin odnětím svobody na 6 měsíců až 3 léta.“*⁴⁸ Poměrně vysoká trestní sazba vyjadřovala typový stupeň nebezpečnosti činu pro společnost tehdejšího vývojového období Československa, kdy byl společenský zájem o zařazení osob romské národnosti a jiných

⁴⁶ MZAB, fond: Okresní soud trestní Brno. Vyšetřovací a trestní spis, sign.

6 T 153/1957, s. 65-70, Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 26. září 1957.

⁴⁷ ZAPLETAL, Tomáš. Přístup totalitního státu a jeho bezpečnostních složek k romské menšině v Československu: (1945-1989). In: BÁRTA, Milan. *Sborník archivu bezpečnostních složek: 10/2012*. Praha: Archiv bezpečnostních složek. 2012, s. 43.

⁴⁸ Zákon č. 74/1958 Sb., o trvalém usídlení kočujících osob, ve znění k 11. listopadu 1958, dost. z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1958-74/historie>

kočujících osob do ostatní populace a na zvýšení jejich životní úrovně.⁴⁹ Důvodová zpráva k tomuto zákonu podtrhuje jeho výchovný charakter a poukazuje, že účelem zákona nebylo trestat osoby pouze za porušení zákazu kočování, ale pro zaviněné pokračování v příživnickém způsobu života, přestože jim byla od státu dána možnost k trvalému usídlení.⁵⁰ Podle Zapletala už v této době v pravém slova smyslu většina osob nekočovala. Jednalo se spíše o osoby fluktuující – stěhující se z místa na místo, za což byli postihováni na základě trestného činu příživnictví.⁵¹ Podílem romských osob na páchání trestné činnosti (příživnictví), se tato práce pro svůj omezený rozsah více nevěnuje.

2.3 Vývoj právní úpravy příživnictví od roku 1961 do roku 1990

Od roku 1956 do roku 1969 byly provedeny dohromady 4 změny v obsahu a rozsahu skutkové podstaty TČ příživnictví. Byly provedeny v letech 1961, 1963, 1965 a 1969, kdy se konečně „*bipartici trestního zákonodárství a vytvořením přečinu příživnictví na další dobu právní úprava příživnictví stabilizovala.*“⁵²

V roce 1961 došlo k vydání tří zákonů (v souvislosti s tím 1. července 1961 skončila platnost TZS a 1. ledna 1962 byl zrušen tr. zák. č. 86/1950 Sb.), jež různým způsobem upravovaly postih parazitních

⁴⁹ SÁBLÍKOVÁ, Věra. *Příživnictví*. Praha. 1978. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, s. 7.

⁵⁰ Důvodová zpráva k zák. č. 74/1958 Sb.

⁵¹ ZAPLETAL, Tomáš. Přístup totalitního státu a jeho bezpečnostních složek k romské menšině v Československu: (1945-1989). In: BÁRTA, Milan. *Sborník archivu bezpečnostních složek: 10/2012*. Praha: Archiv bezpečnostních složek. 2012, s. 67.

⁵² Vlček, 1985, s. 42.

živlů. Šlo o zákon č. 38/1961 Sb. o místních lidových soudech (MLS). Místní lidové soudy byly ustaveny ve větších závodech a v obcích nad 3 000 obyvatel. Tento zákon upravoval provinění proti pracovní kázi v § 21 b). Toho se dopustil ten, „*kdo bez závažného důvodu vynechává pracovní směny anebo předstírá pracovní neschopnost.*“⁵³ Provinění proti pracovní kázi obsahoval také zákon č. 60/1961 Sb. o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku. Národním výborům byly svěřovány projednání provinění tam, kde MLS zřízeny nebyly. Znění § 40 b) bylo stejné, jako § 21 b) v zákoně o MLS. V tomto zákoně bylo také provinění proti socialistickému soužití, kterého se dle § 38 c) provinil ten, kdo „*se živí způsobem, který je v hrubém rozporu s občanskými povinnostmi.*“⁵⁴ Tyto zákonné úpravy byly odrazem názoru, že lze odstranit nepříznivé jevy v pracovní morálce především výchovným způsobem. Zacykleny byly zejména na skutky, jejichž společenská nebezpečnost nedosahovala vysokého stupně. Trestní represe měla postihnout pouze nejintenzivnější porušování chráněných společenských vztahů. Tato zákonná úprava neumožňující trestní postih absentérů a fluktuantů se však záhy ukázala být nedostatečnou.⁵⁵ Opatření místních lidových soudů a národních výborů selhávala zejména u osob v očích režimu hlouběji morálně narušených.⁵⁶ To vedlo až k novelizaci trestněprávní úpravy příživnictví v roce 1963, jež umožňovala tvrdší postih nenapravitelných fluktuantů. Rudé právo k tomuto problému psalo: „...*musíme se podívat na ty, kdo*

⁵³ § 21 b), zákona č. 38/1961 Sb., o místních lidových soudech, ve znění k 1. červenci 1961. Dost. z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-38#f3379198>

⁵⁴ § 38 c), zákona č. 60/1961 Sb., o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku, ve znění k 1. červenci 1961. Dost. z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-60/zneni-0>

⁵⁵ Barešová, op. cit., s. 13.

⁵⁶ Ibid.

*mají lajdácký vztah k práci, jsou nedisciplinovaní, přebíhají z podniku do podniku a neplatí na ně dobré soudružské slovo... Lajdák, příživník vyslechne dobré slovo, slíbí, že se napraví, a opakuje lajdáctví... musíme proti nim postavit celé veřejné mínění a tam, kde nepomůže dobré slovo, musíme uplatnit donucovací prostředky. Přinutíme tyto lidi pracovat v jejich vlastním zájmu, aby si začali vážit sami sebe.*⁵⁷

2.3.1 Přijetí trestního zákoníku č. 140/1961 Sb.

Nejpodstatnější změna nastala přijetím nového trestního zákoníku č. 140/1961 Sb., který zařadil § 203 upravující příživnictví do hlavy páté, mezi trestné činy hrubě narušující občanské soužití (do této hlavy patřily také TČ opilství, výtržnictví, kuplířství, ohrožování mravnosti, pomluva, šíření poplašné zprávy...) Chráněným druhovým objektem tu tedy bylo občanské soužití v socialistické společnosti – zejména vztahy mezi občany spočívající v socialistické morálce, především pokud šlo o jejich poměr k práci jako základu blahobytu socialistické společnosti a zdroje poctivé obživy každého člověka. Nový trestní zákon byl vyhlášen dne 29. listopadu 1961, v platnost vstoupil dne 8. prosince 1961 a v účinnost 1. ledna 1962. § 203 zde zněl: „Kdo se soustavně vyhýbá poctivé práci a opatřuje si prostředky k obživě prostitucí, hazardní hrou nebo jiným nekalým způsobem, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.”⁵⁸ Tato úprava znamenala zpřesnění definice tohoto TČ společně s demonstračním výčtem možného získávání prostředků nekalým způsobem. Aby došlo k naplnění skutkové podstaty, muselo se jednat o soustavné déletrvající jednání, což byl rozdíl oproti ustanovení § 188a, kde nebyl tento

⁵⁷ Zpomalení tempa neznamena oddych. *Rudé právo*. 1963, roč. 43-44, č. 160, s. 3.

⁵⁸ § 203 zák. č. 140/1961 Sb. Trestní zákon, ve znění k 9. prosince 1961. Dost. z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-140/zneni-19620101>

požadavek soustavnosti uváděn. Rozdílem bylo také úplné vypuštění dolní hranice trestní sazby.

Zároveň zde nemuselo být pojmovým znakem pachatelů příživnictví vyhraněné nepřátelství k socialistickému společenskému a státnímu zřízení republiky. „*Příživníci tomuto zřízení škodí objektivně a jsou závažnou přítěží společnosti svým vztahem k jejím základním hodnotám.*“⁵⁹

Na konci minulého odstavce bylo již naznačeno, že takto znějící úprava § 203 nevydržela ani dva roky. Důvodem byl nedostatečný účinek postihů podle zákona o MLS a o úkolech NV. Trestní postih vyplývající z těchto zákonů (napomenutí, veřejná důtka, pokuta do 500 Kčs nebo nápravné opatření do 15 % srážek z platu po dobu nejvýše 3 měsíců, přeložení na nižší funkci nebo jiný pracovní úsek) neměl u pachatelů patřičný dopad a byl také neúměrný činnosti pachatelů.⁶⁰ Tato výchovná opatření se osvědčila pouze u méně závažných porušení socialistické zákonnosti, jehož se dopustí pracující zpravidla poprvé.⁶¹

2.3.2 Novela TZ zákonem č. 53/1963 Sb.

Ze zmíněných důvodů nabyla dne 17. 7. 1963 účinnosti novela TZ č. 53/1963 Sb., která upravovala § 203. Ten zněl: „(1) *Kdo pokračuje v soustavném vynechávání pracovních směn bez závažného důvodu nebo v předstírání pracovní neschopnosti, ač byl již pro takový čin postižen místním lidovým soudem nebo národním výborem, bude potrestán odnětím*

⁵⁹ VIESKA, Juraj. O příživnictví v pojetí § 203 tr. zák. *Socialistická zákonnost: časopis pro právní praxi*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti. 1963, roč. 11, č. 1, s. 39.

⁶⁰ Šustáček, op. cit., s. 17.

⁶¹ Důvodová zpráva k zák. č. 53/1963 Sb., kterým se mění § 203 trestního zákona č. 140/1961 Sb. Dostupná z: https://www.psp.cz/e-nih/1960ns/tisky/t0135_00.htm

*svobody až na jeden rok nebo nápravným opatřením. (2) Kdo se soustavně vyhýbá poctivé práci a dává se někým vydržovat nebo si prostředky k obživě opatřuje jiným nekalým způsobem, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta.*⁶²

Režim tu přiznal, že některé „ideologicky laděné formulace související s dosažením ‚socialistické fáze‘ vývoje společnosti neodpovídají realitě.“⁶³

Důvodová zpráva k novele poukazovala zejména na dosavadní nemožnost plně postihovat hluboce narušené příživnické živly a notorické absentéry, přičemž tyto osoby dávaly společnosti co nejméně a na způsobu jejich života byla patrná snaha se poctivé práce vyvarovat. Cílem této novely bylo tyto osoby účinně potrestat.⁶⁴ K tomu sloužilo také zvýšení horní hranice trestu odnětí svobody ze dvou na tři léta. Před soud se měly dostat ty osoby, u nichž byly bez výsledku vyčerpány všechny prostředky výchovného působení kolektivu, včetně postihu před MLS nebo NV.⁶⁵

Změnu novela přinesla zásadní. Do této chvíle bylo k splnění předpokladů skutkové podstaty vždy třeba splnění dvou znaků (vyhýbání se poctivé práci a živení se nekalým způsobem.) Touto změnou podle odst. 1 stačilo naplnění jen jednoho znaku za podmínky již projednaného takového činu pachatele před MLS nebo NV, přičemž obviněný měl být již v tomto řízení náležitě poučen o možnosti trestního postihu v případě, že bude v tomto jednání pokračovat.⁶⁶ Rozhodné pro další postih v rámci

⁶² § 203 zák. č. 140/1961 Sb. Trestní zákon, ve znění k 17. červenci 1963. Dost. z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-140/zneni-19630717>.

⁶³ KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde. 2009, s. 418.

⁶⁴ Důvodová zpráva k zák. č. 53/1963 Sb.

⁶⁵ Šustáček, op. cit., s. 18.

⁶⁶ Vítek, op. cit., s. 26-27.

§ 203 odst. 1 bylo, aby tento orgán uznal provinilého občana vinným z tohoto skutku, přičemž nezáleželo na tom, jaké opatření mu bylo uloženo. Důvodová zpráva za takové jednání považovala například vynechávání pracovních směn bez závažného důvodu: „*Neboť takový občan nepřispívá podle svých sil k tvorbě společenského bohatství jako ostatní řádně pracující občané, přesto se však podílí na celospolečenské spotřebě, která je výsledkem poctivé práce ostatních občanů.*“⁶⁷ anebo, jak dodává Rolenc, pokračování v předstírání pracovní neschopnosti. Rolenc ve svém článku dále uvádí výklad některých znaků dle směrnice pléna Nejvyššího soudu č. j. Pls 4/63 nazvané: „K výkladu ustanovení § 203 tr. zák. o příživnictví.“ Počinání pachatele muselo spočívat v „*navazování na předchozí obdobné jednání,*“ jež bylo předmětem řízení před NV nebo MLS, čemuž nebránil kratší časový odstup (delší časová přestávka nevadila), ani vznik stejného prohřešku na jiném pracovišti.⁶⁸ Komentář zákona o MLS zdůraznil, že projednání věci před MLS nebo NV se nesměl stát „*pouhou formalitou s jediným cílem umožnit stíhání absentéra pro TČ příživnictví dle § 203 odst. 1 TZ.*“⁶⁹ Toto projednání mělo směřovat k intenzivnímu výchovného působení na provinilce. V místech s vysokým počtem výskytů absence totiž docházelo k chybnému postupu – neposuzování celkového charakteru pracovníka, zejména se zřetelem na jeho celkový podíl na práci pro společnost.⁷⁰

⁶⁷ Důvodová zpráva k zák. č. 53/1963 Sb.

⁶⁸ ROLENC, Oldřich. Ke směrnici pléna Nejvyššího soudu č. Pls 4/63 k výkladu ustanovení § 203 tr. zák. o příživnictví. *Socialistická zákonnost: časopis pro právní praxi*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti. 1963, roč. 11, č. 10, s. 515.

⁶⁹ TOLAR, Jan a Oldřich ROLENC. *Zákon o místních lidových soudech: komentář*. Praha: Orbis, 1964. s. 149.

⁷⁰ Ibid s. 149-150.

V rejstříkových knihách trestních případů Obvodního soudu pro Prahu 1 z roku 1963 bylo v rámci archivního výzkumu k této práci nalezeno 25 případů § 203 odst. 2 a pouze dva případy § 203 odst. 1. Teoreticky to může znamenat, že se tyto případy k soudu zatím nedostávaly, nebo takových případů bylo celkově málo.⁷¹

2.3.3 Novela TZ zákonem č. 56/1965 Sb.

Ani zákonná úprava příživnictví formulovaná v roce 1963 nevydržela v platnosti déle než 2 roky. V roce 1965 došlo k vypuštění prvního odstavce § 203. Stalo se tak na základě zákona č. 56/1965 Sb., který zároveň nechal vypustit označení odstavce 2. Dle této novely zůstal § 203 zachován v tomto znění: *„Kdo se soustavně vyhýbá poctivé práci a dává se někým vydržovat, nebo si prostředky k obživě opatřuje jiným nekalým způsobem, bude potrestán odnětím svobody až na 3 léta.“*⁷² Odstavec 1 § 203 ve znění od 17. července 1963 do 31. července 1965 byl v podstatě účelovým krokem odrážejícím momentální potřeby národního hospodářství v rámci přísného, centralizovaného systému řízení.⁷³ Tento krok měl zabránit časté pracovní migraci. Tu se nepodařilo regulovat pracovníprávními normami. To vedlo k označení snahy o změnu pracovního místa za společensky nebezpečnou – za fluktuaci a absentérství. *„Toto zakrývání určitého jevu – po uvolnění centrálního hospodaření s pracovními silami docházelo ke značnému přelévání pracovních sil pod vlivem různých pracovních a materiálních podmínek v různých oblastech národního hospodářství*

⁷¹ Archiv hlavního města Prahy (AHMP), fond státních orgánů, oddělení fondu: Obvodní soud pro Prahu 1, zn. NAD 106, Rejstříkové knihy 1-4T/1963.

⁷² § 203 zák. č. 140/1961 Sb. Trestní zákon, ve znění k 1. srpnu 1965. Dost. z

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-140/zneni-19650801>

⁷³ Prchlíková, op. cit., s. 15.

*i v různých podnicích – nebylo adekvátní.*⁷⁴ Fluktuace a absentérství tedy díky zák. č. 56/1965 Sb. přestaly být ztotožňovány se samotným příživnictvím. Podle Vlčka byl tento pokus trestního postihování otázky pracovní disciplíny a rozmisťování pracovní síly neúčinný, a proto musel být § 203 formulován do své původní podoby.⁷⁵ Zrušení odst. 1 také znamenalo podepření stanoviska, že porušování pracovní kázně v socialistické společnosti nejde účelně řešit jen opatřeními trestně represivní povahy, jež se mají vztahovat pouze na nejnebezpečnější jednání.⁷⁶ Ze znění z roku 1963 zůstala zachována vyšší trestní sazba (3 roky) a vynechán demonstrativní výčet konkrétních případů příživnictví.

V roce 1965 vešel v platnost také zákoník práce č. 65/1965 Sb. Podle § 77 řešily kárné orgány porušení pracovní kázně na závodech samy. Jestliže tomu tak nebylo, bylo možné je posuzovat nadále jako provinění podle § 21 písm. c) zákona č. 31/1965 Sb. o MLS, případně § 40 písm. b) zák. č. 60/1961 Sb. o úkolech NV při zajišťování socialistického pořádku.⁷⁷

V souvislosti s novelou TZ č. 56/1965 Sb. je třeba zmínit také zákon č. 58/1965 Sb. (účinný od 1. srpna 1965, zrušen k 1. lednu 1970), který upravoval postih osob opětovně se dopouštějících provinění a přestupků výtržnictví, příživnictví a násilnictví. Tento zákon se vztahoval také na zmiňovaná ustanovení zákona o MLS a zákona o úkolech NV. Podle tohoto zákona byl k projednání vyjmenovaných činů příslušný okresní soud pro ty osoby, jež byly pro některé z těchto provinění nebo přestupků v posledním roce postiženy. Případně pokud nějaká osoba

⁷⁴ Vlček, 1985, s. 43.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Prchlíková, op. cit., s. 15.

⁷⁷ Vítěk, op. cit., s. 29.

byla v posledních třech letech pro některý z trestných činů obdobné povahy odsouzena nebo z výkonu trestu odnětí svobody propuštěna.⁷⁸ Okresní soud byl také příslušný k projednání provinění těch osob, „u nichž celkové zhodnocení způsobu jejich dosavadního života ukazuje, že od postihu před místním lidovým soudem nebo národním výborem nelze očekávat jejich nápravu.“⁷⁹ Okresní soud mohl za tato provinění uložit trest až jeden rok odnětí svobody.⁸⁰ Jak zákonné znění napovídá, smyslem tohoto zákona byl tvrdší postih recidivistů – osob opětovně se dopouštějících uvedených jednání. Tato jednání zaznamenala mezi lety 1960-1962 nápadný vzestup. „Zároveň však znamenal přesun postihu k okresním soudům přiznání neúspěšnosti a faktického nedostatku autority místních lidových soudů a národních výborů při postihu recidivistů daného typu.“⁸¹

Jednání podobné příživnictví (dalo by se říci i jednání, jež příživnictvím být mohlo, ale také nemuselo, protože často záleželo na libovůli osoby, která věc právě rozhodovala) se tedy v době účinnosti zákona č. 58/1965 Sb. řešila mnoha různými způsoby: Jako provinění před MLS, jako provinění před NV, kárnými prostředky podle zákoníku práce, před společenskými organizacemi, zejména před ROH (Revoluční odborové hnutí – monopolní odborová organizace v Československu mezi lety 1946-1990), před okresním soudem podle zák. č. 58/1965 Sb. a samozřejmě jako TČ podle § 203 TZ.

⁷⁸ § 1 zák. č. 58/1965 Sb., kterým se upravuje postih provinění a přestupků osob opětovně se dopouštějících výtržnictví, násilností a příživnictví. Ve znění k 1. 8. 1965.

Dost. z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1965-58/zneni-19650801>

⁷⁹ § 1 písm. b) téhož zákona.

⁸⁰ § 2 téhož zákona.

⁸¹ Vlček, 1985, s. 44.

Paragraf 203 nebyl v trestním zákoně jediným ustanovením pro postih parazitismu. Řada dalších ustanovení TZ postihovala svým způsobem parazitní získávání výhod na úkor společnosti a spoluobčanů. Takový charakter měla zejména ustanovení na postih spekulace (§ 117), zneužívání socialistického podnikání (§ 120), poškození spotřebitele (§ 121), několik TČ proti majetku v socialistickém a osobním vlastnictví jako § 132 rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví (MSV), § 134 podílnictví ke škodě na MSV, § 135 zatajení věci na MSV, krádež dle § 247, zpronevěra dle § 248, podvod dle § 250, podílnictví dle § 251, lichva dle § 253, zatajení věci dle § 254., dále kuplířství (§ 204) atd. Od těchto činů se příživnictví odlišovalo pojmovým znakem vyhýbání se poctivé práci.⁸²

V souvislosti s postihem příživníků je třeba zmínit ještě novelu TZ č. 148/1969 Sb., která zavedla trest zákazu pobytu osoby v určeném místě nebo obvodě, kde nemá trvalý pobyt, pokud to vyžadovala krom vnitřního pořádku také ochrana rodiny, zdraví nebo mravnosti.⁸³ Tento trest byl hojně využíván zejména ve větších městech proti žebrákům a prostitutkám.⁸⁴ V souvislosti s udělovanými tresty je nutné také zmínit zákon č. 44/1973 Sb. zavádějící jako trest tzv. ochranný dohled. Toto omezení soudy „zpravidla ukládají osobám odsuzovaným za TČ příživnictví i přečin příživnictví.“⁸⁵ Bylo tomu tak, protože po propuštění z výkonu trestu bylo cílem zapojit odsouzené příživníky do řádného pracovního poměru. Ochranný dohled umožňoval tento cíl účinně kontrolovat

⁸² VIESKA, op. cit., s. 39.

⁸³ Zákon č. 148/1969 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 140/1961 Sb. TZ. Dost. z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1969-148>

⁸⁴ Vlastní archivní výzkum.

⁸⁵ Květenský, op. cit., s. 192-197.

orgány VB,⁸⁶ protože jednou z povinností ukládanou pachatelům v jeho rámci byla i povinnost prokazovat zdroj obživy.

Zákon č. 58/1965 Sb. byl zrušen v návaznosti na přijetí zákona o přečinech v roce 1969. Stejně tak byl zrušen i zákon o MLS.

Po zrušení soustavy místních lidových soudů a kategorie provinění bylo třeba nově upravit protispolečenské činy nedosahující společenské nebezpečnosti trestných činů. Stalo se tak zavedením kategorie přečinů v zákoně o přečinech č. 150/1969 Sb.

2.3.4 Zákon o přečinech

Zákon č. 150/1969 Sb. o přečinech (ZoP), účinný od 1. ledna 1970 a zrušen k 1. červenci 1990, jenž byl schválen Federálním shromážděním ČSSR ke konci roku 1969, vycházel ze stavu společnosti především v oblasti hospodářské a politické. Nepříznivou hospodářskou situaci koncem šedesátých let, zapříčiňoval pokles občanské kázně. Podle vnímání vládnoucí garnitury se v té době rozšířily různé nešvary narušující plynulé zásobování trhu a zveličující nedostatek zboží, po kterém byla zvýšená poptávka. „*Této situace zneužívali nesvědomití jednotlivci k bezpracným ziskům,*“⁸⁷ zejména formou spekulace, přijímání úplatků apod. Nodostatku pracovníků v některých službách využívali pak různí meloucháři, kteří požadovali neúměrnou odměnu za poskytované služby. Rozmohly se machinace s devizovými hodnotami, zejména prodej a předražování cizích valut. Značné hospodářské ztráty vznikaly celkovým uvolněním morálky a dle dobového nazírání lhostejným, někdy i neodpovědným

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ HORÁK, Miloš a ROLENC, Oldřich. Důvodová zpráva zákona o přečinech. *Zákon o přečinech, komentář*. Praha: Orbis, 1975, s. 7.

přístupem některých pracovníků k majetku v socialistickém vlastnictví. Se zvýšeným turistickým ruchem se rozrůstala i prostituce. Závažnější jednání tohoto druhu bylo postihováno podle trestního zákona. Dosa-
vadní předpisy však neumožňovaly rychle a účinně postihovat taková
jednání, která nedosahovala intenzity trestného činu, „*avšak v současné
době svými důsledky představují činy s poměrně vysokou mírou nebezpeč-
nosti pro společnost, proto se vytvářejí nové skutkové podstaty přečinů
proti zájmům socialistického hospodářství (§ 2), proti pracovní kázi (§ 8)
a příživnictví (§ 10) a stanoví se, že je projednají soudy.*“⁸⁸ Do zákona o pře-
činech byly také promítnuty postihy provinění dle zákona o MLS, zákona
o úkolech NV, zákona č. 58/1965 Sb. (o postihu osob opětovně se do-
pouštějících provinění a přestupků výtržnictví, příživnictví a násilnictví),
jež byly zrušeny. Zavedl se tak jednotný soudní postih těchto společen-
sky nebezpečných činů, čímž „*vzniká jednotná linie směřující k upevnění
občanské kázně a disciplíny v práci i ve společnosti.*“⁸⁹

V zákoně o přečinech byla rovněž převzata úprava odpovědnosti
dle zákonného opatření č. 99/1969 Sb. („*postihující občany účastníci
se a podporující akce narušující veřejný pořádek a ty, kdo odpírali plnit po-
vinnosti vyplývající z jejich služebního postavení nebo pracovního zařa-
zení, a ztěžují tak úsilí o udržení veřejného pořádku či nerušeného chodu
pracoviště nebo kdo jiného k takovému neplnění povinností vybízejí*“)⁹⁰ při-
jaté 22. srpna 1969 (účinné od 22. srpna 1969 do 31. prosince 1969)
v důsledků událostí z předešlého dne (během prvního výročí okupace

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ § 1 zákonného opatření č. 99/1969 Sb. ve znění k 22. srpnu 1969. Dost. z:
<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1969-99>

vojsky Varšavské smlouvy se konaly mohutné demonstrace po celé zemi, jež byly krvavě potlačeny československými pořádkovými silami.)

Přečin byl zaviněný, pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v ZoP a jehož stupeň nebezpečnosti nedosahuje TČ. Pokud by jeho stupeň společenské nebezpečnosti byl nepatrný, nejednalo by se o přečin, ačkoli by vykazoval jinak všechny jeho znaky.⁹¹

Přijetím zákona o přečinech a biparticií trestní sféry na trestné činy a přečiny při současném zrušení výše zmíněných zákonů dochází k finální stabilizaci trestněprávní úpravy postihu příživnictví jednak v § 203 TZ, jednak v § 10 ZoP. Zákon o přečinech v tomto paragrafu přijal subsidiární přečin příživnictví v odlišné podobě; jeho skutková podstata přijala pouze jeden z pojmových znaků trestného činu – opatřování prostředků k obživě nekalým způsobem – a tento znak formuloval šířeji, druhý pojmový znak – vyhýbání se poctivé práci - tento zákon vypustil.⁹² „Pro přečin příživnictví bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo peněžitým trestem do výše 5 000 Kčs nebo propadnutím věci, kdo si opatřuje, byť částečně, prostředky k životu nekalým způsobem.“⁹³ Tím bylo umožněno postihovat osoby, které byly jinak v řádném pracovním poměru nebo byly v domácnosti, studovaly apod.⁹⁴

Rozdíly mezi přečinem příživnictví dle § 10 zák. č. 150/1969 Sb. a trestným činem příživnictví dle § 203 TZ jsou dále rozvinuty v podkapitole 2. 6.

⁹¹ § 1 zákona č. 150/1969 Sb. o přečinech, ve znění k 1. lednu 1970. Dost. z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1969-150/zneni-19700101>

⁹² Vlček, 1985, s. 43-45.

⁹³ § 10 zákona č. 150/1969 Sb. o přečinech, ve znění k 1. lednu 1970. Dost. z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1969-150/zneni-19700101>

⁹⁴ HORÁK Miloš a ROLENC, Oldřich. Důvodová zpráva zákona o přečinech. *Zákon o přečinech, komentář*. Praha: Orbis, 1975, s. 110-113.

Zákon o přečinech pamatoval však i na vyhýbání se poctivé práci, které zařadil mezi přečiny proti pracovní kázni dle § 8 písm. c): „*Pro přečin proti pracovní kázni bude potrestán, kdo: ohrozí plynulý hospodářský provoz nebo hospodářskou činnost socialistické organizace anebo způsobí škodu tím, že soustavně bez závažného důvodu vynechává pracovní směny nebo předstírá pracovní neschopnost anebo soustavně nebo závažným způsobem porušuje technologickou kázeň nebo jinak porušuje důležité povinnosti z pracovního nebo jiného obdobného poměru.*“ Objektem zde byl společenský zájem na plynulosti hospodářského provozu a hospodářské činnosti socialistických organizací.⁹⁵ Jednočinný souběh § 10 a § 8 c) byl logicky vyloučený, protože se jednalo o různá jednání a o různé objekty. Naproti tomu byl možný souběh § 8 c) (formou soustavného vynechávání pracovních směn bez závažného důvodu) a TČ příživnictví podle § 203 TZ, jehož se dopustil ten, kdo se soustavně vyhýbal práci a dával se někým vydržovat nebo si prostředky k obživě obstarával jiným nekalým způsobem. Jedná se v takovém případě o shodné jednání namířené proti různým individuálním objektům.⁹⁶

Takto byl například potrestán v roce 1983 mladý muž z Humpolce. Tento pachatel se dopustil TČ příživnictví tím, že od začátku května 1983 do 2. srpna 1983 s výjimkou 14 směn odpracovaných v červnu na dole Staříč II a doby od 11. do 16. července 1983, kdy byl pro nemoc práce neschopen, nikde nepracoval, toulal se převážně v okolí Humpolce, žil z peněz, které mu dali nebo půjčili příbuzní. Od známých

⁹⁵ FAJSTAVR, Ladislav a BOBEK Ladislav. K možnosti jednočinného souběhu přečinu proti pracovní kázni podle § 8 písm. c) zák. č. 150/1969 Sb. a přečinu příživnictví podle § 10 téhož zákona. In: *Socialistická zákonnost*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČSFR. 1979, roč. 27, č. 4, s. 209.

⁹⁶ Ibid.

si nechával platit útratu v restauracích, které pravidelně navštěvoval, a projevoval též sklony k páchání majetkové trestné činnosti. Přečinu proti pracovní kázi podle § 8 písm. c) se dopustil tak, že „v době od 6. července 1983 do 1. srpna 1983 jako horník Ostravsko-karvinského revíru na dole Staříč II, okr. Frýdek-Místek bezdůvodně vynechal 13 pracovních směn, přičemž aby bylo zajištěno plnění plánovaných úkolů, museli ostatní havíři pracovat v přesčasech.“ Soud odsoudil pachatele k úhrnnému trestu odnětí svobody na 18 měsíců společně s ochranným dohledem na 1 rok. Jelikož to byl pachatel potrestaný poprvé, bylo třeba řádně odůvodnit výši trestu: „...je nepochybné, že úmyslně meškanými směnami narušil plnění plánovaných úkolů na dole, a i když jde o člověka krátce předtím zaučeného, nelze tuto činnost bagatelizovat, jelikož jde o jeden z nej důležitějších úseků národního hospodářství, jehož důležitost je podtrhována i tím, že obžalovaný měl úlevu z tak významné povinnosti, jako je vojenské základní služba.“ Z tohoto důvodu soud obžalovaného uznal vinným krom TČ příživnictví dle § 203 i pro přečin proti pracovní kázi podle § 8 písm. c) ZoP.⁹⁷

Důležité je dodat, že za přečin příživnictví (a nikoli TČ) byli při prvním skutku určeným jako příživnickým, postihováni mladiství pachatelé, kdy se soudy domnívaly, že je na ně možné působit výchovnými tresty nespojenými s výkonem trestu odnětí svobody. Celkový podíl na trestném činu příživnictví byl u mladistvých pachatelů velmi nízký.⁹⁸ V roce 1980 bylo stíháno pro TČ příživnictví 446 mladistvých, což bylo 6,2 % z celkové trestné činnosti mladistvých. U přečinů představovalo příživnictví 11 % ze všech případů přečinů mladistvých. Vysoký byl podíl

⁹⁷ Státní okresní archiv Pelhřimov (SOAP), fond: Okresní soud Pelhřimov II., Vyšetřovací a trestní spis, sign. 2T328/1983, s. 170-177, Rozsudek, z 14. 10. 1983.

⁹⁸ Vlastní archivní výzkum.

mladistvých pachatelů vůči všem ostatním pachatelům přečinu příživnictví – 22 %.⁹⁹ V této práci se mladistvým pachatelům hlubší pozornost nevěnuje – (příživnická) kriminalita mladistvých za socialismu by však mohlo být zajímavé téma jiné vědecké práce.

⁹⁹ VOJNA, Pavel, *Kriminalita – skutečnost a právní vědomí*. Praha: Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR. 1984, s. 299.

3 Znaky skutkové podstaty trestného činu příživnictví dle § 203 TZ ve znění od roku 1965 do roku 1990

Trestní zákon v § 203 měl postihovat společensky nejnebezpečnější případy (ty u nichž prostředky společenského působení nepostačovaly) soustavného vyhýbání se poctivé práci spolu s opatřováním si prostředků k obživě nekalým způsobem. Pro pochopení tohoto trestného činu je třeba si přiblížit jeho skutkovou podstatu.

3.1 Objekt

Objektem tohoto trestného činu bylo dle zařazení do páté hlavy zvláštní části TZ – trestné činy hrubě narušující občanské soužití, vyjadřující druhový objekt – ono společenské soužití v socialistické společnosti. Především vztahy mezi občany založené na principech socialistické morálky, zejména co se poměru k práci, jakožto základu rozvoje socialistické společnosti a zdroje poctivé obživy každého občana, týče. Zájem společnosti na tom, aby každý práceschopný občan poctivě pracoval podle svých možností a schopností a svou prací se podílel na budování celé společnosti, jejího rozvoje a tím i svého blahobytu, byl vyjádřen v Ústavě ČSSR z roku 1960. Konkrétně v čl. 7 odst. 3 úst. zák. č. 40/1960 Sb. bylo proklamováno: „*Práce je v socialistické společnosti prací ve prospěch celku a zároveň ve prospěch pracovníka samého.*“¹⁰⁰ Na toto ustanovení

¹⁰⁰ Čl. 7 odst. 3 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., ústava Československé socialistické republiky – znění od 11. 7. 1960. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1960-100/zneni-19600711#cl7-3>

navazovalo ustanovení druhého odstavce čl. 19 určující práci ve prospěch celku přední povinností: „*Ve společnosti pracujících může jednotlivec dospět k plnému rozvinutí svých schopností a k uplatnění svých oprávněných zájmů jen aktivní účastí na rozvoji celé společnosti, především náležitým podílem na společenské práci. Proto je práce ve prospěch celku přední povinností a právo na práci předním právem každého občana.*“¹⁰¹ Trestní zákon tedy postihoval prostřednictvím příživnictví nejzávažnější porušování tohoto ústavního principu.

3.2 Objektivní stránka

Obligatorními znaky objektivní stránky trestného činu jsou jednání, následek a příčinný vztah mezi jednáním a následkem. Vedle těchto povinných obsahuje i znaky fakultativní – místo, čas případně jiné okolnosti jednání.

Objektivní stránka u TČ příživnictví byla vyjádřena dvěma základními kvalifikačními znaky: soustavným vyhýbáním se poctivé práci a dáváním se někým vydržovat nebo opatrováním si prostředků k obživě jiným nekalým způsobem. Oba kvalifikační znaky představovaly dvě formy téhož jednání a musely být splněny současně. Tím bylo dosaženo společenské nebezpečnosti jednání v takové míře, že bylo možno toto jednání považovat za TČ. Vztahovalo se to na osoby, pro něž byl charakteristický parazitní způsob života na úkor společnosti při kumulativním splnění těchto dvou podmínek.

Důkladnější rozebrání objektivní stránky je provedeno v následující podkapitole.

¹⁰¹ Ibid čl. 19 odst. 2.

3.3 Subjekt

Pachatelem mohla být fyzická osoba v době činu starší 15 let, jež svým jednáním naplnila všechny znaky TČ. Dalšími podmínkami trestní odpovědnosti byly práceschopnost a přičetnost. Vyloučeny z trestního postihu byly osoby pečující o děti, osoby připravující se na budoucí povolání, osoby nezpůsobilé pracovat pro nemoc a osoby splňující požadavky pro přiznání starobního a invalidního důchodu.¹⁰² To ale neznamená, že se lidé pobírající důchod nemohli příživnictví dopustit. Jako příklad poslouží případ 49leté ženy trpící onemocněním ledvin, které byla v roce 1963 poskytována podpora ze státních prostředků a sociální důchod v celkové částce 660 Kčs. Navzdory tomu provozovala v letních měsících prostituci. Soud argumentoval, že společenská nebezpečnost TČ je značná, jelikož byla důchodem hmotně zajištěna, a místo aby se starala o své zdraví, tak „*poskytnutou hmotnou a lékařskou péči naší společnosti využila k příživnickému způsobu života.*“ Soud jí uložil 1 rok nepodmíněného trestu výkonu odnětí svobody (k § 203 jí přibylo také odsouzení za § 161 TZ podplácení, protože u výslechu nabídla vyšetřujícímu příslušníkovi VB lahev vína, dámské punčochy a rakouský zapalovač, aby skončil trestní řízení pro příživnictví v její prospěch.)¹⁰³

Naproti lidem pobírajícím plný invalidní důchod nebyly z pracovní povinnosti vyloučeny osoby se zmenšenou pracovní schopností.¹⁰⁴ U tohoto činu nebyla vyloučena účast další osoby v roli organizátora,

¹⁰² MATYS, Karel a kol. *Trestní zákon: Komentář*. Praha: Panorama. 1980, s. 656.

¹⁰³ *Archiv hlavního města Prahy (AHMP)*, fond státních orgánů, oddělení fondu: Obvodní soud pro Prahu 1, zn. NAD 106, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 3 T 139/1963, s. 34-37, Rozsudek, z 18. října 1963.

¹⁰⁴ Matys, op. cit., s. 656.

návodce nebo pomocníka. Před soudem pak měla být u každého konkrétního pachatele vytvářena jeho sociálně politická charakteristika zahrnující pachatelovy postoje k socialistickému státu, jaký má zájem na další výstavbě socialismu, zda se politicky angažuje, jaký byl jeho dosavadní způsob života, informace o jeho pracovní morálce, informace o četnosti změn zaměstnání, údaje o případných důvodech těchto změn, posouzení jeho psychických vlastností, údaje o jeho kriminální minulosti i jaká je u něj možnost nápravy.¹⁰⁵ Trestní a vyšetřovací spisy k tomuto obsahovaly hodnocení a posudky z minulých i současného zaměstnání, zprávy o pověsti z místa bydliště vypracované místním oddělením VB na základě výpovědí domovníka či sousedů. Pro větší názornost je vložena jedna zpráva o pověsti do příloh jako Obr. 3. Další, díky čemuž si soudce tvořil úsudek o obviněném, byly znalecké posudky. Ve spisech se nejčastěji jednalo o posudky psychiatrické a neurologické. U osob podezřelých z prostituce nechyběl venerologicko-gynekologický odborný posudek. Pokud se jednalo o recidivistu, spis zpravidla obsahoval také zprávu z nápravného ústavu, kde si pachatel odpykával poslední trest odnětí svobody, do příloh je pro přiblížení vloženo jedno takové hodnocení viz Obr. 4.

Někteří autoři zařazovali mezi osoby, jež nelze zařadit mezi příživníky, osoby špatně se přizpůsobující společenské a pracovní kázní. Mělo se jednat o osoby se sníženým intelektem a inteligencí, psychopaty nebo lidi postižené duševní chorobou.¹⁰⁶ Pokud se stalo, že osoba stížená duševní poruchou byla obviněna, soud toto trestní stíhání zastavil. Tak tomu bylo např. v případě D.F., která byla 6 měsíců bez práce, jež si dle

¹⁰⁵ Šustáček, op. cit., s. 46.

¹⁰⁶ Vieksa, op. cit., s. 40.

soudu: „*při duševní poruše nebyla schopna uvědomit, že páchá trestný čin a jaké to pro ni bude mít následky.*“¹⁰⁷

Strolený uvádí, že osoby, jejichž mentální stav je zaostalý, nižší než u běžné populace, ale zároveň nevylučuje trestní odpovědnost, není vhodné postihovat pro TČ příživnictví za jejich pracovní nečinnost a nekalou obživu. Takové osoby, které byly neadaptibilní ke společenské činnosti, bylo dle tohoto autora nutné vést k řádnému výkonu užitečné práce, a ne řešit formou trestní represe, k čemuž v praxi běžně docházelo a velká část odsouzených příživníků byly právě lidé z této kategorie osob, na což nebyl brán zřetel.¹⁰⁸ Na tento problém socialistického soudnictví odkazuje z dnešní doby i Kühn. Ten píše, že soudy případy příživnictví rozhodovaly formalisticky, nesnažily se učit obžalované příživníky lepšímu životu, jak se vyhnout jejich nežádoucímu způsobu života, nebo kde by si mohli nejlépe najít práci. „*Namísto toho těmto kauzám, kde by pochopitelně výchovná role soudu byla nejvíce na místě, neomezeně vládne zákonný pozitivismus.*“¹⁰⁹

Během studia archivního materiálu pocházejícího z činnosti okresních soudů bylo zjištěno velké množství případů, kdy byl intelekt pachatele popsán jako výrazně snížený. Tento jejich nedostatek byl dokazován znaleckým posudkem z oboru psychiatrie. Například v případě 19leté G.V., jež nejméně 4 měsíce nepracovala a nechala se vydržovat matkou, soud přihlédl k její slaboduchosti a výchovné zanedbanosti

¹⁰⁷ SOAP, fond: Okresní soud Pelhřimov II., Vyšetřovací a trestní spis, sign.

1T171/1983, s. 46, Usnesení o zastavení trestního stíhání, z 24. června 1983.

¹⁰⁸ Strolený, op. cit., s. 49.

¹⁰⁹ KÜHN, Zdeněk, Ideologie aplikace práva v době reálného socialismu. In: BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. 2009, s. 80.

a uložil jí na základě doporučení soudního znalce pouze podmíněný trest s dlouhou zkušební dobou (4 roky).¹¹⁰ Podobně v případě 19leté prostitutky J.U. vzal soud jako polehčující okolnost zjištění psychiatra, že „...obžalovaná je debilní, jde však o trvalý defektní stav, který nelze léčením nijak upravit.“ Stejně jí však uložil nepodmíněný trest odnětí svobody.¹¹¹ U jiné obžalované příživnice, 26leté B.Š., napomohla „slaboduchost lehkého stupně v horním pásmu debility“ ke snížení trestní sazby odvolacím soudem na polovinu (ze dvou let na jeden rok nepodmíněně).¹¹² Slaboduchost pomohla v odvolání se proti rozsudku OS za TČ dle § 203 a přehodnocení jeho jednání na přečin dle § 10 ZoP obžalovanému P.K., jehož případu je věnována pozornost na s. 106. Tyto případy dokazují, že snížený intelekt u pachatelů hrál roli ve zmírňování trestní represe vůči nim, nikoliv však prominutí trestu.

Výzkumu osobnostních rysů pachatelů příživnictví se věnoval také dobový článek autorky Tománkové. Ta u vzorku 55 vybraných vězňů (mužů) ve věznici v Kuřimi odhalila u valné většiny nízký intelekt. Sníženou inteligenci pozorovala zejména u odsouzených do věku 25 let – ve velké většině se jednalo o absolventy zvláštních škol.¹¹³

U TČ příživnictví mělo hlubší zkoumání osobnosti pachatele oproti jiným trestným činům zásadní úlohu pro posouzení, zda skutek,

¹¹⁰ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1. Vyšetřovací a trestní spis, sign. 1 T 144/1972, s. 125-126, Rozsudek, z 27. září. 1972.

¹¹¹ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1. Vyšetřovací a trestní spis, sign. 3 T 34/1963, s. 38-39, Rozsudek, z 14. května. 1963.

¹¹² AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1. Vyšetřovací a trestní spis, sign. 1 T 160/1972, s. 95-96, Rozsudek Městského soudu 4To 460/1972, z 6. prosince 1973.

¹¹³ TOMÁNKOVÁ, Jitka. 1986. Kriminologická a trestně právní problematika výskytu a postihu příživnictví v ČSSR. In: *Universitas: revue Masarykovy univerzity v Brně*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně. 1986, č. 4, s. 23-24.

jejž spáchal, je nebezpečný pro společnost natolik, aby byl považován za trestný čin. Z těchto důvodů bylo třeba ve smyslu § 89/1 písm. d) TŘ dokazovat „okolnosti závažné pro posouzení osobních poměrů pachatele,“ což byly informace o jeho dosavadním životě. Dále bylo nutné také provést důsledné šetření a prokázat, zda se nejednalo o zvlášť nebezpečného recidivistu ve smyslu § 41 TZ, u nějž se výrazně zvyšovala nebezpečnost TČ pro společnost.

3.4 Subjektivní stránka

Obligatorním znakem subjektivní stránky TČ bylo zavinění, což je psychický stav člověka ke skutečnostem zakládající trestnost. Zavinění se dle formy dělí na úmyslné a z nedbalosti. TČ příživnictví vyžadoval zavinění úmyslné. Úmysl pachatele směřoval k vyhýbání se poctivé práci – pachatel přímo usiloval o to, aby nemusel poctivě pracovat, a současně jeho úmysl směřoval k tomu, aby si nekalým způsobem opatřil podstatnou část zdrojů k uspokojení svých životních potřeb. Pachateli muselo být nade vše pochybnost prokázáno, že měl možnost se zařadit do pracovního poměru, a pokud tak neučinil, že k tomu neměl pádný důvod nebo odůvodněnou překážku.¹¹⁴ U příživnictví byl možný jak přímý úmysl, tak nepřímý, kdy byl pachatel srozuměn s tím, že je způsob jeho obživy nekalý. Fakultativně se u subjektivní stránky TČ řeší motiv (pohnutka) pachatele – vnitřní podnět, který jej ke spáchání vedl. U § 203

¹¹⁴ Vítek, op. cit., s. 73.

nebyla znakem skutkové podstaty, při rozhodování ve věci k ní však bylo třeba přihlédnout.¹¹⁵

¹¹⁵ KOUTSKÁ, Bedřiška. *Boj s příživnictvím ve formě prostituce*. Praha. 1984. Diplomová práce. Karlova Univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce: doc. JUDr. Jiří Nezkusil CSc., s. 34.

4 Přiblížení jednotlivých znaků objektivní stránky TČ příživnictví v soudní praxi

Výklad pojmů objektivní stránky TČ příživnictví se ukázal v teorii i praxi jako velmi problematický. Ostatně o tom svědčí rozkolísaný vývoj výkladu skutkové podstaty a její zpřesňování, doplňování a korigování¹¹⁶ stručně shrnuté na začátku této kapitoly. Proto je třeba pro pochopení TČ příživnictví věnovat výkladu jednotlivých pojmů objektivní stránky skutkové podstaty velkou pozornost. Pro názorné přiblížení těchto znaků jsou využity rozsudky některých okresních soudů a judikatura Nejvyššího soudu.

Jak bylo uvedeno v předcházející podkapitole, objektivní stránka TČ příživnictví spočívala v kumulativním splnění podmínek soustavného vyhýbání se poctivé práci a dávání se někým vydržovat případně opatřováním si prostředků k obživě jiným nekalým způsobem.

4.1 Soustavnost

Seznámení se se znaky objektivní stránky začneme chronologicky pojmem soustavného vyhýbání se poctivé práci. Soustavnost spočívala dle zákonodárce v delší (nikoli přechodné) době pracovní nečinnosti pachatele. Nestačilo krátkodobé ojedinělé vybočení z jinak řádné práce.¹¹⁷ Výklad soustavnosti vyšel ve sbírce trestních rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR pod č. 4 v ročníku 1964: „*Vyhýbání se poctivé práci podle § 203 tr.*

¹¹⁶ Vlček, 1985, s. 46-47.

¹¹⁷ Richterová, op. cit., s. 26.

zák. je soustavné, jedná-li tak pachatel nepřetržitě po delší dobu, tedy alespoň po dobu tří měsíců". Takto rozhodl okresní soud v Jihlavě v rozsudku sp. zn. 2 T 191/63 dne 11. října 1963.¹¹⁸ Tuto část právní věty však posléze presidium Nejvyššího soudu označilo jako nesprávnou. Posouzení soustavného se vyhýbání poctivé práci muselo být posuzováno v souladu se zásadou, aby každý jednotlivý případ byl posuzován individuálně ve všech jeho souvislostech. Směrnice č. j. Pls 4/63, ke které presidium NS odkázalo, co se výkladu soustavnosti týče, také určila, co znamenají tzv. *závažné důvody*, za kterých bylo možno „vynechat“ práci. S přihlédnutím k předpisům pracovního práva bylo třeba hodnotit a řádně prověřit subjektivní i objektivní příčiny vedoucí k vynechávání směn. Za příklady tu byla uvedeny nemoc pracovníka, nemoc v jeho rodině nebo jiné vážné rodinné důvody.¹¹⁹

Obecné časové vymezení pojmu „soustavně“ by bylo v rozporu se zmíněným požadavkem posuzovat každý případ individuálně ve všech souvislostech.¹²⁰ Soustavné mohlo být nejen velké množství směn za sebou, ale i určité periodicky se opakující absence např. na začátku a na konci týdne. Následně určil Nejvyšší soud ČSSR v č. IV/64, že soustavnost znamená nepřetržitou delší dobu (několik měsíců) nebo i dobu kratší: *„Pokud pachatel navazuje na předchozí obdobný způsob života, pro který již případně byl postižen.“*¹²¹

¹¹⁸ Rozsudek Okresního soudu v Jihlavě ze dne 11. října 1963, sp. zn. 2 T 191/63. In: ASPI [právní informační systém]. WoltersKluwer ČR.

¹¹⁹ Rolenc, op. cit., s. 515.

¹²⁰ Výklad ustanovení § 203 tr. zák., projednaný a schválený presidiem Nejvyššího soudu dne 7. 10. 1964, Prz 102/64. In: ROLENC, Oldřich a REPÍK, Bohumil. *Nejvyšší soud o trestním řízení soudním: Sborník směrnic, stanovisek a zhodnocení soudní praxe pléna a presidia nejvyššího soudu 1962 až 1968*. Praha: SEVT. 1975, s. 74.

¹²¹ Matys, op. cit., s. 655.

V rozhodovací praxi okresních soudů – ve spisech z konkrétních případů – se soustavnost nejčastěji pouze konstatovala odkazem k časovému období, po které nebyl pachatel řádně zaměstnán. Nejvíce pachatelů odsouzených za § 203 se vyhýbalo soustavně práci alespoň po dobu tří měsíců. Pokud byla tato doba kratší, bylo to zdůvodněno zásadně tím, že se jednalo o příživníky recidivisty, případně skutečností, že tito pachatelé byli podmíněčně odsouzeni a příživnictvím tuto podmínku porušili. Nejkratší dobou vyhýbání se poctivé práci, nalezenou v rámci badatelského výzkumu, byla doba pouhých 17 dní. Jednalo se o 24letou ženu, zvláště nebezpečnou recidivistku ve smyslu § 41 b) TZ, která si prostředky k obživě opatřovala opakovaně prostitucí na různých místech v Praze 1, přičemž soustavně páchala úmyslné trestné činy téže povahy, ač již byla pro takové vícekrát potrestána, přičemž tyto okolnosti, pro svou závažnost, zejména vzhledem k délce doby od posledního propuštění (4 měsíce), podstatně zvýšily stupeň společenské nebezpečnosti. Odsouzena byla za § 203 TZ a § 7 zák. č. 150/1969 Sb. o přečinech (maření výkonu úředního rozhodnutí – měla z minulosti uložený trest zákazu pobyt v Praze po dobu tří let) na 3,5 roku výkonu trestu odnětí svobody jako zvlášť nebezpečná recidivistka dle § 41 písm. b) TZ.¹²² U prostitutek bylo běžnou praxí,¹²³ že po odpykání si trestu za příživnictví navazovaly na předchozí způsob života, pro který byly postiženy. Stejným způsobem byla odsouzena 25letá I.M., jež 3 měsíce po propuštění z věznice (12 měsíců odnětí svobody za § 203) provozovala nadále prostituci, zejména s cizími státními příslušníky z Belgie a Itálie. „*Jelikož se zažalovaného*

¹²² AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 1 T 81/1972, s. 18-20, Rozsudek, z 6. července 1972.

¹²³ Vlastní archivní výzkum.

jednání dopustila bezprostředně po propuštění z posledního trestu...spáchala obžalovaná I.M. TČ příživnictví podle § 203 jako zvláště nebezpečná recidivistka podle § 41 písm. b) TZ...Vzhledem k tomu, že se tohoto jednání dopustila na území hl. m. Prahy, kde se obdobné jednání v poslední době vyskytuje ve zvýšené míře, bylo nutné ji potrestat také zákazem pobytu na území hl. m. Prahy na maximální možnou dobu pěti let.“¹²⁴ Jako zvlášť nebezpečná recidivistka byla odsouzena k trestu odnětí svobody v trvání tři a půl roku (více než maximální možná sazba.) Další takovou byla 24letá J.Z.; ta byla propuštěna 7. června 1963 a zadržena 7. srpna 1963. Odsouzena byla k 20 měsícům odnětí svobody, protože nikde nepracovala. Soud politoval, že „ačkoliv pochází z dělnické rodiny, je ji nutno považovat za deklasovaný živel.“¹²⁵

Podobných případů, kdy po odpykání předchozího trestu odnětí svobody propuštěné osoby pokračovaly v příživnickém způsobu života a tím naplňovaly dle judikatury Nejvyššího soudu skutkovou podstatu TČ příživnictví, bylo velké množství, a to i mimo osoby provozující prostituci, mezi různými „meloucháři,“ či lidmi, jež se živil například majetkovou trestnou činností typu krádež dle § 247/1 TZ. Příklad takového jednání předvedl 28letý R.Ch., který se po propuštění z vězení živil drobnými krádežemi, takže krom TČ krádeže spáchal také TČ příživnictví.¹²⁶

Další skupinou lidí, kteří po propuštění z trestu odnětí svobody pokračovali v příživnickém způsobu života, byli lidé živící se různými

¹²⁴ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 1 T 158/1972, s. 54-56, Rozsudek, z 19. října 1972.

¹²⁵ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 3 T 160/1963, s. 32-33, Rozsudek, z 18. října 1963.

¹²⁶ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 4 T 182/1963, s. 44-47, Rozsudek, z 31. října. 1963.

druhy žebroty. Tento způsob obživy, podle soudu „*nedůstojný občana socialistického státu*“, provozoval hned po posledním propuštění z trestu i 52letý L.P., který se potuloval po Praze a obživu získával vyjídáním zbytků jídel v různých automatech.¹²⁷ Dalším takovým byl 56letý J.K., který se také opakovaně živil vyjídáním zbytků jídel a dopíjením zbytků piva po hostech (v tomto případě zejména v automatu Koruna).¹²⁸

Obecná recidiva všech možných trestních jednání se u pachatelů příživnictví vyskytovala ve většině případů. Případy osob poprvé potrestaných byly v rámci archivních materiálů velkou výjimkou.¹²⁹

4.2 Vyhýbání se poctivé práci

Druhý pojem, jež je třeba blíže popsat, je vyhýbání se poctivé práci. Poctivá práce dle judikatury Nejvyššího soudu neznamenal pouze práci v řádném pracovním poměru.¹³⁰ Dle komentáře TZ se poctivou prací rozuměla každá společensky užitečná práce odpovídající zásadě „*každý podle svých schopností, každému podle jeho práce*.“ Mělo se jednat o práci odpovídající zkušenostem, věku, fyzickým i duševním schopnostem, odborné kvalifikaci a zejména potřebám společnosti.¹³¹

Mezi poctivou prací byla řazena práce v řádném pracovním poměru, práce umělce, práce občana připravujícího se na budoucí povolání (studenti a učňové), práce žen v domácnosti či práce člena družstva.

¹²⁷ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 1 T 107/1963, s. 24-25, Rozsudek, z 20. června 1963.

¹²⁸ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 3 T 5/1963, s. 26-27, Rozsudek, z 12. února 1963.

¹²⁹ Vlastní archivní výzkum.

¹³⁰ Matys, op. cit., s. 655.

¹³¹ Ibid.

Částečně povolena byla také příležitostná práce. Muselo se jednat o práci pro socialistickou organizaci, jíž byly vytvářeny nějaké hodnoty pro společnost. V komentáři je uváděn jako příklad takové práce vykládání vagonů (s uhlím) a tzv. sezónní práce např. v JZD. K vykládání vagonů více na s. 101.

V případě, že měl člověk povolení, mohl provádět i soukromou výrobní nebo jinou výdělečnou činnost. O poctivou práci ale nešlo, pokud za ni občan získával nepřiměřeně vysokou odměnu.

Vyhýbání se práci znamenalo jednoduše nepracovat, pokud v tom člověku nebránily závažné důvody. Práci se nevyhýbal ten, kdo odmítl nastoupit k zaměstnání na konkrétním pracovišti ve chvíli, kdy usiloval o zaměstnání u jiného podniku.¹³² O vyhýbání se také nešlo, pokud se občan vážně zajímal o zaměstnání u více organizací, ale práci nedostal.¹³³ Tento znak také nenaplnila matka pečující o výchovu svých dětí, a to ani když měla možnost umístit děti v kolektivním zařízení, a této možnosti nevyužívala.¹³⁴

Nejdelší doba vyhýbání se práci nalezená v rámci archivního výzkumu byla doba 13 měsíců. Jednalo se o 38letou V.K., jež se o zaměstnání nestarala, nechávala se živit náhodnými známými – hostit v restauracích a nočních podnicích. Tímto jednáním se dopustila TČ dle § 203 TZ

¹³² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. května 1969, sp. zn. 7 Tz 20/1969. In: ASPI verze 2020 [právní informační systém]. WoltersKluwer ČR, © 2000-2020 [cit. 4. 6. 2020].

¹³³ Matys, op. cit., s. 657.

¹³⁴ Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 14. srpna 1972, sp. zn. 4 Tz 20/1972. In: ASPI verze 2020 [právní informační systém]. WoltersKluwer ČR, © 2000-2020 [cit. 4. 6. 2020].

a soud k délce doby, po kterou se obžalovaná vyhýbala poctivé práci, přihlédl jako k okolnosti přitěžující.¹³⁵

4.3 Dávání se někým vydržovat

Zákonodárce zařadil nekalý způsob dávání se někým vydržovat přímo do znění skutkové podstaty TČ příživnictví, protože se jednalo o typický parazitní způsob života. Těmi, kdo pachatele vydržovali, bývali nejčastěji rodinní příslušníci – manželka či družka, rodiče pachatele, další příbuzní a známí.¹³⁶ (V ojedinělých případech se stalo, že i děti živily svoje rodiče, kteří pak byli odsouzeni za § 203 TZ jako v případě recidivistky štítící se práce a parazitující na své dceři i svojí 81leté matce, za což byla odsouzena k 2,5 rokům odnětí svobody).¹³⁷ Lidé, jež pachatele vydržovali, tak zpravidla činili zdarma.¹³⁸ V dnešní době by mohlo někoho překvapit, že je zde uvedena manželka, ale ne manžel. Je tomu tak proto, že žena mohla být osobou starající se o domácnost, muž ne (socialistická genderová nerovnost v praxi – k tomuto tématu více viz Havelková.¹³⁹)

Podle tehdejších autorů se příživnictví nejčastěji vyskytovalo v té formě, že se pachatel dával někým vydržovat.¹⁴⁰ Tato skutečnost

¹³⁵ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 4 T 186/1981, s. 41-43, Rozsudek, z 29. září 1981.

¹³⁶ Matys, op. cit., s. 657 a vlastní archivní výzkum.

¹³⁷ SOAP, fond: Okresní soud Pelhřimov II., Vyšetřovací a trestní spis, sign. 2 T 87/1983, s. 41-43, Rozsudek, z 29. dubna 1983.

¹³⁸ Matys, op. cit., s. 657.

¹³⁹ HAVELKOVÁ Barbara. Genderová rovnost v období socialismu. IN: BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. 2009, s. 196.

¹⁴⁰ Sáblíková, op. cit., s. 26 a Strolený, op. cit., s. 55.

musela trvat po určitou dobu, během které se pachatel vyhýbal práci. Toto vydržování muselo mít negativní vliv na vydržující osobu – muselo jí snižovat životní úroveň. Pachatel této osobě nevracel nic z poskytnutého (zpravidla se jednalo o peníze, jídlo, bydlení, základní spotřební zboží.) V praxi nezáleželo, zda pachatel tuto osobu k vydržování nutil, ta to dělala dobrovolně nebo na základě určité citové závislosti. Také nezáleželo na tom, zda pachatel byl vydržován více osobami, nebo jen jednou.¹⁴¹ Soud však při vyměřování trestu přihlédl k tomu, že se jednalo o zvláště „bezcitné“ nechávání se vydržovat. Bylo tomu tak např. v případě 20letého M.M., kterému útraty v restauracích platili známí, ale zejména jej vydržovala babička, což soud ohodnotil slovy: *„Stupeň nebezpečnosti jednání obžalovaného pro společnost zvyšuje především okolnost, že se nechal živit svou babičkou, přestože věděl, že má poměrně nízký důchod, ač byl zdravý a práce schopný.“*¹⁴² Podobně se přižívoval 24letý, „práci se vyhýbající“ P.B. na svojí matce. Jelikož jí nestačily peníze na živobytí pro ně oba, musela k svojí řádné práci nastoupit navíc na recepci na veřejných záchodech. Matka jej prosila, aby pracoval, což odmítal, ale jelikož to byl její syn, tak jej nadále živila. Tento způsob vydržování soud také označil za vysoce společensky nebezpečný.¹⁴³ O podobném případě informovalo i Rudé právo, které na případ upozornili čtenáři. Rudé právo situaci označilo jako: *„Příběh stařícké matky, které tolik ubližuje člověk jí nejbližší – syn.“* Jednalo se o 82letou ženu, která živila ze svého důchodu

¹⁴¹ Strolený, op. cit., s. 55-56.

¹⁴² AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 3 T 101/1981, s. 41-45, Rozsudek, z 9. června 1981.

¹⁴³ Státní okresní archiv Hodonín (SOAH), fond: Okresní soud Hodonín, zn. 834, Vyšetřovací (vyhledávací) a trestní spis, sign. 3T122/1980, s. 58-60, Rozsudek, z 21. března 1980.

53letého syna, který se práci vyhýbal (mmj. 15 let studoval právnickou fakultu, kterou nedostudoval.) Novinářka, která o tomto případě informovala zároveň podala podnět VB, což vedlo k obžalobě jmenovaného syna z příživnictví.¹⁴⁴

V archivních materiálech okresních soudů se často vyskytovaly případy mužů, kteří propadli alkoholu a nechávali se živit manželkami či družkami. Tak tomu bylo třeba v případě 49letého A.S., který byl pro nadměrné pití alkoholických nápojů propuštěn ze zaměstnání a další si nehledal. „*Na domácnost ničím nepřispívá...celý den vysedává v místním pohostinství a bezostyšně parazituje na manželce,*“ tímto jednáním naplnil skutkovou podstatu TČ dle § 203. Za zmínku stojí, že trestní stíhání započalo po ohlášení tohoto jednání VB od oné manželky.¹⁴⁵ Ve sbírce soudních rozhodnutí pod č. 2/1964 byl uveřejněn podobný případ vydržování, kdy práceschopný muž nepracoval a jeho manželka pobírající invalidní důchod musela nastoupit do zaměstnání, aby oba užívala.¹⁴⁶

V archivním výzkumu se, co se vydržování týče, objevovaly nejčastěji zletilé a práceschopné děti, které byly vydržovány svými rodiči, případně jen matkami. (Pro zajímavost: v několika případech byl nalezen případ vydržování od babičky a tety – v žádném spisu nefigurovalo vydržování strýcem či dědečkem). Druhý nejčastější případ pak bylo vyživování manželkou či družkou ve smyslu případu 49letého A.S. Poslední skupinu tvořilo vydržování od přátel. Ti často půjčovali pachatelům drobné finanční částky a platili za ně v pohostinstvích občerstvení.

¹⁴⁴ STEINMASSLOVÁ, L. Příživník. *Rudé právo*. Praha. 1965. roč. 45-46, č. 52, s. 2.

¹⁴⁵ SOAH, fond: Okresní soud Hodonín, Vyhledávací a trestní spis, sign. 2 T 163/1988, s. 41-43, Rozsudek, z 23. září 1988.

¹⁴⁶ Strolený, op. cit., s. 56.

Nevýhodu to mělo v tom, že pak docházelo k oznamování tohoto OČTŘ ze strany těchto přátel, pokud jim příživník peníze nevracel, a tím k zahájení trestního stíhání pro příživnictví.¹⁴⁷

4.4 Opatřování si prostředků k obživě jiným nekalým způsobem v konkrétních příkladech

Kromě nejčastějšího vydržování musel být pro kvalifikaci činu jako TČ příživnictví splněn znak opatřování si prostředků k životu jiným nekalým způsobem. Tyto konkrétní formy zákonodárce nespecifikoval – nechával na soudech a prokurátorech, aby podle konkrétní situace určily, co je třeba za nekalý způsob považovat. S pomocnými kritérii přišlo v roce 1962 kolegium NS ČSSR.¹⁴⁸ To ve svém stanovisku č. 22/1962 určilo, že takové jednání musí být v rozporu se zásadami socialistické morálky nebo právními předpisy. Intenzita takového jednání musela být vyšší, aby dosáhla dostatečné nebezpečnosti pro společnost.¹⁴⁹

Mezi formy opatřování si obživy jiným nekalým způsobem (nežli vydržováním) se nejčastěji řadilo:

- A) provozování prostituce
- B) páchání majetkové trestné činnosti (zejména krádeží, rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podvodů, spekulací apod.)
- C) různé formy žebroty spojené s tuláctvím (skryté, zjevné)
- D) příležitostné práce, brigády, práce pro soukromníky- tzv. melouchy, zejména pokud je s nimi spojena nepřiměřeně vysoká odměna

¹⁴⁷ Vlastní archivní výzkum.

¹⁴⁸ Vlček, 1985, s. 50.

¹⁴⁹ Strolený, op. cit., s. 61.

E) provozování hazardních her a sázek soukromě a ve větším rozsahu

4.5 Jednotlivé formy opatřování si obživy nekalým způsobem

A) Provozování prostituce

Pojem prostituce nebyl v československém právu blíže definován. Pod heslem „mravnostní policie“ uvedl Hácha v roce 1932 ve slovníku veřejného práva československého prostituci jako *„řemeslné povolání smilstva za úplatu. Prostitutkou zveme osobu ženskou, která svým tělem provozuje smilnou činnost.“*¹⁵⁰ Komentář TZ z roku 1958 prostituci konkretizuje jako: *„pohlavní styk s jinými osobami za úplatu.“*¹⁵¹ V právnickém slovníku z roku 1972 vymezili prostituci jako: *„Obvykle se prostitucí rozumí propůjčování těla za odměnu, zpravidla k pohlavnímu styku.“*¹⁵² Z těchto definic je zřejmé určité úskalí přesného vymezení pojmu prostituce v minulém století. Konkrétní případy nalezené v archivních materiálech v rámci této práce, spojovalo vždy určité jednání prostituující osoby za nějakou odměnu. Toto jednání zahrnovalo vždy určité sexuální chování a aktivity, které ne vždy zahrnovaly pohlavní styk. Odměna představovala jakýkoliv hmotný prospěch – úplata, strava, pití, cigarety nebo ubytování, případně kombinace uvedeného. V některých případech docházelo i k poskytování ubytování a stravy za protiplnění v podobě sexuálních služeb společně se staráním se o domácnost. Tak jako v případě

¹⁵⁰ HÁCHA, Emil, Jiří HOETZEL, František WEYR a Karel LAŠTOVKA. *Slovník veřejného práva československého*, Svazek II: I až O. Brno: Polygrafia, 1932, s. 685.

¹⁵¹ Glogar, op. cit., s. 601.

¹⁵² HROMADA, Jiří a Zdeněk MADAR. *Právníký slovník*. Praha: Orbis, 1972. s. 659.

obžalované, která toto přislíbila, avšak po 5 dnech od svého „podporovatele“ utekla i s jeho uspořenémi penězi a 40 Kčs, které jí dal, aby za ně pro oba šla koupit víno (čímž se dopustila zpronevěry dle § 248/1 TZ, za kterou byla krom § 203 TZ stíhána).¹⁵³

Podle Baláše nebyla po roce 1945 věnována prostituci dostatečná pozornost, protože její výskyt značně klesl. Státní orgány také předpokládaly, že v socialistické společnosti tento fenomén postupně automaticky zanikne (stejně jako příživnictví samotné.) *„Naopak s rozvojem cizineckého turistického ruchu v našich zemích nastal vzestup prostituce, který se nejvíce projevil v místech s velkou koncentrací obyvatel jako v Praze, Severomoravském, Severočeském a Západoslovenském kraji.“*¹⁵⁴

Společenská nebezpečnost prostituce za socialismu spočívala dle Vlčka v tom, že: *„prostituce vážným způsobem narušuje společností chráněný zájem na dodržování zásad socialistické morálky, hlavně pokud jde o způsob, kterým jsou získávány prostředky k obživě, narušuje socialistické zásady vztahu člověka k člověku.“*¹⁵⁵

Pro stíhání prostituce bylo za socialismu příživnictví na prvním místě v podílu žen na trestných činech (na dalších místech figurovala krádež, zanedbání povinné výživy, podvod). Což dle Tománkové mj. souviselo *„s narušením sociální role ženy jako matky.“*¹⁵⁶

¹⁵³ MZAB, fond: Okresní soud trestní Brno, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 6 T 5/1961, s. 29-30, Rozsudek Lidového soudu Brno město, odd. 6, ze dne 23. ledna 1961.

¹⁵⁴ BALÁŠ, Otakar, 1968. Prostituce a boj proti ní. *Socialistická zákonnost: časopis pro právní praxi*. 1968, roč. 16, č. 1, s. 16.

¹⁵⁵ VLČEK, Martin, K problematice postihu prostituce v československém trestním zákoně. In: *Právník: Teoretický časopis pro otázky státu a práva*. Praha: Academia, 1975, roč. 114, č. 10, s. 923.

¹⁵⁶ Tománková, op. cit., s. 20.

Jelikož se archivní výzkum spojený s touto prací opírá z největší části o případy, které řešil OS pro Prahu 1 – tedy místně příslušný soud pro centrum hlavního města Československa, místa, kde se vyskytovalo velké množství lidí, přijíždějících ze všech částí republiky – byly zde nalezeny velmi různorodé případy. Největší množství případů příživnictví se u tohoto soudu týkalo lidí provozujících prostituci. Cíleně se zde píše o lidech, a ne pouze o ženách, protože bylo možné se setkat i s homosexuální prostitucí provozovanou muži. Tak jako v případě 23letého V.B. Ten, ač práce schopen, se pouze potuloval po Praze a seznamoval se s dalšími homosexuály. Živil se tím, že se s nimi pohlavně stýkal a oni mu za pohlavní styk poskytovali stravu, drobné finanční částky nebo za něj platili útratu. V.B. se kromě příživnictví dle § 203 dopustil také TČ rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví dle § 132/1 písm. c) TZ a TČ podvodu dle § 250/1a TZ. Ve stejném procesu byli odsouzeni také 55letý O.S. a 45letý L.W. Ti spáchali TČ dle § 244/2a, kterého se dopustili pohlavním stykem s osobou téhož pohlaví za úplatu. V.B. tyto usvědčil z jejich jednání, a proto mu byl vyměřen pouze podmíněčný trest. O.S. byl odsouzen k 18 měsícům a L.W. k jednomu roku nepodmíněného trestu odnětí svobody. Soud to odůvodnil jejich společenskou nebezpečností, protože šlo o muže už jednou za stejnou trestnou činnost trestané.¹⁵⁷ Tento rozsudek se z hlediska udělených trestů jeví z dnešního pohledu jako zvláštní.

Všechny případy prostituce, kterými se zabývala tato práce, končily obžalováním z příživnictví. Účinnými prostředky k odhalování prostituce se za socialismu ukázaly být pravidelné kontroly nočních podniků

¹⁵⁷ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní, sign. 3 T 163/1963, s. 69-73, Rozsudek, z 24. října 1963.

a hotelů (místa koncentrace prostitutek), jež prováděla VB.¹⁵⁸ S tímto tvrzením korespondují i výsledky archivního výzkumu k této práci, jelikož vyšetřovací spisy týkající se prostitutek obsahovaly téměř vždy úřední záznam o kontrole a následném předvedení na místní oddělení VB. Toto předvedení bylo provedeno většinou na základě chybějícího razítka v OP. Pro názornost je přiložen jeden takový úřední záznam do příloh jako Obr. č. 6. (V tomto případě byla podezřelá předvedena za porušení ochranného dohledu, ale následně bylo zjištěno, že již delší dobu není zaměstnána a živí se prostitucí.) Případně mohlo začít stíhání prostituující osoby pro příživnictví tak, jak je již popsáno v případě 34leté V.H. (na s. 90), kterou hlídka VB sledovala, když oslovovala muže na ulici a následně s jedním z nich odešla do domu, kde je hlídka přistihla při činu.¹⁵⁹ Tento úřední záznam dávám pro ilustraci do příloh jako Obr. č. 7.

V Praze 1 se nacházely také tzv. interhotely, sloužící pro ubytování cizinců, např. hotel Alcron, který byl ve spisech několikrát zmiňován jako místo, kde byla zadržena nějaká žena pro prostituci. Ženy stýkající se s cizinci byly automaticky v podezření z páchání příživnictví. Soud nepovažoval za věrohodné, že tyto ženy neměly se stykem s cizinci žádný prospěch. V jednom případě se například 21letá B.K. hájila tvrzením, že 100 marek, jež od západního Němce dostala, byl dar. Soud v tomto případě zdůvodnil: „*Obhajoba obžalované není věrohodná, jen těžko lze uvěřit, že by za pohlavní styk od cizinců nic nepožadovala a neobdržela žádné*

¹⁵⁸ Baláš, op. cit., s. 18.

¹⁵⁹ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 7 Ta 197/1972, s. 33-36, Úřední záznam o zadržení podezřelé, z 12. dubna 1972.

peníze.“¹⁶⁰ Podobně soud nevěřil také 22leté I.D., jejíž případ je zmíněn na s. 103.

V několika konkrétních případech docházelo i k podvodnému jednání, kdy prostituující osoba slíbila sexuální služby, které ale neposkytla, a po obdržení své odměny svého „klienta“ opustila. Například 26letá B.Š., která za stravu slibovala pohlavní styk a po jídle od starších mužů v několika případech utekla, což neměnilo nic na tom, že byla odsouzena pro příživu.¹⁶¹

Problémem spojeným s příživnictvím a prostitucí bylo zneužívání jeho znění proti ženám, které neměly v OP potvrzení o řádném zaměstnání. V takovou chvíli se často automaticky předpokládalo, že se tyto ženy živí prostitucí. „*Proto často podstupovaly – aniž by existovalo konkrétní podezření – hned po zatčení lékařskou prohlídku kvůli pohlavním nemocem.*“¹⁶² Vyšetření na venerologických odděleních byla ponižující. Kromě důkladných vyšetření intimních partií musely ženy zodpovídat otázky týkající se jejich sexuálního života. V těchto nemocničních odděleních, kde vládlo téměř vězeňské prostředí (nebyla možnost kontaktovat rodinu ani právníka), musely nedobrovolně strávit s jinými infekčními pacientkami dva týdny, než byly propuštěny.¹⁶³ Z této nucené

¹⁶⁰ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 8 T 18/1972, s. 65-67, Rozsudek, z 23. března 1972.

AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 1 T 160/1972, s. 89, Odůvodnění rozsudku OS, z 31. října 1972.

¹⁶² BRENNEROVÁ, Christianne. Líné dívky, lehké dívky?: Příživnictví a disciplinace mladých žen v době normalizace. *Dějiny a současnost*. Praha. 2013, roč. 9, s. 19-22.

¹⁶³ HAVELKOVÁ, Barbara. Genderová rovnost v období socialismu. IN: BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. 2009, s. 196.

hospitalizace následně vznikl důkladný znalecký posudek vypracovaný lékaři, který byl v případě soudního řízení součástí spisu.

U prostitutek se nezřídka objevovaly i jiné trestné činy, za které byly souzeny společně s příživnictvím. Specificky se zde vyskytoval TČ ohrožování pohlavní nemocí dle § 226 TZ (ve zkoumaných spisech se nejčastěji jednalo o kapavku). Častěji než § 226 se společně s § 203 vyskytovala majetková trestná činnost – krádeže dle § 247/1 či zpronevěra dle § 248. Takový případ je již uveden na s. 71. Ostatní případy tohoto typu byly velmi podobné. Jako příklad lze uvést 20letou prostitutku A.B., která u jednoho muže ukradla dámské semišové kozačky a od jiného muže si vypůjčila teplé oblečení, které mu nevrátila.¹⁶⁴

V několika archivních materiálech se vyskytovaly případy prostitutek, které k TČ dle § 203 přidaly TČ dle § 213/2 TZ zanedbání povinné výživy, kdy se nestaraly o své nezletilé děti. V takových případech, „*kdy rodiče děti zanedbávají, vadně je vychovávají např. k parasitismu čili příživnictví*“, mohl soud rodičům omezit rodičovská práva.¹⁶⁵ Častěji se však TČ dle § 213/2 v souběhu s § 203 vyskytoval u mužů.

Vlček uvádí, že prostituce byla ve svých různých podobách „povětšinou“ provázena TČ kuplířství dle § 204 TZ.¹⁶⁶ Tento fakt nebyl v rámci archivního výzkumu k této práci potvrzen. V rejstříkových knihách OS pro Prahu 1 z let 1963, 1972 a 1981 a v dalších konkrétních spisech byl souběh § 203 a § 204 objeven pouze v několika málo případech, rozhodně tedy ne „povětšinou.“ Konkrétní případy prostituce náhodně

¹⁶⁴ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 5 T 279/1972, s. 91-93, Rozsudek, z 14. 3. 1973.

¹⁶⁵ BIČOVSKÝ, Jaroslav a Jaroslava BIČOVSKÁ. *Rodinný právní rádce*. Praha: Práce. 1978, s. 140.

¹⁶⁶ Vlček, 1985, s. 56.

vybrané pro účely této práce se až na zmíněné výjimky zabývaly pouze jednotlivci, případně spojovaly několik pachatelů do jednoho případu, kdy všichni byli obviněni pouze z TČ příživnictví nebo přečinu příživnictví dle § 10 zákona o přečinech č. 150/1969 Sb.

Ukázkou toho, „*jak se dalo příživit na pachatelích příživnictví,*“ byl tento zajímavý případ: Odsouzeno v něm bylo celkem 7 lidí – 4 ženy byly odsouzeny za přečin příživnictví pro provozování prostituce a 3 lidé byli odsouzeni pro TČ kuplířství. Manželé L.Ž. a M.Ž. byli odsouzeni pro kuplířství, protože pronajali 27leté M.Ř. pokoj u sebe v bytě, za který pobírali vysoký nájem a další úplaty (zahraniční likéry a cigarety.) Tito dva tuto svoji nájemnici později udali VB. Prokurátor je však obvinil z kuplířství, protože: „*museli po dobu, co u nich bydlela, vědět, že provozuje prostituci a prostředky, které jim odvádí, získává jejím provozováním s cizími státními příslušníky, v ojedinělých případech i v jejich bytě.*“ Za kořistění z prostituce byli odsouzeni k nepodmíněnému trestu odnětí svobody na dobu dvou let. Další kuplíř, který vystupoval v tomto případě, byl 28letý V.M., který pracoval jako řidič pražské záchranné služby. Ten několika prostitutkám (s nimiž se seznamoval v nočních podnicích) tvrdil, že spolupracuje s VB a „*že jim může zařídit trestní stíhání, nebo je naopak od trestního stíhání uchránit.*“ Ženy mu z obavy před trestním stíháním odevzdávaly valuty získané z prostituce provozované s cizinci, které on měnil na československé koruny, „*které jim pak vyplácel ve značném nepoměru k získaným čs. korunám, čímž je šidil a získával pro sebe prospěch.*“ Část valut si také ponechával. K prostituci propůjčoval ženám obviněným v tomto případě svůj byt (mj. i 27leté M.Ř. bydlící u manželů L.Ž. a M.Ž.) Soud mu vyčetl, že zneužívá dobrého jména pracovníka Bezpečnosti k vlastním nekalým zájmům, „*což se vysoce neslučuje se základními*

zásadami socialistického způsobu života.“ Odsouzen byl proto ke čtyřem letům odnětí svobody nepodmíněně.¹⁶⁷

Zajímavý případ kuplířství byl také případ 21letého L.M. Tento nikde nepracující muž se převlékal za ženu a lákal na území Prahy 1 náhodné muže k pohlavnímu styku za peníze. *„V tmavých uličkách pak uvedl, že sám souložit nemůže a k souloži nabídl 32letou J.N., s kterou byl předem smluven. Ta s mužem souložila a o získanou částku se s L.M. rozdělila...L.M. dále uvedl, že takto byl domluven i s dalšími prostitutkami a že tento zdroj byl hlavním zdrojem jeho obživy.“* Tím L.M. spáchal TČ kuplířství podle § 204 TZ a TČ příživnictví dle § 203 TZ, za což byl odsouzen k nepodmínečnému 18měsíčnímu trestu odnětí svobody. (Pro zajímavost: soud uvedl k obhajobě L.M., který tvrdil, že se cítí být více ženou než mužem, následující: *„Není věcí soudu, aby tuto otázku zkoumal. Proto také není před soud stavěn. Jeho povinností je řádně pracovat a řádně žít. Že tomu tak nebylo, je prokázáno skutkovým dějem. Jeho jednání je zavržením náhodné a značně společensky nebezpečné“*¹⁶⁸).

B) Páchání další trestné činnosti

Pachatel se v tomto případě musel vyhýbat poctivé práci, aby naplnil znak objektivní stránky TČ příživnictví a prostředky k obživě získávat trestnou činností. Vlček k tomu uvedl, že další trestné činnosti se ve většině případů pachatelé dopouštěli v přímé souvislosti s parazitním způsobem života.¹⁶⁹ Stejný autor dříve tento názor rozvinul a naznačil,

¹⁶⁷ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 1 T 55/1972, s. 245-258, Rozsudek, z 25. dubna 1972.

¹⁶⁸ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 1 T 121/1963, s. 63-68, Rozsudek, z 30. července 1963.

¹⁶⁹ Vlček, 1985, s. 56.

že příživnické jevy „přímo vyvolávají další trestnou činnost a tvoří její zá-
zemí v tom, že umožňují a podporují zahálčivý život, vedou k hledání bez-
pracných zisků a příjmů z nepoctivých zdrojů.“¹⁷⁰ Vieska dodal, že bylo
třeba důsledně objasňovat prostředky obživy osob podezřelých z příživ-
nictví, což dle něj vedlo k odhalení závažnějších trestných činů proti hos-
podářským zájmům společnosti.¹⁷¹

Podle Stroleného se pachatelé příživnictví zpravidla dopouštěli
v souběhu s krádežemi také rozkrádání majetku v socialistickém vlast-
nictví, podvodů, zpronevěr, výjimečně spekulací a podobně.¹⁷² K vý-
kladu jednočinného souběhu příživnictví s těmito činy se vyjádřil Nej-
vyšší soud: „Jednočinný souběh trestného činu příživnictví s majetkovými
delikty je možný, a to i při spáchání majetkového deliktu za zvlášť přitěžu-
jící okolnosti „výdělečně,“ neboť tu nejsou okolnosti, které by tento souběh
vylučovaly, a pouhým posouzením jednání pachatele jen jako trestného
činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví, krádeže nebo pod-
vodu by nebyla vystižena skutečnost, že pachatel se také soustavně vyhýbal
poctivé práci.“¹⁷³

Častý souběh se zmíněnými trestnými činy potvrzuje provedený
archivní výzkum. V rejstříkových knihách OS pro Prahu 1, se kterými
se pracovalo (z let 1963, 1972 a 1981), bylo zdokumentováno několik
stovek případů příživnictví. Velká většina souběhů se týkala právě

¹⁷⁰ VLČEK, Martin. 1983. Příživnictví jako právní a sociologická kategorie. *Právník*, roč. 122, č. 8, s. 755.

¹⁷¹ Vieska, op. cit., s. 42.

¹⁷² Strolený, op. cit., s. 62.

¹⁷³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. června 1963, sp. zn. 6 Tz 10/1963. In: ASPI verze 2020 [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, © 2000-2020 [cit. 4. června 2020].

krádeží dle § 247/1 TZ a rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví dle § 132/1 TZ. Příklad rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví spolu s příživnictvím spáchali například dva muži, kteří nepracovali, potulovali se po republice a v obci Jiřice u Pelhřimova vnikli do voliéry mysliveckého sdružení, kde „chytily, usmrtili a odnesli šest chovných bažantů s úmyslem si je upéci...protože měli hlad...toto ukazuje míru narušení obžalovaných.“¹⁷⁴

Trestný čin rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví spáchal v souběhu s příživnictvím a trestným činem krádeže dle § 247/1 TZ 20letý M.S. Ten 3 měsíce nepracoval a během této doby si prostředky k obživě opatřoval vloupáním do dvou prodejen v Praze (Pramen a Hygie) a vloupáním do čtyř bytů a tří automobilů, ze kterých odcizoval hodnotné věci.¹⁷⁵ Podobný případ uvedlo i Rudé právo: „Obzvlášť nebezpečný recidivista, alkoholik a příživník, který si oblíbil parazitní způsob života...už osmkrát trestaný pro krádeže vloupání a příživnictví...se vloupal do 51 rekreačních chat, kde bral všechno, co mu přišlo pod ruku...“¹⁷⁶

K opatrování prostředků k obživě patřila i jiná majetková trestná činnost – například podvod dle § 250/1a. Takto se živil kupříkladu 60letý R.R. v Brně – 5 měsíců nepracoval, potloukal se po Brně a páchal podvody na občanech – předstíral, že jim opatří česnek, uhlí či podnájem. Takto vylákal během dvou měsíců částky 30-50 Kčs (jako zálohu) od celkem 17 občanů. Obžalovaného soud nazval „protispolečenským živlem bez kladného postoje k zájmům naší společnosti a se záporným vztahem

¹⁷⁴ SOAP, fond: Okresní soud Pelhřimov II., Vyšetřovací a trestní spis, sign. 2 T 328/1983, s. 170-177, Rozsudek, z 14. října 1983.

¹⁷⁵ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 2 T 119/1972, s. 187-194, Rozsudek, z 13. prosince 1972.

¹⁷⁶ Chatař za mřížemi. Rudé právo. Praha. 1965, roč. 45-46, č. 3. s. 2.

k práci“ a odsoudil ho ke dvěma a půl roku odnětí svobody nepodmíněně společně s nahrazením způsobené škody.¹⁷⁷

Jelikož se v rámci této práce pracovalo pouze se spisy z okresních soudů, není zde věnována pozornost (vícečinnému) souběhu TČ a přečinu příživnictví se zločiny typu vražda. V dobových periodikách byl objeven pouze jeden takový případ. Jednalo se o 33letého příživníka, který se potuloval po republice, aniž by pracoval. Tento zavraždil svoji tetu, protože mu nechtěla dát peníze k živobytí.¹⁷⁸

K jednočinnému souběhu TČ příživnictví s další trestnou činností více v kapitole 7.

C) Různé formy žebroty (skryté a zjevné) někdy spojené s tuláctvím

Do této kategorie patřili krom „žebráků“ také pachatelé, kteří si vypůjčovali drobné finanční částky nebo různé spotřební předměty, které neměli v úmyslu vrátit. Obvykle si půjčovali od svých známých nebo rodinných příslušníků. Vzhledem k tomu, že se tito pachatelé zároveň soustavně vyhýbali poctivé práci, neměli finanční prostředky (nebyli solventní) a dluhy nebyli schopni splácet.

Tento čin spáchala například 19letá D.K. Ta 6 měsíců nepracovala, živili ji částečně rodiče (jimž lhala, že chodí do zaměstnání), a žila také z finančních prostředků, které si půjčila od několika známých.¹⁷⁹ (Pro zajímavost a další dokreslení dobové atmosféry: Tento případ začal na podnět dopisu doručeného na okresní soud v Hodoníně, v tomto dopise,

¹⁷⁷ MZAB, fond: Okresní soud trestní Brno. Vyšetřovací a trestní spis, sign. 4 T 74/1963, s. 46-49, Rozsudek Okresního soudu v Brně z 15. května 1963.

¹⁷⁸ Vražda pro 800 Kčs. *Rudé právo*. Praha. 1968, roč. 48-49, č. 230, s. 2.

¹⁷⁹ SOAH, fond: Okresní soud Hodonín, Vyhledávací a trestní spis, sign. 3 T 264/1979, s. 47-50, Rozsudek, z 8. října 1979.

adresovaném místnímu prokurátorovi, doslova napsala žena podepsaná jako „Občanka z Bzence“ následující text: *„Pane doktore, píše Vám ohledně občanky D.K. z Bzence. Tato slečna už nepracuje 3 roky a není nikoho, kdo by s tím udělal pořádek. Přes veškeré upozornění místních občanů na tento případ soudruh P., který je náčelníkem VB v Bzenci, na tyto stížnosti nereaguje, ba naopak to zakrývá! Otec D.K. je pomocník VB, má jít příkladem druhým spoluobčanům, ale svoji dceru zakrývá, ta navíc ještě dělá prostitutku. Proto Vás pane doktore žádám, abyste tuto věc vzal do svých rukou a udělal s ní pořádek. Protože příživnictví je v dnešní době trestný čin, mám za to, že tato slečna už měla být dávno v kriminále! Její adresa: Ještě chci dodat, že si tu půjčuje peníze, které však nevrátí, protože je nemá, když nepracuje. Zkrátka a dobře je zralá pro kriminál. V případě, že byste s tímto případem nic neudělal, uveřejním to do Rudého práva, ať si toho povšimnou vyšší orgány.“*¹⁸⁰

Do této kategorie spadal i případ 27leté H.M. Ta 7 měsíců nepracovala. Po tuto dobu bydlela v bytě u svědka S.H. Ten ji u sebe v bytě nechal bydlet za to, že se mu bude starat o domácnost. To však obžalovaná neplnila: *„Pouze asi v 5 případech vyprala a uklidila, občas uvařila, ovšem to bylo pouze ve výjimečných případech.“* Na bydlení jinak nepřispívala, navrch ji svědek denně dával 5-10 Kčs na útratu. Před svědkem navíc obžalovaná předstírala, že si našla zaměstnání v OD Kotva. *„Ve skutečnosti trávila většinu času po hospodách, kde si nechávala platit útratu různými muži.“* Když ji svědek *„několikrát zastihl doma během dne, požádal ji, aby se z bytu vystěhovala.“* Na svoji obhajobu obžalovaná uvedla, že do práce přestala chodit, protože si v Praze našla kamarádku. S ní

¹⁸⁰ Ibid, s. 21-22, Dopis z 28. 5. 1979.

chodila na večerní zábavy a ráno se jí nechtělo do práce. Na obživu si ještě půjčila nějaké peníze od kamarádky, ty však nevrátila. Za spáchání TČ dle § 203 ji soud odsoudil k 18měsíčnímu trestu nepodmíněně a následnému dvouletému ochrannému dohledu.¹⁸¹ Podobně se nechal živit svojí spolubydlící 46letý V.J. Ten nepracoval 4 měsíce. Spolubydlící jej živila, on jí navíc odcizil povlečení, které prodal a utržené peníze použil pro svoji potřebu. K tomu si půjčoval peníze od lidí z domu, kde oba bydleli. Peníze utrácel nejčastěji za alkoholické nápoje, jež požíval ve velkém množství. Tímto spáchal TČ dle § 203 a byl mu uložen nepodmíněný trest odnětí svobody po dobu 1 roku a následný 18měsíční ochranný dohled.¹⁸²

Do této skupiny patřili také pachatelé, kteří obcházeli městské bufety a restaurace IV. cenové skupiny, kde dojídali zbytky jídel a dopíjeli zbytky nápojů. Ti dle dobových měřítek patřili mezi „nejvíce deklasované živly, které vedou nejparazitnější způsob života.“¹⁸³

D) Příležitostné práce, brigády, práce pro soukromníky (tzv. melouchy), zejména pokud s nimi byla spojena nepřiměřeně vysoká odměna.

Jak je uvedeno výše, příležitostná práce byla částečně povolena. Stíhána byla, pokud se jednalo o tzv. nekontrolovatelný způsob obživy. Tematikou příležitostných prací se tato práce věnuje více např. na s. 101.

¹⁸¹ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 6 T 53/1981, s. 31-34, Rozsudek, z 9. dubna 1981.

¹⁸² AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 3 T 1/1981, s. 55-57, Rozsudek, z 30. ledna 1981.

¹⁸³ Strolený, op. cit., s. 65.

Problematiku tzv. melouchů (pokoutně prováděných, většinou řemeslnických prací pro soukromníky) naznačili již v roce 1958 Nezkusil a Císařová. Ve svém článku uvedli názor, že pokud pachatel nebyl v pracovním poměru a na obživu si vydělával prací „na černo“, páchá TČ příživnictví.¹⁸⁴ Pachatelé zde využívali některých slabin národního hospodářství – určitých nedostatků na trhu - a dle tehdejší ideologie „začali na úkor poctivě pracujících vykonávat práce a vyrábět výrobky, které nemohla poskytnout terciální sféra a spotřební průmysl a nepřiměřenými odměnami za tuto činnost kořistili z práce druhých spoluobčanů.“¹⁸⁵ Podle Šustáčka bylo živnou půdou „melouchářů“ nedostatek specialistů na pozicích zedníků, dlaždičů, studnařů, kamnářů apod. Tito lidé měli často odcházet dříve ze svých pracovišť, popřípadě absentovat, aby si mohli přivydělat na „melouchu,“ kde pobírali (nepřiměřeně) vyšší odměny než v řádném zaměstnání. Do řádného zaměstnání si pak v některých případech měli chodit pouze odpočinout.¹⁸⁶ Tím měli: „vykořisťovat část obyvatel, využívající zatím nedostatečné možnosti socialistického sektoru poskytovat všestranné služby obyvatelstvu.“¹⁸⁷ Tyto lidi tehdejší ideologie nazývala „nepřímými parazity“ (vedle tzv. přímých parazitů – rozkradačů majetku v socialistickém vlastnictví.) K nepřímému parazitismu bylo řazeno také úplatkářství.¹⁸⁸

Mezi případy, které spadaly do této kategorie, patřil i případ 32letého A.S., jenž neměl řádné zaměstnání a na obživu si vydělával příležitostnými pracemi pro spoluobčany typu štípání dříví. Odsouzen byl

¹⁸⁴ Nezkusil a Císařová, op. cit., s. 220.

¹⁸⁵ Strolený, op. cit., s. 68.

¹⁸⁶ Šustáček, op. cit., s. 45.

¹⁸⁷ Ibid.

¹⁸⁸ SÝKORA, Jan. Přezítka minulosti ve vědomí lidí. *Právník*, roč. 114, č. 10, s. 917.

pro TČ dle § 203 TZ a § 7c ZoP (maření výkonu úředního rozhodnutí) k 18měsíčnímu trestu odnětí svobody (§ 7c spáchal tak, že neplnil podmínky ochranného dohledu – nehlásil se na VB a neohlašoval zdroje svojí obživy.)¹⁸⁹ K případům „melouchaření“ se řadily také případy pomocných prací na stavbách rodinných domů. Za 1 rok trvající výpomocné práce na těchto stavbách a necháváním se vydržovat přestárlou babičkou (ve formě stravy), byl pro § 203 TZ odsouzen 25letý (dosud netrestaný) R.H. k trestu 8 měsíců odnětí svobody nepodmíněně (zejména pro dlouhou dobu páčání TČ.)¹⁹⁰

Další dva případy prací na stavbách rodinných domů, vyhodnocených jako nekalé, tudíž příživnické, jsou přiblíženy na s. 99-100.

F) Provozování hazardních her a sázek soukromě a ve větším rozsahu

Mezi formy opatrování prostředků k obživě nekalým způsobem se řadilo také hraní hazardních her (povoleny byly státem provozované loterie.) Podle dobových autorů se tato forma vyskytovala zřídka a těžko se prokazovala a odhalovala, protože byla provozována v uzavřených malých skupinách občanů v soukromých bytech, motelech, zájezdních a lesních restauracích, rekreačních objektech, kde bylo malé riziko odhalení.¹⁹¹ Toto případné odhalení pak bylo dle Vlčka věcí náhody nebo msty.¹⁹² Stejný autor mezi nejčastěji nelegálně provozované

¹⁸⁹ SOAH, fond: Okresní soud Hodonín, Vyhledávací a trestní spis, sign. 3 T 376/1982, s. 42-46, Rozsudek, z 23. září 1988.

¹⁹⁰ SOAH, fond: Okresní soud Hodonín, Vyhledávací a trestní spis, sign. 1 T 11/1988, s. 42-43, Rozsudek, z 27. ledna 1988.

¹⁹¹ Prchlíková, op. cit., s. 35-36 a Strolený, op. cit., s. 72-73.

¹⁹² Vlček, 1985, s. 30.

hazardní hry (za socialismu) zařadil tzv. „skořápky,“ karetní hry a různé sázky.

Tato tvrzení podporoval i dobový tisk, když psal o sázkařích a zejména o organizátorovi sázkové kanceláře, který se živil z „černých sázek“ na koňské dostihy: *„Zbytečně se neříká svůj k svému. Celý tento gang se skládal z bývalých podnikatelů...Organizátor V.K. je syn bývalého notáře, je mu kolem třiceti a ve svém životě pracoval sotva dva roky. Lépe řečeno byl v zaměstnání...Pak se nervově zhroutil a pobíral důchod...stal se umělcem, pracoval pro Český výtvarný fond, bral na honorářích 63.000 Kčs...pak z fondu odešel. Bezpochyby černé sázky vynášejí víc! Krátce – pan V.K. je příživník!“*¹⁹³

Prostředky touto formou obživy získávali pachatelé také podvodnou hrou, *„kdy bud' takto kořistí sami, nebo ve spojení s dalším podvodným hazardním hráčem.“*¹⁹⁴ Podle Stroleného existovaly také osoby, které nevyužívaly podvodného způsobu hry, ale jen uplatňovaly svůj mimořádný karetní talent.

Riedlová v roce 1989 (před listopadem) poukázala na několik nevyjasněných otázek týkajících se trestání hazardních hráčů za příživnictví. Mezi ně patřila otázka, zda se dopouštějí TČ příživnictví ti hazardní hráči, kteří řádně pracují. Podle autorky platilo, že přečin příživnictví páchali ti, kteří si hazardem pořizovali zdroj obživy. Problém však byl, že se těžko prokazovalo, za co byly peníze vydělané hazardem utráceny. Problém také byl, že nebylo jasně definováno, co všechno spadá pod obživu a co už ne. Zároveň zde platilo, že „příliš vysoké zisky“ a stabilní příjmy z hazardních her se považovaly za nekalý zdroj obživy. Ne každý,

¹⁹³ FAIT, Jan. Tichá hra. In: *Rudé právo*. Praha. 1961, roč. 41-42, č. 316, s. 2.

¹⁹⁴ Strolený, op. cit., s. 73.

kdo se účastnil hazardní hry, se dopouštěl trestního jednání – záleželo na tom, zda si takto opatřoval zdroje k obživě, což otevíralo otázku, co patří do zdrojů obživy (bydlení, strava, materiální zabezpečení) a co už ne.

Další otázkou, která byla nejasná, byla otázka, zda se trestního jednání dopouštěli hráči, kteří z hazardní hry žádný zisk neměli. Zda postihovat pouze hráče, jenž vyhrál, a nikoli ty spoluhráče, kteří nevyhráli. Těm by bylo těžké prokazovat, že měli v úmyslu výhru použít jako zdroj obživy. Riedlová s těmito otázkami oslovila vybrané soudy, které jí odpověděly, že hazardní hráče, kteří se nevyhýbají poctivé práci (a nepáchají jinou trestnou činnost), v praxi nepostihovaly.¹⁹⁵

V rámci archivního výzkumu se případy TČ příživnictví týkající se hazardu, téměř nevyskytovaly. Jediný nalezený případ se týkal 26letého K.Z. Tento muž 6 měsíců nepracoval, „*nechal se živit svými rodiči a provozováním hazardní hry,*“ tím spáchal TČ příživnictví dle § 203. Odsouzen byl k nepodmíněnému trestu pěti měsíců odnětí svobody. Hazardní hry se dopouštěl tím, že „*pod záminkou obstarání tuzexových poukázek lákal různé lidi, se kterými se seznámil, k hazardní hře „skořápky.“* V této hře vyhrával značné částky, které pak používal pro svou spotřebu.“¹⁹⁶

¹⁹⁵ RIEDLOVÁ, Hana. Některé problémy při postihu hazardních her. *Socialistická zákonnost: časopis pro právní praxi*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti. 1989, roč. 37, č. 9, s. 547-549.

¹⁹⁶ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 4 T 107/1972, s. 39-41, Rozsudek, z 12. prosince 1972.

4.6 Prostředky k životu, které nelze považovat za „prostředky opatřené nekalým způsobem“

Logicky se sem řadily prostředky (příjmy a odměny) získané osobami v řádném pracovním poměru a plnící své povinnosti alespoň v té míře nekázně, kterou připouštěl zákoník práce, ve spojitosti s osobami, jež jsou uvedeny výše jako osoby, na které se nevztahoval postih pro příživnictví; sem patří také příjmy ze starobních, invalidních a jiných důchodů. Dále sem patřily osoby, na něž nedopadalo ustanovení o vyhýbání se poctivé práci – tedy osoby s příjmy z umělecké a kulturní činnosti vykonávané podle příslušných předpisů. Za splnění určitých podmínek (daných příslušnými předpisy) se za prostředky opatřené nekalým způsobem nepovažovaly také příjmy z nárazových a příležitostných prací a příjmy ze soukromého zemědělství či příjmy z vlastní výrobní či jiné činnosti. Těch však bylo za socialismu velmi málo. Další skupinou příjmů, které nepatřily mezi nekalé, byly příjmy za sběr surovin a jejich prodej v národním podniku Sběrné suroviny (např. sběr surovin vybíraných z popelnic.) Patřil sem také sběr lesních plodin a léčivých rostlin a jejich prodej výkupnám socialistického sektoru.¹⁹⁷ Částečně dovolené byly i půjčky a úvěry – u nich nesměl být prokázán podvodný úmysl půjčené prostředky nevrátit. Mezi tolerované příjmy také patřily příjmy z výher v loteriích organizovaných socialistickými společnostmi (výherní vkladní knížky, loterie, Sazka, Sportka, Mates, jiné soutěže.) Poslední skupinou povolených příjmů byly prostředky z dědictví a darů.¹⁹⁸

¹⁹⁷ Horák a Rolenc, op. cit., s. 115.

¹⁹⁸ Vlček, 1985, s. 51.

5 Rozdíly mezi TČ a přečinem příživnictví dle § 203 TZ a § 10 ZoP

Určení, zda příživnický skutek subsumovat pod trestný čin nebo přečin, znamenalo pro praxi jeden z největších problémů spojených s problematikou trestněprávní úpravy parazitismu.

Přečin příživnictví zákonodárce zařadil do zákona o přečinech pro postih méně nebezpečných činů pro společnost. Podle Stroleného: *„Hlavně pro postihování prostituce, kterou provozují zpravidla ženy při do-
držování pracovní povinnosti a práva na práci. Takové osoby řádně pra-
cují, a přitom provozují činnost, na které naše společnost nemá zájem,
a proto se jí zákonodárce snažil předcházet.“*¹⁹⁹

Hlavní rozdíl spočíval v rozdílných formálních znacích jejich skutkových podstat. Podstata této změny se obecně týkala jednak intenzity, stupně společenské nebezpečnosti nedosahující stupně nebezpečnosti TČ a jednak nezařazením pojmového znaku „soustavného vyhýbání se po-
ctivé práci.“ Druhý znak (nekalé opatřování si prostředků k životu) byl doplněn o formulaci „byť částečně,“ čímž byla de facto rozšířena jeho působnost.

5.1 Znaky skutkové podstaty přečinu příživnictví

Subjektem u přečinu příživnictví mohla být jakákoliv fyzická osoba starší 15 let. O subjektu platily stejné zásady jako u subjektu u TČ příživnictví. U pachatele bylo třeba přihlížet k jeho dosavadnímu životu, vztahu

¹⁹⁹ Strolený, op. cit., s. 91.

ke společnosti, vztahu ke společenskému zřízení, socialistickému soužití apod.

Subjektivní stránka u přečinu vyžadovala rovněž jako u TČ úmyslné jednání pachatele, který si opatroval, byť i částečně, prostředky k životu nekalým způsobem a toto jednání bývalo úmyslné. Úmysl zde také mohl být přímý (*dolus directus*), při kterém si pachatel chce opatřit prostředky k životu nekalým způsobem a ví, že poruší vztahy chráněné zákonem, i úmysl nepřímý (*dolus eventualis*).²⁰⁰

Objektem byly podobně jako u TČ příživnictví společenské zájmy na dodržování socialistické morálky týkající se poctivých zdrojů obživy.²⁰¹

Objektivní stránka byla vyjádřena slovy „*opatruje si, byť i částečně prostředky k životu nekalým způsobem.*“ Rozdíl mezi TČ a přečinem příživnictví spočívá především v rozdílných znacích objektivní stránky. Je-liž zde tedy chyběla nutnost vyhýbání se poctivé práci, tak mohl být za § 10 být stíhaný i ten, kdo byl řádně zaměstnán, což bylo také cílem této úpravy.

5.2 Konkrétní případy, kdy mělo být příživnictví kvalifikováno jako přečin a ne TČ

Podle komentáře ZoP²⁰² se jednalo o přečin dle § 10 a nikoli o TČ dle § 203 v těchto čtyřech případech:

²⁰⁰ Ibid.

²⁰¹ Fajstavr, op. cit., s. 209.

²⁰² Horák a Rolenc, op. cit., s. 113.

1) Pokud se pachatel nevyhýbal poctivé práci, ale další prostředky k obživě získával nekalým způsobem (a nezáleželo na tom, jestli se jedná o soustavnou činnost, delší dobu tohoto počínání či jde pouze o částečné opatrování si prostředků nekalým způsobem).

Tento případ měl preventivně působit na osoby, jež si vedle výkonu svojí řádné práce opatrovaly prostředky k obživě způsobem, na kterém neměla tehdejší společnost zájem a který byl v rozporu se společenskými normami.

Pachatelé v tomto případě ve svém osobním volnu vykonávali práce nebo činnosti, na kterých stát neměl zájem, jež byly v rozporu s morálkou socialistické společnosti a které „většina společnosti odsuzuje jako typický parazitní způsob života.“²⁰³ To se týkalo zejména přeplacených prací na černo, prostituce, hazardních hráčů apod. Dalším důvodem, proč byly tyto způsoby výdělků protizákonné, bylo, že tyto činnosti měly v negativním slova smyslu ovlivňovat výkon pracovních povinností v řádném pracovním poměru.²⁰⁴ Toto tvrzení potvrzuje případ 22leté B.H., která po nocích prostituovala a „několikrát se s příchodem do práce opozdila. K tomu soustavně v práci usínala. Do práce chodila neupravená, nevyspalá, takže se spolupracovníci obžalované stranili.“²⁰⁵

Dalším příkladem tohoto jednání je případ 34leté V.H., jež řádně pracovala jako pomocná síla v restauraci U Vejvodů v Praze. Neměla zde absence ani jiné problémy. Byla však přistižena hlídkou VB v průchodu mezi domy u Václavského náměstí s mužem, kterému přislíbila pohlavní styk za úplatu, což tento muž dosvědčil. Z tohoto důvodu byla odsouzena

²⁰³ Matys, 1975, s. 115.

²⁰⁴ Strolený, 1977, s. 84.

²⁰⁵ AHMP, fond OS Praha 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 9T248/1972, s. 71-73, Rozsudek, z 30. ledna 1973.

ke dvěma měsícům odnětí svobody nepodmíněně za přečin příživnictví, protože „*má snahu vésti řádný život pracujícího člověka, ale přitěžuje jí prokázaná činnost, jejíž nebezpečnost narušuje závažným způsobem společenské vztahy mezi občany*“.²⁰⁶ Stejně tak byla odsouzena i 27letá M.Ř., která opustila své trvalé zaměstnání v Sedlčanech, odstěhovala se do Prahy za rakouským státním příslušníkem, se kterým udržovala známost. S ním se posléze rozešla, našla si zaměstnání v Praze 4, přesto však provozovala prostituci s cizími státními příslušníky za valuty, za což byla odsouzena k trestu odnětí svobody v trvání šesti měsíců s podmíněným odkladem na tři roky (vzhledem k nebezpečnosti jednání byl tento trest vyměřen ve vrchní hranici sazby.)²⁰⁷

V praxi byl problém rozlišit případy, kdy se jednalo o tzv. sezónní nebo brigádnické práce, zpravidla konané po kratší dobu, nebo jen v určitých obdobích. Komentář ZoP k těmto případům zdůrazňoval podmínku, aby OČTŘ bedlivě sledovaly, jestli se nejedná pouze o získávání nelegálních finančních prostředků, nebo o zakrývání parazitního způsobu života.²⁰⁸

Tento případ se týkal například 26letého muže, jenž se dopustil přečinu příživnictví tak, že soustavně nepracoval, jeho práce byly pouze příležitostné v Zelenině n.p. a u Pražských komunikací. V těchto podnicích pracoval sezónně, a co vydělal, to mu stačilo k obživě. Následně nastoupil sezónně do JZD Kněževes, kde měl pravidelný příjem, který mu však nestačil, a tak prodával své svršky a nechal se finančně

²⁰⁶ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 7 Ta 188/1972, s. 21-22, Rozsudek, z 11. září 1972.

²⁰⁷ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 1 T 55/1972, s. 242-246, Rozsudek, z 25. dubna 1972.

²⁰⁸ Matys, op. cit., s. 115.

podporovat dvěma svými kamarády. Proto mu soud dal za vinu, že: „*přestože je zdrav a práce schopen, nenastoupil do řádného pracovního poměru, aby si zajistil dostatečný zdroj příjmů pro svou osobu, a živil se odprodejem svých oděvních svršků, příležitostnými brigádnickými pracemi a nechal se finančně podporovat od dvou svých známých.*“ Za to byl odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání deseti měsíců s podmíněným odkladem po dobu dvou let. V rámci rozhodování o trestu vzal soud v úvahu, že výchovný účel zákona a trestu bude splněn, pokud bude naplněna jeho „*snaha vést pravidelný řádný život pracujícího, což je základem dalších řádných společenských vztahů...Obviněný má tak možnost prokázat v uvedené době, že jest hoden dobrodiní zákona, které mu bylo poskytnuto.*“²⁰⁹

Fakt, že za příživnictví, byť za přečin, byli stíháni i lidé nevyhýbající se poctivé práci, zcela opomíjí Mitlöhner, který chybně uvádí, že: „*ustanovení o příživnictví na prostituci a prostitutky dopadalo minimálně, protože zcela postačovalo, aby dotyčná pracovala na zkrácený úvazek...Je samozřejmé, že toto kladivo na prostitutky dopadalo sporadicky a v jém předivu zákona zůstaly jen nejprimitivnější z nejprimitivnějších, které nedokázaly rozpoznat ohromnou mezeru zákona.*“²¹⁰ Naopak mnohé prostitutky byly při zaměstnání stíhány za prostituci a odsuzovány v horní trestní sazbě a po propuštění, když se k prostituci vrátily, tak ačkoliv řádně pracovaly, byly stíhány a odsouzeny pro TČ dle § 203.²¹¹ (Toto je zde uvedeno zejména z důvodu, že autorova publikace je nekriticky citována mnohými autory akademických prací, ač obsahuje kromě tohoto řadu dalších zásadních nedostatků.)

²⁰⁹ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 7 Ta 197/1972, s. 33-36, Rozsudek, z 11. října 1972.

²¹⁰ MITLÖHNER, Miroslav. *Erotika a paragrafy*. Praha: Grada, 1999. s. 93-94.

²¹¹ Vlastní archivní výzkum.

2) Pokud si pachatel k obživě opatřoval prostředky nekalým způsobem a současně se po jistou dobu vyhýbal práci, ne však soustavně.

Tento pachatel mohl být v pracovním či obdobném poměru, ale bezdůvodně vynechával pracovní směny po krátkou dobu, čímž nesplnil požadavek TČ na soustavnost takového jednání.

Zároveň pachatel mohl naplnit objektivní stránku přečinu tak, že nebyl v pracovním ani obdobném poměru, nikde nepracoval a současně jeho jediný zdroj obživy byl nekalý nebo částečně nekalý vedle obživy řádné z poctivě nabytých zdrojů. Vyhýbání se poctivé práci se nesmělo dostat do stadia soustavnosti.

Počet těchto případů byl v rámci archivního výzkumu k této práci zjištěn jako druhý nejpočetnější hned po skupině 3) dle komentáře ZoP. Tyto případy spojovala ona absence soustavnosti jejich jednání. Jako v případě 20leté A.T. odsouzené za přečin příživnictví: nepracovala pouze 14 dní, po tyto dny se nechala vydržovat svým známým, který ji poskytoval ubytování a stravu, a kromě toho provozovala prostituci.²¹² Podobným způsobem se provinila také 23letá M.N. Ta se po propuštění z vězení, kde byla pro TČ dle § 203, měsíc nezajímala o práci, nevyzvedla si občanský průkaz na obvodním oddělení SNB v Praze – bez něj ani nemohla nastoupit do práce. Nechala se vydržovat svojí sestrou a provozovala prostituci v nočních podnicích, kde ji při kontrole zajistila hlídka VB. Soud jí za toto jednání uznal vinnou z přečinu příživnictví (nikoli z TČ,

²¹² AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 4 T 55/1972, s. 113-115, Rozsudek, z 2. srpna 1972.

protože chyběla ona soustavnost) a odsoudil ke třem měsícům odnětí svobody nepodmíněně.²¹³

Soud konstatoval chybějící soustavnost i v případě dělníka v pivovaru, jenž se nechal vydržovat poté, co svévolně přestal docházet do zaměstnání, „*neboť navázal známost se spolupracovníci, jejíž manžel tam byl rovněž zaměstnán, a kolem tohoto vztahu se vytvořila nezdravá atmosféra vedoucí k tomu, že obžalovaný raději ze zaměstnání odešel.*“ Ten nepracoval pouze po dobu 46 dní, proto nenaplnil znaky TČ.²¹⁴

3) Pokud se pachatel soustavně vyhýbal poctivé práci, ale prostředky k obživě si opatroval pouze částečně nekalým způsobem.

Zde šlo o pachatele, který byl mimo pracovní poměr nebo neplnil povinnosti ze svého pracovního poměru tím, že do zaměstnání nedocházel. Tato nečinnost musela dosahovat znaku soustavnosti ve znění § 203 TZ, ale nesměla naplňovat požadavek plného nebo převažujícího obstarávání si obživy nekalým způsobem.²¹⁵

Konkrétních způsobů, za které byli lidé v tomto případě stíháni, bylo velké množství. 29letý J.Š. soustavně nepracoval, živila ho matka a manželka, k tomu rozprodával věci ze svého oblečení a nábytek, což soud okomentoval slovy: „*OS v tomto shledal přečin příživnictví podle § 10 zák. č. 150/69 Sb., neboť rozhodně nelze takovýto způsob obživy považovat*

²¹³ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 3 T 65/1981, s. 18, Rozsudek, z 24. dubna 1981.

²¹⁴ SOAP, fond: Okresní soud Pelhřimov II., Vyšetřovací a trestní spis, sign. 2 T 73/1983, s. 78-81, Rozsudek, z 24. června 1983.

²¹⁵ Strolený, op. cit., s. 84.

*u mladého člověka za řádný.*²¹⁶ Prodej svršků se ukázal být částečně nekalým způsobem obživy i pro 20letou M.R. Ta, ač zdráva a práce schopna, nikde nepracovala, o řádný pracovní poměr se nestarala a krom prodeje svršků za sebe nechala platit útratu a nechala se hostit od náhodných známostí, které navazovala v nočních i denních podnicích s různými muži.²¹⁷

Nekalý způsob obživy byl prokázán také 44letému F.H., jenž nepracoval, přespával na nádražích, a přestože měl u své matky vlastní peníze, nechal se živit známou, které tvrdil, že žádné peníze nemá.²¹⁸ Na nádražích přespával i další pachatel přečinu příživnictví – 30letý J.C., jenž nepracoval. Poté, co utratil všechny peníze z posledního zaměstnání, se živil tak, že docházel do různých restaurací a zde si nechal platit jídlo a pití a několikrát dostal i menší peněžní částky: *„Obviněný způsobem svého života dal najevo, že nemá o poctivou práci příliš velký zájem.“* Jelikož bylo z počínání obviněného patrné, že se jednalo o bezdomovce a žebráka bez trvalého pobytu v Praze, soud mu k čtyřměsíčnímu trestu odnětí svobody přidal trest zákazu pobytu v Praze dle § 57 a) TZ: *„Obviněný nemá na území hl. m. Prahy trvalé bydliště, proto soud stanovil obviněnému rovněž trest zákazu pobytu na území hl. m. Prahy na dobu 3 let, s ohledem na zájem společnosti na vnitřním pořádku a mravnosti, který by obviněný mohl svým pobytem v Praze narušovat.“* Tento obviněný ještě nebyl ve výkonu trestu (což, jak je uvedeno výše, byla výjimka). Soud

²¹⁶ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 1 T 190/1972, s. 61-63, Rozsudek, z 11. dubna 1973.

²¹⁷ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 8 T 160/1972, s. 115-117, Rozsudek, z 28. června 1973.

²¹⁸ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 6 T 64/1981, s. 86-88, Rozsudek, z 14. května 1981.

tento fakt zohlednil při výměře trestu u spodní hranice možné sazby a zařazením do I. nápravně výchovné skupiny.²¹⁹

Zajímavý skutkový děj částečného opatrování si prostředků k obživě nekalým způsobem měl případ 27letého F.K., který byl odsouzen za přečin příživnictví na 1 rok výkonu trestu odnětí svobody, tedy při horní hranici trestní sazby. Tento muž po propuštění z věznice, kde byl pro § 109 odst. 2 TZ (TČ opuštění republiky; F.K. emigroval po srpnové invazi a vrátil se, protože měl nemocné staré rodiče), 5 měsíců nepracoval. Příjmy si opatroval směňováním valut, protože měl v západním Německu konto a marky mu odtamtud posílal jeho bratr. Tyto marky pak obžalovaný směňoval za bony, jež prodával československým občanům. Tento skutek vykazoval znaky přečinu příživnictví – neboť měnění zahraničních valut bylo podle soudu částečně nekalým způsobem opatrováním si prostředků k obživě podle § 10. Horní hranici trestu umocnil fakt, že byl obžalovanému prokázán záporný postoj k socialistickému zřízení²²⁰ (to bylo prokázáno na základě výsledku F.K., kde mj. řekl: „*Cítím se být Němcem a Němcem zůstanu, Za to, že jsem odsouzen československou justicí jako cizí státní příslušník a není mně dovoleno vycestovat z ČSSR, Československo ještě více nenávidím...Tím, že nepracuji, protestuji proti zadržení mého řidičského průkazu, který mi je neprávem držen, abych nemohl vycestovat...*“²²¹)

²¹⁹ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 8 Ta 14/1972, s. 23-25, Rozsudek, z 26. dubna 1972.

²²⁰ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 2 T 59/1972, s. 81-83, Rozsudek, z 5. července 1972.

²²¹ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 2 T 59/1972, s. 13, Čtvrtý list protokolu o výsledku obv. F.K., z 22. ledna 1971.

4) Pokud pachatel nenaplněval podmínky pro povinnost pracovat, ale opatřoval si prostředky nekalým způsobem

Tzn. splňoval podmínky pro přiznání starobního nebo invalidního důchodu, takže nešlo o vyhýbání se poctivé práci, pokud nebyl zapojen do řádného pracovního poměru, ale prostředky k obživě si obstarával nekalým způsobem. Také sem spadal člověk se sníženou pracovní schopností, který pobíral částečný invalidní důchod a soustavně se vyhýbal práci, na kterou by stačil.

V této skupině šlo krom starobních důchodců a příjemců invalidních důchodů o ženy v domácnosti, matky starající se o děti, o studenty připravující se na budoucí povolání a jiné osoby, na které se nevztahovala pracovní povinnost.

Příjemci důchodů se stali pachateli přečinu, pokud si opatřovali část prostředků k obživě nekalou činností. Ostatní jmenovaní se přečinu příživnictví mohli dopustit tehdy, neplnili-li řádně povinnosti plynoucí z jejich postavení a pokud si opatřovali část finančních prostředků k obživě nekalým způsobem. Pokud by neplnění jejich povinností dosáhlo soustavnosti, jednalo by se o TČ dle § 203 TZ.²²² Takový případ řešil OS pro Prahu 1 v roce 1972. Jednalo se o případ 49letého muže, jenž nepracoval po dobu 6 měsíců, pobíral částečný invalidní důchod, který mu na živobytí nestačil, takže ho částečně ještě živila teta. Částečný invalidní důchod pobíral, jelikož trpěl vleklou žaludeční chorobou, což soud uznal, ale zároveň uvedl: *„Jeho pracovní schopnosti jsou omezené, jak uvedl znalec oboru vnitřního lékařství – to ale nic nemění na tom, že obžalovaný může vykonávat zaměstnání, které by bylo v souladu s jeho zdravotním*

²²² Strolený, op. cit., s. 84.

*stavem.*²²³ OČTŘ se dověděly o jeho „příživničení“ na základě podnětu místnímu oddělení VB od pracoviště, kde nastoupil, zřejmě jen aby měl razítko v OP. Toto „hlášení neomluvené absence“ je přiloženo pro dokreslení toho, jakým způsobem mohlo začít trestní stíhání pro příživnictví, mezi přílohy jako Obr. č. 5.

Případů, kdy pachatelé již nemuseli ze zákona pracovat, ale opatrovali si zdroje k živobytí nekalým způsobem, a tím páchali přečin dle § 10 ZoP, bylo nalezeno nejméně z těchto 4 skupin (o jednom se píše na s. 55, tam však ještě neexistoval ZoP, takže se jednalo o TČ dle § 203 TZ.)

5.3 Konkrétní případy, kdy byl přečin příživnictví překvalifikován na trestný čin

V rámci badatelského výzkumu bylo nalezeno celkem 30 rozsudků, ve kterých byli pachatelé pravomocně odsouzeni na základě přečinu příživnictví dle § 10 zák. č. 150/1969 Sb. Zdaleka nejvíc pachatelů spadalo do třetí skupiny, jak je rozlišoval ZoP. Byli to pachatelé, kteří se soustavně vyhýbali poctivé práci, ale prostředky si opatrovali pouze částečně nekalým způsobem. Konkrétně se jednalo o pachatele, kterým v různých restauracích platili jídlo a pití kamarádi, případně náhodné známosti (čímž je vydržovali), přátelé jim půjčovali i drobné finanční částky. Pachatelé prodávali různý majetek (vlastní oblečení, nábytek), živil je rodiče a prarodiče, případně si prostředky k obživě získávali pouze krátkodobou prací, např. na stavbách rodinných domů.

²²³ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 4 T 98/1972, s. 71-73, Rozsudek, z 9. 8. 1972.

V případě vypomáhání jiným občanům při stavbě rodinných domů je zajímavé porovnat dva rozsudky z okresního soudu v Hodoníně. V prvním případě byl již 6x trestaný (zejména za absence a příživu) F.I. zproštěn obžaloby pro TČ příživnictví dle § 203, kterého se měl dopustit tak, že od chvíle, kdy byl propuštěn z posledního trestu výkonu odnětí svobody (za přečin proti pracovní kázni dle § 7 písm. c) ZoP), po dobu 4 měsíců nepracoval, prostředky k obživě získával pomáháním na stavbě rodinných domů svědků JUDr. M.Ch. a Z.N. Tito dosvědčili, že pokud potřebovali pomoc, obžalovaného sami vyhledali a s jeho prací byli vždy spokojeni. *„Zejména spokojen s prací obžalovaného je svědek JUDr. M.Ch., u kterého na stavbě domu pracuje dosud. Tento svědek také uvedl, že obžalovaný také pracuje na stavbách domů jiných občanů, a dále potvrdil, že sám pomáhal obžalovanému najít zaměstnání u nějaké socialistické organizace, což se mu nepodařilo, neboť dnes již socialistické organizace o osoby vícekrát trestané nemají zájem.“* Soud konstatoval v tomto případě, že obžalovaný práci hledal, prostředky k živobytí si opatřoval řádnou prací u spoluobčanů, *„s výpomocí se nikomu nevnucoval, naopak byl sám občany vyhledáván, neboť si ho pro dobrou práci cenili a byli s jeho výkony spokojeni. Za této situace pak nemohl naplnit skutkovou podstatu trestného činu, a protože nejde ani o přečin (!) soud obžalovaného dle § 226 písm. b) tr. řádu obžaloby zprostil.“*²²⁴ Za zmínku stojí také to, že stejný senát tohoto soudu 3 měsíce předtím obžalovaného F.I. za stejný skutek odsoudil pro přečin příživnictví dle § 10 (prokurátorem navržený § 203 TZ soud odmítl, protože se neprokázalo, že by obžalovaný na někom parazitoval), k trestu odnětí svobody v trvání 10 měsíců

²²⁴ SOAH, fond: Okresní soud Hodonín, Vyhledávací a trestní spis, sign. 2 T 32/1989, s. 56-57, Odůvodnění rozsudku, z 15. 6. 1989.

nepodmíněně, což byl trest u horní hranice trestní sazby. Odvolání F.I. s odůvodněním, že nebylo povoleno provedení důkazu svědecké výpovědi JUDr. M.Ch. a také tím, že okresní soud provedl původní hlavní líčení bez přítomnosti obžalovaného, přimělo Krajský soud v Brně ke zrušení původního rozsudku a nařízení nového přelíčení.)²²⁵

Druhý případ se týkal obžalovaného H.P. Ten po ukončení stálého pracovního poměru v železárnách vystřídal 3 různé práce, jež vykonával pouze krátkodobě. Část prostředků k obživě získával ze splátek od svého známého, kterému v minulosti půjčil peníze, které mu takto byly vráceny, další část prostředků (krom menších finančních částek, také jídlo a pití) získával od pěti občanů, kterým vykonával stavební práce na stavbách jejich domů. Toto soud označil jako částečně nekalý způsob obživy, takže se tím dopustil přečinu příživnictví dle § 10 (prokurátor i v tomto případě navrhoval potrestat jej za TČ dle § 203 – soud se s tím neztotožnil, protože obžalovaný získával zdroj obživy částečně z legálních příjmů – splátek a krátkodobých pracovních poměrů.) Obžalovanému byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody po dobu tří měsíců a nepomohlo mu ani to, že měl dobrou pověst v místě bydliště.²²⁶

V případě pana F.I. lze hovořit o velké benevolentnosti soudu, protože podle všech kritérií, o kterých se v této práci píše, se u tohoto muže mohlo jednat klidně i o TČ příživnictví, jelikož po propuštění z výkonu trestu nepracoval, živil se dle tehdejších měřítek nekalým způsobem, měl špatnou pověst, negativní vztah k práci, byl právě propuštěn z výkonu

²²⁵ Ibid. Usnesení Krajského soudu v Brně sp. zn. 6 To 127/1989 z 4. 5. 1989.

²²⁶ SOAH, fond: Okresní soud Hodonín, Vyhledávací a trestní spis, sign. 1 T 83/1988, s. 49-50, Rozsudek, z 28. září 1988.

trestu, „*navázal na předchozí protispolečenský způsob života*“²²⁷ a již několikrát byl potrestán za absence a příživu, a přes to všechno byl osvo-
bozen na rozdíl třeba od obžalovaného H.P., i když se zdá, že by tyto dva
případy mohly být prakticky totožné. Je zde dobře vidět, jak znak „*vyhý-
bání se poctivé práci*“ mohl být vykládán různými způsoby, a to nejen růz-
nými soudci, ale dokonce i těmi stejnými ve stejném případě.

Co se týče určení právní kvalifikace na TČ nebo přečin, byly soudy
často nejednotné. V archivním výzkumu se vykytovalo hodně případů,
kdy soud první instance zhodnotil skutkový děj coby přečin a nadřazený
soud tento samý skutkový děj zhodnotil coby trestný čin a naopak. Zproš-
tění obžaloby se naopak vyskytovalo pouze ve dvou případech
(o F.I. z Hodonína je zmínka výše). Druhý případ zproštění obžaloby
se týkal 54letého muže, který nebyl v řádném pracovním poměru a pro-
středky k obživě získával jednak vykládáním nákladních vagonů na ná-
draží v Praze 3, a jednak sbíráním odpadových surovin. Soud určil,
že tento způsob obživy nelze považovat za nekalý, naopak se jedná o čin-
nost společensky prospěšnou a je také náležitě honorována.²²⁸ Což bylo
v souladu se závěrem Krajského soudu v Brně, kde bylo i přímo vyklá-
dání vagonů označeno jako společensky prospěšná práce.²²⁹ (Toto roz-
hodnutí bylo otištěno ve Sbírce soudních rozhodnutí č. 21/1962). Záro-
veň je nutno dodat, že i vykládání vagonů šlo zhodnotit jako nekalý

²²⁷ SOAH, fond: Okresní soud Hodonín, Vyhledávací a trestní spis, sign. 2 T 32/1989,
s. 18-19, Odůvodnění rozsudku, z 16. března. 1989.

²²⁸ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis,
sign. 7 T 31/1972, s. 46-48, Rozsudek, z 4. 8. 1972.

²²⁹ Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 10. ledna 1962, sp. zn. 3 To 47/62.
In:ASPI verze 2020 [právní informační systém]. WoltersKluwer ČR, © 2000-2020
[cit. 4. 6. 2020].

způsob obživy. Stalo se tak např. u 37letého Z.K., který vykládal vagony s uhlím v Praze Dejvicích, Žižkově a Libni. V tomto případě však soud označil způsob této práce za nekalý, protože obžalovaný vypomáhal pouze stálým zaměstnancům a brigádníkům (a neměl s Uhelnými sklady pracovní ani jinou smlouvu), což byl „*naprosto nekontrolovatelný způsob, kterým se podle názoru soudu snažil obžalovaný vyhnout placení výživného...*“²³⁰

Jiný případ se týkal 34letého J.J., u nějž došlo k přehodnocení přečinu na TČ. Tento muž se dopustil příživnictví tak, že po dobu pěti měsíců nepracoval a žil z odměn za příležitostné práce – mj. pomáhal vyklízet byty po zemřelých osobách. Při tomto vyklízení si ponechával drobné předměty, jež později prodával. Obvodní prokurátor kvalifikoval toto jednání jako TČ příživnictví. S tímto se OS neztotožnil, jelikož „*nebylo prokázáno, že by se soustavně vyhýbal poctivé práci, a podle názoru soudu není rovněž možno považovat celkový způsob obživy obžalovaného za nekalý.*“²³¹ Prokurátor se odvolal, Městský soud v Praze rozsudek v celém rozsahu zrušil a podle § 259 odst. 1 TŘ věc vrátil OS, aby ji znovu projednal a rozhodl, protože: „*Pokud jde o TČ příživnictví, jsou skutková zjištění napadeného rozsudku správná a mají oporu ve výsledcích dokazování...Je nesprávný výrok soudu I. stupně, že v případě vyklízení bytů po zemřelých jde o práci společensky užitečnou, neboť obžalovaný nebyl aktivistou národního výboru a jeho výpomoc byla nepravdivá.*“²³² OS tedy věc znovu projednal a vázán názorem Městského soudu uvedl: „...tím,

²³⁰ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 1 T 87/1963, s. 8-9, Rozsudek, z 25. 6. 1963.

²³¹ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 4 T 131/1972, s. 47-49, Rozsudek OS, z 15. 11. 1972.

²³² Ibid s. 55-57, sign. 4 To 731/1972, Usnesení Městského soudu v Praze, z 20. 12. 1972.

že se obžalovaný po dobu pěti měsíců živil pouze příležitostnými pracemi (melouchy), které mu umožňovaly pracovat podstatně kratší dobu, aby si vydělal jen tolik, aby kryl své životní potřeby, je nutné posuzovat jako vyhýbání se poctivé práci, a tudíž jde o naplnění skutkové podstaty trestného činu příživnictví.“ A původní trest za přečin (5 měsíců nepodmíněně) změnil na 10 měsíců nepodmíněně.²³³

V tomto případě šlo tedy o definici „společensky užitečné práce“, což, jak se ukázalo i zde, byla subjektivní věc definovaná různými soudy různě. Přitom znamenala třeba i dvojnásobné zvýšení trestní sazby, jak tomu bylo u obžalovaného J.J.

Podobný osud stihl také 22letou I.D. Ta se podle OS dopustila přečinu příživnictví tím, že 22 dní nepracovala a nechala se živit svojí známostí (západoněmeckým státním příslušníkem.) V odůvodnění prvního rozsudku OS konstatoval: „*V daném případě není naplněna skutková podstata TČ příživnictví, neboť není naplněn znak soustavnosti,*“ I.D. se totiž nechala vydržovat pouze necelý měsíc. „*Platná současná judikatura vyžaduje dobu výrazně delší, anebo by musela obžalovaná ihned po propuštění z vězení navázat na svůj příživnický způsob život, v daném případě obžalovaná pracovala celý měsíc.*“ Navíc bylo zjištěno z pracovního posudku, že v zaměstnání neměla žádné problémy, dokonce se jednalo o svědomitou pracovníci, jež pracovala bez absencí.²³⁴ Prokurátor se proti tomuto výroku odvolal. Městský soud v tomto případě rozhodl sám. Označil I.D. vinnou z TČ příživnictví dle § 203 TZ. Ve svém rozhodnutí, na rozdíl od OS, pracoval s verzí, že známost I.D. se západoněmeckým státním

²³³ Ibid s. 63-65, sign. 4 T 131, Rozsudek OS, 1972, z 18. 1. 1973.

²³⁴ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 2 T 92/1972, s. 44-46, Rozsudek OS, z 26. 10. 1972.

příslušníkem nebyla nic jiného než prostituce. Znak soustavnosti byl podle jeho názoru také naplněn. Uznal, že judikatura NS o přibližné době 3 měsíců bez práce na tento případ nedopadá, avšak vedle motivu k činu bylo dle odůvodnění tohoto rozsudku třeba zkoumat „*charakter pachatele, zejména se zřetelem k jeho celkovému podílu na práci pro společnost. Nelze přehlížet, že za poslední 3 roky byla 2krát odsouzena, jednou i za TČ příživnictví.*“ Zároveň městský soud uznal, že obžalovaná měsíc pracovala, ale potom pracovat úplně přestala. Takže se zřetelem na způsob života, jaký I.D. poslední tři roky vedla, tato doba práce – pouze jeden měsíc – byla podle názoru městského soudu „zanedbatelná.“ Z toho důvodu byl podle tohoto soudu znak soustavnosti zcela naplněn a OS ve svém verdiktu pochybil. Původní trest OS za přečin (9 měsíců nepodmíněně) městský soud změnil na 15 měsíců nepodmíněně dle § 203 TZ.²³⁵

Ze zhruba 130 konkrétních spisů různých případů příživnictví se vyskytoval pouze jeden, ve kterém byl původně pachatel odsouzen na základě TČ dle § 203 TZ a odvolacím soudem tento čin překvalifikován na přečin dle § 10 ZoP, a to se velké množství odsouzených za § 203 se odvolalo. Úspěšný odvolatel P.K. byl půl roku nepracující 28letý muž živý svojí matkou, který se v kritické době ucházel u velkého množství podniků o zaměstnání, avšak buď nebyl přijat, nebo o práci neměl zájem kvůli nízkému platu. Odvolací soud se neztotožnil se závěrem soudu prvního stupně, že tyto snahy o nalezení práce byly čistě formální a účelové²³⁶ (mj. kvůli znaleckému posudku z oboru psychiatrie, který obžalovaného P.K. označil jako slaboduchou osobu řadu let evidovanou v psychiatrické léčebně, „*která se nedokáže dostatečnou měrou adaptovat,*

²³⁵ Ibid. s. 51-54, Rozsudek městského soudu, sign. 4 To 670/1972, z 30. 11. 1972.

²³⁶ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 1 T 168/1972, s. 56-57, Rozsudek OS, z 16. 11. 1972.

*v důsledku čehož je u ní, proto ovládací složka snížena, i když nikoliv podstatně.“)*²³⁷

Soud v ostatních případech odvolání zamítal jako nedůvodná. V mnoha případech, jak je již uvedeno, docházelo k tomu, že prokurátor kvalifikoval jednání obžalovaných jako TČ, což bylo uvedeno v obžalobě, ale soud tuto kvalifikaci nepřijal a změnil ji pouze na mírnější přečin.²³⁸

Jak je výše uvedeno, výjimečný byl případ, kdy byl někomu trest za § 203 změněn/zmírněn/prominut. Takový byl případ (v roce 1963) 24leté M.V., jíž udělil prezident Husák v roce 1971 individuální milost. M.V. byla odsouzena za TČ příživnictví, kterého se dopustila opakovanou prostitucí. Milosti dosáhla, jelikož se starala o dvě nezletilé děti, o které se neměl kdo jiný postarat.²³⁹ Milosti dosáhla až po čtyřech letech od požádání a 8 let po odsuzujícím rozsudku – protože jí byl kvůli dalšímu (rizikovému) těhotenství a narození dítěte nástup do výkonu trestu několikrát odložen.

²³⁷ Ibid, s. 7-29, Znalecký posudek z oboru psychiatrie, z 30. 9. 1972.

²³⁸ Vlastní archivní výzkum.

²³⁹ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 3 T 103/1963, s. 103, Žádost o udělení individuální milosti, z 20. 1. 1967.

6 Souběh TČ příživnictví s další trestnou činností v soudní praxi

Jak již bylo naznačeno, příživnictví bylo trestným činem, který se málokdy vyskytoval v „čisté“ podobě.²⁴⁰ O jednočinný souběh příživnictví šlo, když pachatel příživnictví spáchal jeden nebo více dalších TČ (nebo přečinů) jedním skutkem, než byl pro některý z těchto jednání odsouzen, čímž byly současně zasaženy další objekty chráněné ustanoveními TZ a ZoP. Takové případy zvyšovaly společenskou nebezpečnost příživnictví a přicházely v úvahu zejména tehdy, když nekalý způsob obživy spočíval v páchání trestné činnosti.²⁴¹ Sbíhající se trestné činy byly nejčastěji proti majetku v socialistickém a osobním vlastnictví.²⁴² Dle tehdejších autorů se nejčastěji vyskytovaly TČ krádeže dle § 247/1 TZ a TČ rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví dle § 132 TZ.²⁴³

Jak již bylo zmíněno, s těmito závěry se shodoval i provedený archivní výzkum. Z rejstříkových knih ze zmiňovaných let 1963, 1972 a 1981 byl zjištěn zásadní rozdíl v souběhu příživnictví s další trestnou činností, co se týče pachatelů mužů oproti pachatelkám ženám.

Pouze příživnictví spáchalo ze všech pachatelek příživnictví v roce 1963 50 % žen, v roce 1972 66 % žen a v roce 1981 opět zhruba 50 % odsouzených žen. Mezi muži byly tyto poměry odlišné. Ze všech pachatelů příživnictví v roce 1963 spáchalo pouze příživnictví 20 %

²⁴⁰ Šustáček, op. cit., s. 50.

²⁴¹ Vítek, op. cit., s. 76.

²⁴² Koutská, op. cit., s. 35.

²⁴³ Sáblíková, op. cit., s. 47; Strolený, op. cit., s. 94 a Šustáček, op. cit., s. 51.

pachatelů, v roce 1972 33 % a v roce 1981 zhruba 28 % mužů. Ostatní případy byly logicky v souběhu s další trestnou činností.²⁴⁴

Další odchylkou byla skutečnost, že pachatelé (muži) byli mnohem častěji trestáni za zmíněný TČ rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví. Mužští pachatelé také častěji páchali TČ zanedbání povinné výživy dle § 213/2 TZ.²⁴⁵

(Pro omezený rozsah a úzké zaměření této práce není více rozvíjena otázka genderového složení pachatelů příživnictví v komparaci s ostatními trestnými činy za socialismu. Vzhledem k velmi nízkému procentu celkové kriminality žen v období socialismu je u příživnictví předpoklad, že toto procento bude znatelně vyšší. Tuto otázku by bylo přínosné v budoucnu více rozvést).

Vícečinný souběh zde rozebrán není, protože se vyskytoval (podle provedeného archivního výzkumu) pouze ojediněle ve formách jednotlivých případů – např. ve formě TČ ublížení na zdraví dle § 224 TZ, ve formě rvačky dle § 225 TZ nebo ve formě TČ útoku na veřejného činitele dle § 155 TZ – ten se v jednotlivých případech vyskytoval nejčastěji, ale pořád se jednalo o jednotky případů.²⁴⁶ Takový případ je popsán na s. 35.

²⁴⁴ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. Rejstříkové knihy T z let 1963, 1972, 1981.

²⁴⁵ Ibid.

²⁴⁶ Vlastní archivní výzkum.

7 Příživnictví jako nástroj perzekuce disidentů a režimu nepohodlných lidí

Tato kapitola věnuje pozornost tomu, jak trestněprávní úprava příživnictví ovlivňovala život režimu politicky nepohodlným osobám – disidentům, těm, kteří svou činností a smýšlením odporovali socialistickému zřízení. V Československu do roku 1976 neexistovalo žádné hnutí, jehož hlavním smyslem by bylo sdružovat politické odpůrce vládní ideologie. Zároveň ani neexistoval žádný názorový či ideový spojovací prvek. Až v roce 1976 se disidenti sjednotili v rámci občanské iniciativy pojmenované Charta 77. Později několik signatářů Charty ustavilo Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS), jehož cílem bylo sledovat a zveřejňovat případy lidí souzených vesměs z politických důvodů v rozporu s československými zákony a mezinárodními úmluvami o lidských právech.²⁴⁷

7.1 Doba před existencí Charty

Odpůrci režimu, resp. osoby z politických důvodů „závadné,“ byli před vznikem Charty 77 nejednotní. Počítáme mezi ně undergroundové muzikanty, tzv. vlasatce nebo některé intelektuály nebo příznivce politických reforem pražského jara roku 1968. Tyto skupiny neměly ve většině případů odpor proti režimu jako své hlavní zaměření, jejich „závadnost“ vznikla spíše přirozeně jejich činností.

²⁴⁷ BERKOVEC, Jiří. Proces s Petrem Uhlem a spol. In: SCHELLE, Karel; Jaromír TAU-CHEN (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin. IX. svazek Procesy od roku 1950 – Pů.* Plzeň: Aleš Čeněk. 2015, s. 356.

7.2 Underground

V počátcích československé undergroundové hudební scény stála rocková kapela Hells Devils. Hudbu dle Stárka²⁴⁸ používala jako prostředek přinášející svobodu. Manažerem této kapely se stal na přelomu let 1962/1963 Evžen Fiala. Brzy poté se dostal do hledáčku StB. Původně jej chtěla stíhat za špionáž, protože měl poměr s dívkou pracující na finském velvyslanectví. Když se nic neprokázalo, „*překvalifikovaly to orgány činné v trestním řízení na „jistější“ paragraf 203 – příživnictví.*“²⁴⁹ Zatímco pobýval ve vazbě, bylo obvinění rozšířeno o § 205 – ohrožování mravnosti, protože ukazoval přátelům „pornografické fotografie“ – stařícké pohlednice zděděné po svém dědečkovi.²⁵⁰ Z vazby byl propuštěn až po uplynutí zákonem maximálně povolených 60 dnech. Do časopisu MY64 o něm a obecně o hudebních manažerech řekl tehdejší umělecký vedoucí pražského divadla na Karkulce: „...*Vedoucí takových skupin neumějí většinou ani na nic hrát, pouze hledají pro svou skupinu kšefty, doslova ji fašizují a své hráče okrádají o peníze. Jsou to takoví příživníci na skupinách.*“²⁵¹ Díky známostem svého otce byl 30. 10. 1964 potrestán pouze trestem odnětí svobody na 1 rok s tříletým odkladem což byl dle Stárka v daném okamžiku úspěch.²⁵² Fiala se později zapojil do činnosti dalších

²⁴⁸ STÁREK, František. Na počátku ~~bylo slovo~~... byli Hells Devils. *Securitas imperii: sborník k problematice bezpečnostních služeb*. Praha: Themis. 2011. roč. 5, č. 2, s. 18.

²⁴⁹ Ibid s. 10.

²⁵⁰ Ibid, s. 25.

²⁵¹ O big beatu z druhé strany. MY64, 1964, č. 8, s. 56n.

²⁵² Stárek, op. cit., s. 10.

undergroundových kapel včetně The Plastic People of The Universe. Rok po srpnové okupaci emigroval do Švédska.²⁵³

7.3 Vlasatci

Příživnictví bylo hojně skloňováno v druhé polovině šedesátých let ve spojitosti s celostátní kampaní proti tzv. vlasatcům (máničkám.) Tato kampaň znamenala celospolečenské tažení „*proti pronikání nevkusů do úpravy účesů u chlapců a mladých mužů.*“²⁵⁴ Vedla se v zájmu boje proti údajnému chuligánství způsobované muži s dlouhými vlasy. Zvláště v médiích byli vlasatci napadáni coby: „*lenoši, zlodějčkové...jejichž životní krédo lze vyjádřit slovy: „Aby nás práce nestrhla, tak si u ní lehneme! ... Mnohým se bujně kštice hemžily hmyzem... spatřují smysl svého života v neúctě vůči spoluobčanům, v příživnictví a v trestné činnosti.*“²⁵⁵

Postiženo touto akcí bylo dohromady 3.976 osob.²⁵⁶ Vlasatci v důsledku diskriminačních opatření neměli v mnoha případech potvrzení o studiu či zaměstnání, případně je měli zfalšované²⁵⁷ čímž se dopouštěli příživnictví.²⁵⁸ To také byl jeden z nejčastějších trestných činů, za které

²⁵³ Česká televize. Fenomén underground: Evžen Fiala, 2013. [online]. [cit. 2020-05-11]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10419676635-fenomen-underground/413235100221005-na-pocatku-byli-hells-devils/8139-evzen-fiala/>

²⁵⁴ POSPÍŠIL, Filip a Petr BLAŽEK. "Vraťte nám vlasy!": první máničky, vlasatci a hippies v komunistickém Československu: studie a edice dokumentů. Praha: Academia. 2010. s. 265.

²⁵⁵ Většinou Lenoši a zlodějčkové. IN: Rudé právo. Praha: Komunistická strana Československa. 1966, roč. 46-47, č. 236, s. 4.

²⁵⁶ 40 % mladí muži do 18 let, 60 % muži mezi 18–26 lety, několik starších mužů.

²⁵⁷ Pospíšil a Blažek, op. cit., s. 135.

²⁵⁸ Ibid.

byli vlasatci stíháni (za 2 měsíce zmiňované kampaně bylo vyšetřováno 32 z vlasatců.)²⁵⁹

Z Informací o průběhu a výsledcích opatření VB proti vlasatcům vypracované k XIV. sjezdu KSČ na konci května 1971 šlo vyčíst, že problém vlasatců se kryl s problematikou kriminality mládeže, zejména s výtržnictvím a příživnictvím. „*Valná část těchto osob má špatnou pracovní morálku (fluktuanti, absentéři nebo bez pracovního poměru).*“²⁶⁰ Podle názoru Petra Blažka z Ústavu pro studium totalitních režimů, který se problematikou trestního stíhání vlasatců dlouhodobě zabýval, nešlo jednoznačně určit, ve kterých případech šlo o svévolnou snahu kriminalizovat ze strany Veřejné bezpečnosti, a kdy se skupiny vlasatců skutečně dopouštěly trestné činnosti. U příživnictví navíc uvedl, že se velká část vlasatců snažila důmyslně vynalézat způsoby, jak stíhání předejít – získat razítko do občanského průkazu, jak uvádí například Jaroslav Hutka: „*Já jsem pořád doufal, že bych to přežil tím, že jsem v občance pořád měl razítko, že jsem na škole, kde už jsem rok nebyl*“. Další se spoléhali např. na skutečnost, že ještě nebyli plnoletí.²⁶¹

7.4 Politicky angažovaný během pražského jara

Jedním z politicky angažovaných let 1968/1969 byl i Jan Thoma. Pozdější signatář Charty 77 jako jeden z mála lidí na Plzeňsku, což znamenalo čelit enormnímu tlaku StB osamocen. Nasazeno na něj bylo 20 příslušníků a jeho spis čítal 1600 stran. Nejprve byl odsouzen za psaní

²⁵⁹ Ibid, s. 149.

²⁶⁰ Souhrnná zpráva o průběhu a výsledcích opatření VB proti „vlasatcům“. ABS, f. H 1-4, inv. jedn. 776, kart. 86, 3 strany strojopisu.

²⁶¹ Pospíšil a Blažek, op. cit. s. 137.

a šíření letáků a rozšíření projevu Franiška Kriegla z květnového plenárního zasedání ÚV KSČ z roku 1969 v Závodě jaderného strojírenství v Plzni k jednomu roku odnětí svobody. Po propuštění byl obviněn z příživnictví. Až když u soudního přelíčení prokázal, že neúspěšně oslovil celkem 24 zaměstnavatelů, byl zaměstnán na přímý příkaz prokurátora jako kopáč na Pozemních stavbách n. p.; později zde působil jako železobetonář.²⁶²

7.5 Charta 77

Charta 77 mj. vznikla jako dokument, který „vytýkal záměnu práva pracovat s povinností pracovat v podmínkách, kde se stát stal faktickým monopolním zaměstnavatelem. Povinnost pracovat vyplývala z TZ (č. 140/1961 Sb.) z ustanovení o deliktu příživnictví a také ze zákona o přečinech (č. 150/69 Sb.)“²⁶³

V prohlášení Charty 77 se doslova psalo: „Desítkám tisíc našich občanů je znemožněno pracovat v jejich oboru jen proto, že zastávají názory odlišné od názorů oficiálních. Jsou přitom často objektem nejrozmanitější diskriminace a šikanování ze strany úřadů i společenských organizací, zbavení jakékoli možnosti bránit se... Statisícům dalších občanů je odpírána „svoboda od strachu“ (preambule prvního aktu), protože jsou nuceni žít

²⁶² KUBÍK, Jiří. Zemřel Jan Thoma, jeden z mála odvážných. *Lidové noviny*. Praha. 2013, roč. 26, č. 171, s. 12.

²⁶³ RÁKOSNÍK, Jakub, Matěj SPURNÝ a Jiří ŠTAIF. *Milníky moderních českých dějin: krize konsenzu a legitimacy v letech 1848-1989*. Praha: Argo, 2018, s. 267.

*v trvalém nebezpečí, že projeví-li své názory, ztratí pracovní a jiné možnosti.*²⁶⁴

Po vzniku Charty se její signatáři, z nichž mnozí pocházeli z tehdejšího undergroundu, stali definitivně politickými protivníky režimu a tomu také odpovídaly represivní akce. Následovalo zejména již zmiňované „vyhazování“ z práce a následné znemožňování zaměstnání získat.²⁶⁵ Jak ostatně napsal Petr Pithart: *„Represivní orgány hledaly a vždy i nacházely zástupné důvody postihování aktivních chartistů, například za „poškození zájmů republiky v cizině“, „výtržnictví“, „příživnictví“, „nedovolené podnikání“ atd. Podle této trestní politiky (tzv. kriminalizace nepovolených aktivit) byla za trestná pokládána jednání, která by za taková – kdyby nesouvisela s chartisty nebo jejich spolupracovníky – pokládána nebyla, anebo být nemusela.“*²⁶⁶

Jinými slovy, stát vyvíjel snahu, aby tyto nepohodlné občany dohnal k „nápravě,“ k odvolání podpisu Charty a zřeknutí se jejích názorů. U Charty 77 se mluvilo o úsilí vedoucí ke konečné likvidaci její činnosti a existence.²⁶⁷ Proti disidentům komunistický režim v rámci trestního práva využíval nejčastěji tzv. politické trestné činy a trestný čin výtržnictví. Kuklík jako příklad takových činů uvádí delikty z první hlavy zvláštní části trestního zákona (trestné činy proti republice): § 98 podvracení republiky, § 100 pobuřování, § 102 a 103 hanobení republiky a jejího

²⁶⁴ PREČAN, Vilém. Prohlášení Charty 77, 1. ledna 1977. *Charta 77: 1977-1989: od morální k demokratické revoluci: Dokumentace*. Scheinfeld: Československé dokumentační středisko nezávislé literatury. 1990, s. 9.

²⁶⁵ DENČEVOVÁ, Ivana. *Underground jako politický fenomén*. Praha. 2013 Rigorózní práce, s. 54-55.

²⁶⁶ PITHART, Petr. Charta 77. In: SCHELLE, Karel, Tauchen Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin. II. svazek D-J*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 739.

²⁶⁷ NAVARA, Luděk a Josef ALBRECHT. *Abeceda komunismu*. Brno: Host. 2010 s. 91.

představitele.²⁶⁸ Hojně se využíval také trestný čin výtržnictví dle § 202 kvůli svojí „gumové“ skutkové podstatě: „Z hlediska skutkového zcela nejasně formulované, klauzuli“.²⁶⁹ O „gumové“ skutkové podstatě se mluvilo i v souvislosti s TČ příživnictví: „Trestní právo mělo významnou politickou funkci: bylo využíváno ke kriminalizaci zárodků politické opozice. Stát šikovně využil toho, že má k dispozici všechny páky moci, a nebylo pro něj těžké obvinít kohokoliv z nějakého příhodného trestného činu a nezabránil mu v tom ani právní purismus: k dispozici totiž byly gumové skutkové podstaty.“²⁷⁰

Trestný čin nebo přečin příživnictví proti disidentům nebyl aplikován přímo před soudem tak často jako trestné činy proti republice a výtržnictví. Zřejmě tomu tak bylo proto, že valná většina disidentů si existence trestnosti příživnického počínání byla dobře vědoma a dokázala se stíhání za tento delikt vyvarovat získáním potvrzení o pracovním poměru. Pak už soud nemohl rozhodovat „zcela libovolně,“ na rozdíl od rozhodování o trestných činech podle hlavy 1 zvláštní části TZ a výtržnictví, kdy tato libovůle soudu de facto omezena nebyla.

Václav Havel

Například Václav Havel se v roce 1974 vyhnul hrozícímu stíhání za příživnictví tak, že si našel práci pomocného dělníka v trutnovském pivovaru.²⁷¹

²⁶⁸ KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde. 2009, s. 431.

²⁶⁹ Ibid.

²⁷⁰ BAŇOUC, Hynek. *Metody, motivy a cíle studia komunistického práva*. In: BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. 2009, s. 266-267.

²⁷¹ NOVÁK, Jan a Václav HAVEL. *Občan Vaněk* 2009, s. 6.

Václav Havel o trestnosti příživnictví napsal v roce 1978 fejeton, jehož název přímo odkazoval k paragrafu TZ: „§ 203“. Havel toto zákonné ustanovení vystavil tvrdé kritice. Nechápal „*Kde se v tradičně tak pracovitém národě bere tolik parazitů?*“²⁷²

Havel v tomto fejetonu správně uvádí, že se do vězení za příživnictví dostávali lidé málo „mazaní“ a málo adaptabilní. (Méně se pak dá exaktně zjistit, jestli to také byli „chudáci, nešťastníci a smolaři,“ jak je také autor označuje.)

Havel ve svém textu upozornil na druhý znak skutkové podstaty příživnictví – „nekalý způsob opatřování si prostředků k obživě.“ Uvedl zde, že tento znak mohl být vykládán zcela libovolně. Oprávněně mu vadila nemožnost žít z úředně neschválené literární činnosti, z které on sám získával prostředky k živobytí. Následně poukázal na pravděpodobně největší problém stíhání za příživnictví: „...*zdrojem svévole při aplikaci § 203 je, že zásadně není respektován hlavní princip každého slušného právního řádu od dob starého Říma, totiž, že se dokazuje vina, a nikoli nevina.*“²⁷³ Prokurátoři ani soudci neusvědčovali stíhaného z „nekalého způsobu obživy,“ ale naopak stíhaný byl povinen vysvětlovat, z čeho žije, tedy prokazovat svoji nevinu.

Havel ve své eseji také pochyboval o „*morálním právu společnosti trestat*“ lidi za to, když je živí jiné osoby v případě, kdy se tak svobodně obě strany rozhodnou.

V neposlední řadě je třeba zmínit, že se Havel zamýšlel nad otázkou pracovní povinnosti vyplývající z příživnictví. Autor v tom viděl

²⁷² HAVEL, Václav. *Eseje a jiné texty z let 1970-1989: Dálkový výslech*. Praha: Torst. 1999, s. 206-214.

²⁷³ Ibid s. 204.

ambici státu mít absolutní nárok na člověka. Z toho vyplývalo, že stát ze své podstaty musel v každém okamžiku vědět, kde jeho občané jsou, co dělají, komu podléhají, kolik peněz vydělávají, kde, jak a s kým žijí. Toto všechno bylo centrálně evidováno, řízeno a kontrolováno. Možnost stíhání za příživnictví byla jedním z pomyslných koleček v tomto totalitním soustrojí.

Havel nebyl jediný z řad disentu, kdo podrobil trestnost příživnictví tvrdé kritice. V pátém čísle samizdatového periodika *Informace o Chartě 77* v roce 1980 publikoval VONS vyjádření hodnotící některé ustanovení trestního zákona. Tuto kritiku VONS zdůvodnil zejména vágností ustanovení trestního zákona, často nejasných formulací umožňujících jejich zneužití. Příživnictví podle nich zakotvoval „*povinnost námezdní práce ... připomínající některé nevolnické povinnosti*“.²⁷⁴ Stejně jako Havel zde bylo poukázáno na porušování zásady presumpce neviny, kdy stíhaný člověk byl povinen dokazovat, že se živil poctivým způsobem. Splnění této podmínky zásadně znamenalo mít zaměstnání pouze od státního zaměstnavatele či družstva. Pouze výjimečně a stále „pod dohledem“ státu šlo vykonávat tzv. svobodná povolání – např. někteří umělci, jak je již uvedeno výše. Vieska o tomto způsobu obživy napsal: „*Nelze samozřejmě pokládat za vyhýbání se poctivé práci činnost umělců, pokud ovšem nejde o předstírání umělecké činnosti ke krytí způsobu nekalé obživy, jak se občas takové osoby, produkující umělecky bezcenný brak, vyskytují.*“²⁷⁵ Dále bylo v článku publikovaného VONS zmíněno stíhání

²⁷⁴ Obrana nespravedlivě stíhaných, pojem a realita. *Informace o Chartě 77* (INFOCH). Samizdat. 1980, roč. 3, č. 5, s. 9.

²⁷⁵ Vieska, op. cit., s. 39.

Vladislava Krupičky, kterého stíhali prý jen za to, že odmítal sdělit, kde byl po určitou dobu zaměstnán.²⁷⁶

7.6 Další konkrétní případy zneužívání trestnosti příživnictví proti disidentům

Vladislav Krupička

Pomocný dělník Vladislav Krupička byl v době vydání zmíněného článku již pravomocně odsouzený za příživnictví dle § 203 a přečinu proti pracovní kázi dle § 8 zák. č. 150/1969 Sb. Odsouzen byl ke dvěma letům odnětí svobody. Krupička, signatář Charty 77, byl odsouzen, protože dle prokuratury půl roku nedocházel do zaměstnání, kde se však snažil ukončit svůj pracovní poměr po celý tento půlrok. Tento byl rozváznán až téměř rok po tom, co o to Krupička žádal. Svoji obhajobu založil na tvrzení, že pracoval pro různé socialistické organizace a občany, odmítl však sdělit, pro koho konkrétně pracoval.²⁷⁷ V tomto případě dle Informací o Chartě 77 došlo ke zmíněnému porušení presumpce neviny, kdy prokuratura nepředložila důkazy o Krupičkově soustavném vyhýbání se poctivé práci a nekalém způsobu jeho obživy. Ani nebylo vyvráceno Krupičkovo tvrzení, že se živil poctivě.²⁷⁸ „*Tento případ není ojedinělý. U jiných TČ se OČTŘ snaží shromáždit důkazy o jeho vině, v případě příživnictví postupují nepokrytě v rozporu se zákonem: Naléhají na obviněného, aby prokázal zdroje své obživy, aby uvedl, kde se zajímal o práci,*

²⁷⁶ Obrana nespravedlivě stíhaných, pojem a realita. INFOCH. Samizdat. 1980. roč. 3, č. 5, s. 5-10.

²⁷⁷ Sdělení č. 89 /Případ Vladislava Krupičky/ INFOCH. Samizdat. 1979. roč. 2, č. 4, s. 4-6.

²⁷⁸ Ibid.

*a pokud to nemůže nebo nechce obviněný učinit, je bez důkazů odsouzen.*²⁷⁹ V tomto případě byl tedy Krupička dle InfoCH odsouzen jen proto, že neuvedl, u kterých podniků a pro které občany pracoval.

Zdena Ertelová

Případ Vladislava Krupičky není jediný tohoto druhu. Více disidentů odmítalo při výsleších vypovídat, měli na to ze zákona právo.²⁸⁰ Orgány činné v trestním řízení porušovaly zákon a vydíraly tyto lidi i díky § 203. V srpnu roku 1978 byla zatčena a vyslýchána vysokoškolsky vzdělaná akademická pracovnice Zdena Ertelová. Odmítla sdělit, pro koho opisovala na stroji literární práce. Byla proto příslušníky VB nařčena z příživnictví a prostituce a odvedena na venerologické oddělení nemocnice u svatého Apolináře v Praze 2. Zde, v polovězeňském prostředí, byla vystavena ponižujícím vyšetření intimních partií a dvoutýdenní nucené hospitalizaci společně s lidmi nakaženými pohlavními chorobami. Byla zde zcela izolována a nebylo jí dovoleno ani zatelefonovat rodině nebo svému právnímu zástupci. Její výsledky byly negativní a propuštěna byla bez obvinění, ale s výhrůžkami do budoucna.²⁸¹ V reakci na toto nezákonné zacházení napsalo 49 žen (např. O. Havlová, V. Chramostová, A. Šabatová, M. Kubišová) otevřený dopis prezidentu Husákovi. Žádaly zde o zakročení proti počínání státních orgánů tohoto druhu, aby se z Československa nestal policejní stát, aby příslušníci policie mohli otevřeně prohlašovat, že „*mohou všechno*“. Kopii dopisu odeslaly na

²⁷⁹ Ibid, s. 5.

²⁸⁰ Viz VRCHOTA, Stanislav a František HRUŠA. *Základní zásady trestního řízení a ukládání trestů*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČSR. 1978, s. 9-11.

²⁸¹ Dopis prezidentu Československé socialistické republiky. *INFOCH*. Samizdat, 1978, roč. 1, č. 11, s. 21-22.

Federální shromáždění, ministerstvům vnitra a zdravotnictví s žádostí povolání viníků k zodpovědnosti: „*aby v naší zemi nemohl kdokoli takovým způsobem zacházet se ženou*“.²⁸² O případu Zdeny Ertelové informoval v lednu 1979 západoněmecký týdeník Der Spiegel²⁸³ v článku věnovaném „zvláště absurdním případům svévolného jednání státní moci v Československu.“²⁸⁴

A stejně jako v tomto případě nemusely orgány činné v trestním řízení příživnictví ani přímo aplikovat, jak je ostatně vidět na mnoha dalších případech s disidenty. Pokud byl delikt příživnictví na disidenty přímo aplikován, tak se často stávalo, že pojmový znak „soustavného vyhýbání se poctivé práci“ byl naplněn ze strany pachatelů nedobrovolně (na rozdíl od „běžných pachatelů,“ kteří se vyhýbali práci ze své svobodné vůle.) Tedy nebyl pro ně problém někde pracovat nebo si najít nějakou práci nebo pouze studium, aby získali potřebné razítko do občanského průkazu. Mnohem větší problém bylo šikanózní jednání státních orgánů. Jak píše Bendová: „*Byl to do jisté míry začarovaný kruh, neboť nezaměstnaní byli odsuzováni za příživnictví. Všechny signatáře, kteří učili na vysokých školách nebo pracovali na Akademii věd, po jejich podpisu Charty 77 propustili. ... problém nebyl pouze o tom, že vybraná osoba byla*

²⁸² Ibid.

²⁸³ Haftgrund: Trauer um den Papst, 1979. *Der spiegel*. Hannover: Spiegel-Verlag. 1979, roč. 23, č. 5. Dost. z: <https://www.spiegel.de/spiegel/print/d-40350898.html>

²⁸⁴ V tomto článku mj. přebírají větu vyšlou v československém samizdat: „Franz Kafka může mít štěstí, že už není naživu. Strašidelná vize jeho románu Proces je dnešní realitou daleko překročena.“

propuštěna z ‚lukrativního‘ místa, ale že mohla přijít o jakékoliv místo. Časem bylo těžké sehnat jakékoliv ‚obyčejné‘ zaměstnání.“²⁸⁵

Stanislav Penc

Přední disidentka, kritička komunismu, jedna z mluvčích Charty, spoluzakladatelka VONS Dana Němcová vzpomínala na život s hrozbou stíhání za příživnictví: „...to byl v minulosti krásný bič. My jsme vlastně všichni museli pracovat. V těch nejpodradnějších zařazeních. I na takovém podradném místě neodpovídajícím mé kvalifikaci dostávali záhy moji vedoucí pokyn se mě zbavit, vyhodit mě. A bylo to pro mnohé velmi nepřijemné.“²⁸⁶ V lednu 1989 toto zažil také občanský aktivista Stanislav Penc, jeden ze zadržených při položení květin k 20. výročí sebeupálení Jana Palacha. Po Palachově týdnu byl propuštěn ze zaměstnání a podle svých slov si procházel tím, čím i mnoho dalších nepohodlných osob – dostal práci třeba jako uklízeč v metru, kam druhý den přišel a bylo mu oznámeno, že je místo obsazeno. Do listopadu pracoval pouze měsíc, protože ho nikde nechtěli zaměstnat.²⁸⁷ A tím jej přímo vystavovali hrozbě trestního stíhání pro příživnictví, za které by pravděpodobně byl stíhán nebýt listopadových událostí.

²⁸⁵ BENDOVIÁ, Kamila. Ženy v Chartě 77. Vzpomínky na ty, které vydržely. In: BLAŽEK, Petr (eds.). *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Praha: Dokořán, 2005. s. 55.

²⁸⁶ BÁRTA, Jan. *Dana Němcová: lidé mého života*. Praha: Portál. 2003, s. 103-107.

²⁸⁷ BLAŽEK, Petr, Roman LAUBE a Filip POSPÍŠIL. *Lennonova zed' v Praze: neformální shromáždění mládeže na Kampě 1980-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky. 2003, s. 284-289.

Petr Kadlec

Stejný osud jako Pence stihl v Brně signatáře Charty Petra Kadlece. V rozhovoru z roku 2012 tuto formu represí popsal: „*Sehnat práci nebylo vůbec jednoduchý. Šel jsem třeba na tip od kamarádů, domluvil jsem se s vedoucím. Ten přislíbil, že toho a toho data můžu nastoupit. Pak jsem přišel a už prý bylo plno. Byla to taková rafinovaná hra. Jednou ke mně přijel nadporučík Baťa, brněnský pracovník StB (známý svými nevybíravými metodami), zazvonil a řekl – už to nebude dlouho trvat a půjdeš za příživu.*“²⁸⁸

Ondřej Kohout

Stejně hovořil i Ondřej Kohout, signatář Charty a syn disidenta Pavla Kohouta: „*Měl jsem velké problémy dostudovat, nakonec jsem absolvoval obor scénografie. Jenže mě nikdo nechtěl zaměstnat ani v oboru ani mimo něj. Snažil jsem se uživit mytím oken nebo úklidovými pracemi, ale ani to nešlo. ...zatkli u nás doma Václava Havla a hned po jeho zatčení si nás všechny pozvali k výslechu. Nepřímo mi doporučili, abych se vystěhoval do zahraničí, nebo mě zavřou za příživnictví.*“²⁸⁹

Josef Císařovský

„Vyhozen“ ze školy, kde vyučoval, byl po podpisu Charty také malíř a historik umění Josef Císařovský. Přestěhoval se z Prahy na venkov a v rozhovoru pro Revolver revue popsal: „*Abych nebyl dle pokleslých*

²⁸⁸ DENČEVOVÁ, Ivana, Osobní rozhovor autorky s Petrem Kadlecem. In: *Underground jako politický fenomén*. Praha. 2012. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze, filozofická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Marek Junek, PhD., s. 38-40.

²⁸⁹ LEITNEROVÁ, Martina, 2012, *Knihy a obrazy rodiny Kohoutových*, rozhovor s Ondřejem Kohoutem. IN: *Lidové noviny*. Praha: Lidové noviny. 2012, roč. 25, č. 95, s. 33.

*zákonů této země příživník, stal se ze mne dobrovolně – nedobrovolně pas-
týř ovcí. ... Do této niky jsem byl zahánán po podpisu Charty v prosinci 1976,
když mi oznámili, že v rodné zemi si už do konce života ,neškrtnu.“²⁹⁰*

Jan Bednář

Další, kdo zažil represe ústící v hrozbu stíhání za příživnictví byl Jan Bednář, syn disidentky a novinářky Otky Bednářové. Oba byli zapo-
jeni v distribuci samizdatu.²⁹¹ Na počátku roku 1977, v posledním roč-
níku Vysoké školy ekonomické v Praze, podepsal Chartu. Ke státní závě-
rečné zkoušce byl připuštěn pouze formálně: „...*tam byl prostě soudruh,
který mě nepustil vůbec ke slovu, takže jsem nemohl vůbec nic říct*“.²⁹²
O rok později byl ze školy vyloučen. Následně vyměnil několik povolání,
např. nočního hlídače či fotografa. V roce 1978 mu při výslechu mjr. No-
votný tvrdil, že má fiktivní zaměstnání a že ho bude stíhat pro příživnic-
tví. Po ověření, že je řádně zaměstnán, bylo od této výhrůžky na krátkou
dobu upuštěno. Při dalším výslechu v pátek 2. 6. 1978 mjr. Novotný pro-
hlásil: „...*v pondělí už do práce chodit nemusíte. Najděte si pořádnou práci,
a ne takovou ,flákárnu‘, jakou děláte. A jestli do týdne nebudete nikde dělat,
tak vás budeme stíhat pro příživnictví.*“ Bednář dále uvedl: „*Když jsem při-
šel v pondělí 5. 6. 1978 do práce, bylo mi již odesláno ,okamžité zrušení*

²⁹⁰ HAVEL, Václav, 1985. Od boku o předvoji a průserech: Rozhovor Revolver revue s Josefem Císařovským. *Revolver revue*. Praha: Nezávislé tiskové středisko. 1985, roč. 9, č. 1, s. 279.

²⁹¹ Více viz: *Paměť a dějiny totalitních režimů: Československý dissent 1977-1989 – Jan Bednář*, Ústav pro studium totalitních režimů. Dostupné z <https://www.ustrcr.cz/uvod/vzdelavaci-projekt-pamet-a-dejiny-totalitnich-re-zimu/ceskoslovensky-dissent/jan-bednar-1953/>

²⁹² Jan Bednář v rozhovoru pro ustr.cz, část 4. Vyloučení z vysoké školy. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/vzdelavaci-projekt-pamet-a-dejiny-totalitnich-re-zimu/ceskoslovensky-dissent/jan-bednar-1953/>

*pracovního poměru' s odůvodněním, že jsem v pátek 2. 6. neodevzdal výsledky své práce, které jsem ale odevzdat nemohl, protože jsem byl zadržen v cele předběžného zadržení“.*²⁹³ Tento skutkový děj Bednář vyličil ve své otevřené stížnosti adresované Federálnímu ministerstvu vnitra s žádostí o potrestání viníků, žádostí o ukončení podobných perzekucí vůči němu a jeho matce.²⁹⁴ To se nestalo, jak později popsal: „*Já sám jsem byl několikrát, řádově 10krát možná 15krát zavřen na těch 48 hodin, do kterých vás StB buď musela obvinít nebo propustit. Oni i to porušovali samozřejmě. Ale byl jsem mnohokrát v těch celách předběžného zadržení. ...byla prostě nějaká výstava nebo přednáška podzemní univerzity... a někdy prostě přijeli do bytu a vzbudili mě, odvezli a začal nějaký výslech a vymysleli si něco, nebo měli nějaké svoje, nějaký nesmysl... Ale oni si tu záminku našli.*“²⁹⁵ Jan Bednář se nakonec rozhodl v roce 1981 pod tímto nátlakem dál nežít a požádal o vystěhování. Emigroval do Londýna.²⁹⁶

Josef Kordík

Těžkosti s nalezením práce a snahou vyvarovat se stíhání za příživu si prožil také vysvěcený římskokatolický kněz Josef Kordík.²⁹⁷

²⁹³ Jan Bednář: Stížnost Federálnímu ministerstvu vnitra. In: *INFOCH*. Samizdat. 1978, roč. 8, č. 4, s. 15-16.

²⁹⁴ Ibid.

²⁹⁵ Jan Bednář v rozhovoru pro *ustr.cz*, část 5. Výsledky a zadržování na 48 hodin. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/vzdelavaci-projekt-pamet-a-dejiny-totalitnich-rezimu/ceskoslovensky-disent/jan-bednar-1953/>

²⁹⁶ Česká televize. Vyhnání po Chartě: Jan Bednář [online]. Praha, 17. 1. 2017 [cit. 2020-05-07]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/11453985288-vyhnani-po-charte/216562261030004-jan-bednar/>

²⁹⁷ DUBINOVÁ, Tereza. Svoboda je můj životní leitmotiv: Stručný životaběh chartisty Josefa Kordíka. *Paměť a dějiny*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů. 2016 roč. 10, č. 4, s. 117.

Po podpisu Charty v roce 1981 mu byl za jeho názory odebrán státní souhlas k výkonu kněžské služby. Jelikož ještě 5 týdnů poté sloužil mše svaté byl odsouzen k podmíněčnému trestu odnětí svobody za maření zákonného dohledu nad církevními a náboženskými společnostmi dle § 178 TZ. Následně si museli všichni jeho zaměstnavatelé procházet tvrdou šikanou. V zaměstnání ve Výrobním družstvu Praha byl pod dohledem informátora StB.²⁹⁸ Sám ve své autobiografické knize vylíčil podrobné informace z průběhu výslechů. Když nechtěl sdělit, kde je zaměstnán, aby nebyl vyhozen z práce, protože nechtěl stále střídat zaměstnání jako někteří z chartistů, odpověděl mu vyslýchající: „*Nerozčilujte mne. Jestli mne rozčílíte, tak vás žádný ohledy brát nebude. Uvědomte si, že už nejste farář. Ted' se na vás všichni dívají jako na obyčejného člověka. Já tedy půjdu k hochům odvedle, aby si na vás posvítili jako na příživníka.*“²⁹⁹ Následně mu s dalším policistou vyhrožovali: „*Když nám to neřeknete, tak vás budeme stíhat pro příživnictví. A jestli jste zaměstnán, tak to hoši za hodinu zjistí.*“³⁰⁰

Jan Princ

Mezi systematicky šikanované chartisty patřil i Jan Princ. S manželkou koupili dům v Rychnově na Děčínsku. V tomto domě se setkávali s přáteli z řad disentu. Dům s nimi renovovali Miluše Štěvichová a Zdeněk Vokatý se svojí ženou. Ti se odstěhovali kvůli hrozbě trestního

²⁹⁸ Dubinová, op. cit., s. 116.

²⁹⁹ KORDÍK, Josef. *Kniha, která by nemusela být*. 1982 [online]. [cit. 2020-05-07]. Dostupné z: http://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/kordik_kniha-ktera-by-nemusela-byt.pdf

³⁰⁰ Ibid.

stíhání za příživnictví.³⁰¹ Princ nemohl po podpisu Charty v obvodu svého bydliště získat ani to nejpodřadnější zaměstnání. Jeho žena byla propuštěna z místa učitelky ve školce. Po šestitýdenní lhůtě, ve které musel Princ získat zaměstnání, jej přijela zkontrolovat hlídka SNB. Jelikož mimo svůj okres zaměstnání získal, museli odjet s nepořízenou a na příživnictví jej „nedostali.“ Nakonec byl odsouzen k tříměsíčnímu nepodmíněnému trestu odnětí svobody pro přečin proti veřejnému pořádku dle § 6 písm. a) zák. 150/1969 Sb. Toho se měl dopustit 9. 7. 1977, kdy se na jeho pozemku shromáždil velký počet lidí, kteří provozovali a poslouchali příliš hlasitou hudbu.

Josef Nos

Trestní stíhání za příživnictví si mezi lety 1983-1985 prožil vůči režimu kritický písničkář Josef Nos. Tomu bylo už v roce 1976 na půl roku zakázáno vystupování, protože si na koncertu zul boty, takže se dle tehdejších norem svlékal, čímž pobuřoval.³⁰² Zpěvem se začal legálně živit v roce 1974. V roce 1978 mu byl souhlas trvale odňat. Od roku 1983 proti němu probíhalo soudní řízení pro nedovolené podnikání, příživnictví a rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví. Těchto činů se měl dopustit tím, že po dobu 4 let vystupoval bez platné umělecké kvalifikace jako zpěvák a kytarista při veřejných vystoupeních za honorář. K tomu si měl účtovat od Svazu hudebníků cesty autem, ačkoliv se dopravoval hromadnou dopravou. „*Příčemž po celou dobu jednání nikde nepracoval,*

³⁰¹ NĚMCOVÁ, Dana. Trestní řízení s Janem Princem. *Hnědá kniha o procesech s českým undergroundem*. Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2012.

³⁰² ČERNÝ, Jiří. *Sleevnote k albu Země je kulatá*. 1980 [online]. [cit. 2020-05-08]. Dostupné z: <http://www.pepanos.cz/napsali/sleevnote-k-albu-zeme-je-kulata>

*o práci se nezajímal a žil z peněz, které si vydělal touto trestnou činností.*³⁰³ Obvodním soudem pro Prahu 1 mu byl vyměřen trest odnětí svobody na dobu dvou let s podmíněným odkladem na pět let spolu s peněžitým trestem 10 000 Kčs.³⁰⁴ U odvolacího řízení prokurátor žádal krom peněžního trestu také nepodmínečný trest a uložení ochranného dohledu. Obhajoba požadovala naopak zproštění obžaloby. Senát městského soudu věc vrátil k prošetření obvodnímu soudu.³⁰⁵ Obžalobě se zde nepodařilo vyvrátit tvrzení obhajoby, že Nos nikdy nedostal oficiální oznámení o odnětí kvalifikace, a byl plně zproštěn obvinění.³⁰⁶ Bývalá ústavní soudkyně Eliška Wagnerová vzpomíná, že se tak stalo díky odvážné soudkyni obvodního soudu Editě Beranové, známé svými rozhodnutími příznivými pro odpůrce režimu.³⁰⁷ Ona sama vzpomínala, že musela Nose zprostit dokonce nadvakrát, protože jí byl poprvé rozsudek vrácen.³⁰⁸

³⁰³ Sdělení č. 466, Proces s písničkářem Josefem Nosem. IN: *INFOCH*. Samizdat. 1985. roč. 8, č. 10, s. 6.

³⁰⁴ Ibid.

³⁰⁵ Ibid.

³⁰⁶ Sdělení č. 472, Josef Nos zproštěn obžaloby. *INFOCH*, Samizdat. 1985, roč. 8, č. 11, s. 4.

³⁰⁷ Např. v roce 1983 zprostila viny a u některých překvalifikovala trestný čin na přešupek účastníky nepovoleného mírového shromáždění na Staroměstském náměstí.

³⁰⁸ NĚMEČEK, Tomáš. *Padni, komu padni: život a případy Elišky Wagnerové*. Praha: Leges. 2014, s. 67.

7.7 Jak se dalo vyhnout trestnímu stíhání za příživnictví

Jak již bylo naznačeno, existovaly určité možnosti, jak se dalo stíhání za příživnictví předejít jinak než jen poctivou prací ve prospěch socialistického zřízení.

Někteří disidenti se snažili získat jen razítko do občanského průkazu, aby splnili požadavky státu pouze formálně. Jáchym Topol³⁰⁹ k tomu dodává, že si informace nejčastěji získával v hospodách, které byly „tržištěm informací. U piva jsem se dozvěděl, kde bych si mohl vydělat nějaký peníze a rychle dostat razítko do občanky, aby mě nemohli zašít za příživnictví“.³¹⁰

Na „nejvyšší možnou metu“ – invalidní důchod dosáhl Egon Bondy (rozporuplná postava českého disentu – literát pohybující se v české undergroundové kultuře, který však byl zároveň „donašečem“ StB). Ten popisoval, že už po maturitě žil „jako individuum práce se štítící, kriminální živel a sanktusák“³¹¹ v přímé narážce na často používané označení pachatelů příživnictví jako „práce se štítících kriminálních živelů.“ Celý život se snažil soustavně vyhýbat práci, protože jakožto filozof a spisovatel potřeboval klid a čas na bádání a psaní. Znění § 203 a s ním spojená nutnost mít stále pracovní místo mu vadily, protože se označoval za člověka

³⁰⁹ Topol procestoval země východního bloku a vzpomíná na jednu chvíli, kdy se s několika Poláky trumfovali, kdo pochází z odpornějšího režimu: „*Náš největší trumf byla pracovní povinnost. Tu v Polsku nezavedli a mladý Poláci nedokázali pochopit, co je to příživnictví a že by za nicnedělání mohli jít sedět. Najednou se jim zdály všechny domácí terory nějaký směšný.*“ In: RADIL, Tomáš. *Jáchym Topol: nemůžu se zastavit*. Praha: Portál. 2000 s. 53.

³¹⁰ Ibid.

³¹¹ BONDY, Egon. *Prvních deset let*. Praha: Maťa. 2002, s. 61.

s anarchistickými myšlenkami.³¹² Přiznáním invalidního důchodu z důvodu psychiatrických obtíží (mělo se jednat o maniodepresivní psychózu, kterou zřejmě simuloval) se mu podařilo tento paragraf obejít. Byl na to náležitě hrdý, což dal na odív v rozhovorech, ale i ve svých literárních dílech.³¹³

Vyhnout se stíhání za příživnictví v případě, že z nějakého důvodu nechtěly pracovat, případně chtěly pracovat očima režimu nekalým způsobem, to měly teoreticky jednodušší ženy. Stačilo se vdát. Pak na ně režim mohl pohlížet jako na ženy v domácnosti. Zajímavé je, že se některé ženy, které se živily prostitucí, fingovaně vdávaly za homosexuály. (Homosexuálové fingované sňatky absolvovali, aby nebyli podezřelí, že jsou homosexuální orientace. Ať už ze společenského tlaku, nebo jim mohlo hrozit trestní stíhání pro § 244 TZ za pohlavní styk s osobou téhož pohlaví, pokud by tím někoho pohoršovali nebo by to bylo za úplatu). „*On většinou někde normálně pracoval, ona přes den spala a večer šla vydělávat.*“³¹⁴

Zajímavý způsob, jak se vyhnout podezření pro příživnictví, vymyslel Milan Hlavsa, jeden ze zakladatelů kapely Plastic People of The Universe, který býval často bez práce, což mu nevadilo, označoval to za svůj určitý životní styl. Případnému odhalení (vyzvání k legitimaci od příslušníka VB) se vyhýbal tak, že si pořídil řadu převleků. Dopoledne se převlékal za studenta ČVUT. Večer se přestrojoval za basketbalistu,

³¹² KUBÁČ, Vilém. *Egon Bondy a jeho dílo v kontextu českého undergroundu*. Praha. 2017, s.19-20.

³¹³ Např.: BONDY, Egon, 2012. *Invalidní sourozenci*. 4. vyd. Praha: Akropolis.

³¹⁴ BROŽ, Vladimír. *Kmeny 0: městské subkultury a nezávislé společenské proudy před rokem 1989*. Praha. 2013, s. 96

cyklistu či lyžaře, který nechal občanský průkaz doma a šel právě na trénink. Jindy se převlékal za slepce.³¹⁵

7.8 Veksláci

Své o tom, jak se vyhnout oficiální práci a zároveň nebýt stíhán za příživu, věděli dobře tzv. veksláci (lidé, kteří nelegálně obchodovali s cizími měnami nebo bony, kterými se dalo nakupovat zahraniční zboží v prodejnách Tuzex.) Někteří vykonávali taková povolání (zaměstnanci hotelů, taxikáři), jejichž pracovní doby se daly skloubit s obchodováním s valutami či bony. Jiní posílali do zaměstnání místo sebe někoho jiného za úplatu (např. důchodce, studenty, kteří si chtěli přivydělat). Ti si vydělávali na méně exponovaných zaměstnáních jako noční hlídači, vrátní, topiči, domovníci aj. I zde byl nejvyšší možný cíl zisk statusu invalidního důchodce. Nutný však byl tučný úplatek, protože předepisující lékař by se v případě prozrazení dostal do vážných problémů (paděláním potvrzení od lékaře se dopouštěli TČ paděláním veřejné listiny dle § 176 TZ.)³¹⁶ Tento status získal i František Mrázek – po sametové revoluci jedna z hlavních postav pražského podsvětí. Ten za předepsání invalidního důchodu „obdaroval“ svého lékaře běžně nedostupným švédským automobilem značky Saab.³¹⁷

³¹⁵ HLAVSA, Milan a Jan PELC. *Bez ohňů je underground*. Praha: BFS. 1992, s. 80-83.

³¹⁶ „Paděláním takového potvrzení v úmyslu, aby ho bylo použito jako pravého je trestným činem paděláním a pozměňováním veřejné listiny podle § 176 odst. 1.“ (nikoli přečinem proti socialistickému soužití podle § 9 odst. 3 a) zák. č. 150/1969 Sb.) Viz Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. listopadu 1974, sp. zn. 1 Tz 59/74. In: *ASPI verze 2020* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, © 2000-2020 [cit. 24. 5. 2020].

³¹⁷ KMENTA, Jaroslav. *Kmotr Mrázek: [tajný život šéfa českého podsvětí]*. Praha: JKM. 2007, s. 18.

V Bratislavě působil jeden z nejúspěšnějších veksláků Jozef Zelík. Ten se vyhýbal příživnictví nejprve prací závozníka pro pekárny, kde byl domluven se spolupracovníky, že se vzdá veškerých případných příplatků a výhod v jejich prospěch, aby mu trpěli jeho úlevy. (Podle jednoho ze spolupracovníků odcházel ze zaměstnání již v 9 hodin ráno a zbytek dne měl vyhrazený pro své pokoutní obchody). Následně byl formálně zaměstnán jako plavčík v kryté plovárně v Bratislavě. Zde si vyjednal 2x po sobě půlroční neplacené volno (údajně kvůli rodinným důvodům). Pak požádal o rozvázání pracovní smlouvy z důvodu přípravy na studium na vysoké škole. Práci plavčíka tedy fakticky nikdy nevykonával. Později nastoupil jako pomocný dělník na stavbě. *„Na základě informací poskytnutých předchozím zaměstnavatelem a výpověďmi svědků byl Zelík v nepřítomnosti, (protože v té době už byl v emigraci) obviněn z trestného činu příživnictví. Právě za období, kdy byl zaměstnán na plovárně.“*³¹⁸ Rudé právo následně apelovalo na zaměstnavatele: *„Živnou půdou pro trestnou činnost byla lhostejnost lidí v bezprostředním okolí viníků. ... Vyšší nároky by se měly klást i na práci těch, jejichž benevolence umožnila rozsáhlou protispolečenskou činnost.“*³¹⁹ (Odhaduje se, že si Zelík a jeho kolegové přišli na několik desítek milionů korun československých). Zelík byl nakonec v roce 1984, v nepřítomnosti, odsouzen na 15

³¹⁸ HAVLÍK, Adam Vzestup a pád „bonového krále“ Jozefa Zelíka: Případová studie k dějinám hospodářské kriminality před rokem 1989. *Securitas Imperii, Sborník k problematice bezpečnostních služeb*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu. 2017, roč. 30 č. 1, s. 224-243.

³¹⁹ KRÁL, Jan, Spravedlivé tresty spekulantům. *Rudé právo*: Praha. 1985, roč. 66, č. 280, s. 2.

let trestu odnětí svobody za trestné činy nedovolené opuštění republiky, příživnictví a spekulaci.³²⁰

Jednou z dalších možností, jak se vyhnout trestnímu stíhání za § 203, bylo zfalšovat ve svém občanském průkazu u razítka potvrzujícího zaměstnání datum nástupu do zaměstnání, případně datum ukončení pracovního poměru. Toto nebylo až tak náročné, protože tato data byla v OP napsána obvykle obyčejnou propisovací tužkou. Pokud by byl tento čin odhalen, jednalo by se po prokázaném TČ příživnictví také o trestný čin padělání a pozměňování úřední listiny podle § 176 odst. 1, zák. č. 140/1961 Sb. TZ. V rámci badatelského výzkumu byl jeden takový případ nalezen. Do přílohy této práce je vložena fotografie občanského průkazu pana JŠ, který měl v občanském průkazu zaznamenáno datum ukončení pracovního poměru 24. 5. 1971. On číslo 5 přepsal na číslo 8 a takto padělaný doklad pak použil při hlavním líčení u obvodního soudu pro Prahu 1, čímž uvedl samosoudce v omyl – podstatně změnil obsah veřejné listiny a takové listiny použil jako pravé.³²¹

³²⁰ Havlík, op. cit., s. 240.

³²¹ AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 1 T 190/1972, nečíslovaná příloha: Občanský průkaz pachatele, z 11. 4. 1973.

8 Zrušení trestnosti příživnictví

Československo bylo dlouhodobě kritizováno Organizací spojených národů, zejména jeho specializovanou institucí Mezinárodní organizací práce (MOP), jako země s rozšířenou nucenou nebo povinnou prací – prací, která se po lidech vymáhala pod pohrůžkou trestu, aniž se k ní nabízela dobrovolně.³²² Veřejnost o tom informována nebyla. MOP zejména kritizovala neurčitost a pružnost pojmu „nekalý způsob.“ MOP také vyzývala československé orgány, aby byly konkretizovány činnosti, které spadaly pod tento nekalý způsob. Tato kritika se projevila zejména po uveřejnění znění Charty 77,³²³ protože velká část jejich signatářů byla postižena propouštěním ze zaměstnání. Tyto osoby měly následně problém najít práci, takže byly často odkázány na podporu od rodiny, příbuzných nebo přátel. MOP ve snaze zabránit perzekuci za příživnictví žádala o vypuštění části skutkové podstaty „*a dává se někým vydržovat.*“ Československá vláda sdělila, že připravuje novelizaci TZ, kde tato slova budou vypuštěna. Podle Adamuse však toto československá vláda neměla nikdy v plánu, protože výměna názorů mezi MOP a československou vládou trvala řadu let, aniž by s tím cokoliv vláda, případně parlament cokoliv reálně učinila. Dle zmíněného autora se vláda nechtěla připravit o možnost postihovat odpůrce režimu.³²⁴

Po změně poměrů ve společnosti doznalo v roce 1990 znění skutkové podstaty § 203 svojí poslední změny před úplným zrušením tohoto

³²² ADAMUS, Vladimír. Příživnictví – minulost a současnost. *Správní právo: odborný časopis pro oblast státní správy a správního práva*. Praha: Ministerstvo vnitra. 1992, roč. 25, č. 3, s. 30-35.

³²³ Ibid s. 32.

³²⁴ Ibid s. 33.

TČ. K 1. únoru 1990 byl vypuštěn znak „*dává se někým vydržovat.*“ Účinné znění § 203 TZ od 1. února do 30. června 1990 tedy bylo: „*Kdo se soustavně vyhýbá poctivé práci a prostředky k obživě si opatřuje nekalým způsobem, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta.*“³²⁵ Tento znak byl vypuštěn, protože mohl znamenat onu (skrytou) formu vynucování pracovní povinnosti.³²⁶ Fakticky takto znějící skutková podstata mohla stále dopadat na všechny pachatele, protože nebyl vypuštěn nekalý způsob opatrování si prostředků k obživě, mezi které „*nechávaní se vydržovat*“ patřilo.

Nakonec na doporučení vlády bylo zrušení TČ i přečinu příživnictví zařazeno do velké novely trestního zákona č. 175/1990 Sb., (do které náleželo např. i zrušení trestu smrti nebo TČ dle § 132 rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví.) V důvodové zprávě bylo zrušení příživnictví odůvodněno nepotřebností stíhat nekalé způsoby obživy (krádeže, podvody a další majetková trestná činnost), které byly postižitelné podle jiných ustanovení trestního zákona a „*u ostatních (např. prostituce) není společenská nebezpečnost taková, aby bylo nutno používat trestní represe.*“³²⁷

³²⁵ Zákon č. 140/1961 trestní zákon – znění od 1. 2. 1990. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. Dost z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-140/zneni-19900201#p203>

³²⁶ Důvodová zpráva k novele č. 175/1990, kterou se mění zákon č. 140/1961 Sb., Trestní zákon. ve znění zákonů č. 120/1962 Sb., č. 53/1963 Sb., č. 56/1965 Sb., č. 81/1966 Sb., č. 148/1969 Sb., č. 45/1973 Sb., č. 43/1980 Sb., zákonného opatření předsednictva Federálního shromáždění č. 10/1989 Sb. a zákona č. 159/1989 Sb. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1986fs/tisky/t0325_03.htm

³²⁷ Ibid.

Zajímavé je, že podle některých dnešních autorů³²⁸ bylo zrušení trestnosti příživnictví jedním z důvodů (vedle privatizace podniků, tzv. „velké amnestie“ z roku 1990 a faktického zrušení podnikových ubytoven) prudkého nárůstu počtu bezdomovců v Československu.³²⁹ Zároveň je zajímavé podotknout, že dle Štěchové³³⁰ bezdomovci pocházeli nejčastěji ze skupin, ze kterých se za socialismu nejčastěji pocházeli pachatelé příživnictví.³³¹ Jednalo se nejčastěji o lidi, které spojovalo problémové dětství (pocházeli z problémových rodin nebo dětského domova), byli dlouhodobě nezaměstnaní, měli nízké vzdělání, případně byli duševně handicapovaní nebo prošli nápravným zařízením, stýkali se s jedinci, kteří páchali trestnou činnost nebo v neposlední řadě měli problém s alkoholem či jinou závislostí.

V roce 2017 proběhla médii zpráva, že KSČM chce obnovit TČ příživnictví.³³² Skutková podstata navrhovaného § 228a zněla: *„Kdo se bez vážné příčiny soustavně vyhýbá poctivé práci či možnosti opatřit si prostředky jinak zákonným způsobem a žije na úkor jiného či jiných a opakovaně odmítá práci, která je mu nabízena, bude potrestán trestem obecně*

³²⁸ Srov. PĚNKAVA, Pavel, 2018. Posunula se společnost v náhledu na řešení bezdomovectví? *Fórum sociální práce* [online]. 2018, č. 1, s. 87-94 [cit. 2020-06-25]. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/100481/Pavel_Penkava_87-94.pdf?sequence=1

³²⁹ ŠTĚCHOVÁ, Markéta, Marina LUPTÁKOVÁ a Bedřiška KOPOLDOVÁ. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie: Závěrečná zpráva* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci [cit. 2020-06-25]. 2008. Dost. z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2011/SPAMP_S4h1/um/BEZDOMOVECTVI_A_BEZDOMOVCI.pdf

³³⁰ Ibid s. 5.

³³¹ Vlastní archivní výzkum.

³³² NĚMCOVÁ, Barbora, 2017. Komunisté chtějí obnovit trestný čin příživnictví. Za něj i půlroční vězení. *Právní rádce* [online]. Praha: Economia. 2017, roč. 25. [cit. 2020-06-04]. Dost. z: <https://pravnicaradce.ihned.cz/c1-65613230-komuniste-chteji-obnovit-trestny-cin-prizivnictvi-jako-trest-navrhuj-i-vezeni>

*prospěšných prací, propadnutím majetku, peněžitým trestem, propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákazem činnosti, zákazem pobytu, zákazem vstupu na sportovní nebo kulturní a jiné společenské akce, odnětím řidičského průkazu, ztrátou čestných titulů nebo vyznamenání, ztrátou vojenské hodnosti, vyhoštěním nebo trestem odnětí svobody na 6 měsíců.*³³³ Jako důvod znovuzavedení tohoto TČ komunisté v důvodové zprávě uvedli poněkud vágně: „Protože všichni mohou vlastnit majetek, osobní ve svém vlastnictví, ve spoluvlastnictví nebo jako právnické osoby, a tedy mohou být na takovém majetku kráceni, stát je povinen zajistit pro všechny subjekty stejný obsah vlastnictví a stejnou jeho ochranu.“³³⁴ Vláda tento návrh (správně) odmítla pro možný rozpor s normami o ochraně lidských práv, co se týče možného zavedení pracovní povinnosti: „Ústavní pořádek zaručuje právo na svobodnou volbu povolání, které zaručuje i možnost svobodně se rozhodnout, zdali osoba pracovat chce, nebo zda pracovat nechce.“³³⁵

³³³ Návrh poslanců Vojtěcha Filipa, Stanislava Grospiče, Hany Aulické Jírovcové, Pavla Kováčika, Miloslavy Vostré, Jana Klána a dalších na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sněmovní tisk 1016/0*, Poslanecká sněmovna, VII. Volební období, 3. února. 2017. Praha. Dost. z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=1016&CT1=0>

³³⁴ Ibid.

³³⁵ *Vláda odmítla komunistický návrh: příživnictví se trestat nebude*. Český rozhlas. Praha. 2017 [cit. 2020-06-04]. Dost. z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-dov/vlada-odmitla-komunisticky-navrh-prizivnictvi-se-trestat-nebude_201702271521_lreznik

Závěr

Výše uvedená diplomová práce si kladla za cíl nabídnout čtenáři komplexní náhled na vývoj problematiky deliktních jednání pojmenovaných v období socialismu jako příživnictví, a to od padesátých let minulého století do roku 1990, kdy byla trestnost příživnictví zrušena. Dosažení tohoto cíle spočívalo v představení nejednoznačných aspektů spojených s institutem příživnictví pomocí dobových materiálů zasazených do tehdejší společenské atmosféry.

Trestání porušování plnění pracovní povinnosti je typické pro totalitní režimy. V socialistickém Československu k tomu sloužil právě trestněprávní institut příživnictví.

Po nástupu komunistů k moci bylo třeba řešit řadu problémů. Příživnictví se mezi ně z počátku neřadilo, protože vládnoucí garnitura naivně věřila, že v socialistické společnosti bude pracovní povinnost bez výjimky dodržována. Komunisté se domnívali, že příživnické chování, které bylo v přímé opozici k jejich ideálům, samo od sebe zanikne. Jelikož se tak nestalo, přišel po skončení teroru z 50. let, který měl za cíl zlikvidovat třídního nepřítele, nový nesmlouvavý boj za výchovu socialistického člověka. Ten byl vyhlášen v rámci zásady „klidu k práci“ proti příživníkům žijícím na úkor společnosti.

Podle tehdejšího vnímání byl příčinou existence příživnictví nástup kapitalismu a „zkažená“ prvorepubliková společnost založená na vykořisťování dělníků. Prostředkem tohoto boje se stalo socialistické trestní právo.

Základ trestní úpravy byl de facto určen povinností pracovat ve prospěch celku vyplývající z Ústavy 9. května. Práce ve prospěch celku

vycházela z čl. III odst. 1. Tato povinnost byla postavena na roveň obecné povinnosti účastnit se na obraně státu.

Pojem příživnictví se v zákoně poprvé objevil v roce 1956. Stalo se tak v rámci začlenění skutkové podstaty trestného činu příživnictví do trestního zákoníku novelou zákona č. 63/1956 Sb. jako § 188a. Podstata tohoto ustanovení spočívala v represivním působení na lidi vyhýbající se poctivé práci a opatřující si zdroje obživy nekalým způsobem. Dolní hranice trestní sazby byla stanovena tříměsíční, horní dvě léta.

Zavedení tohoto trestného činu bylo odůvodněno dosavadním nedostatečným ošetřením těchto hrubých společenských mravů. Podle komentáře se tato úprava měla týkat prostituce a hazardních hráčů.

Následovalo přijetí trestního zákoníku č. 140/1961 Sb., v němž bylo příživnictví pevně zasazeno mezi trestné činy hrubě narušující občanské soužití jako § 203. Změna spočívala v rozšíření skutkové podstaty – již muselo docházet k soustavnému vyhýbání se práci. V roce 1963 došlo k další novelizaci. Ta se vyznačovala zpřísněním úpravy – pod skutkovou podstatu trestného činu byly zařazeny také dosud trestně nepostihované osoby, které často měnily zaměstnání. Zvýšila se taky výše trestní sazby až na 3 roky. V roce 1965 došlo další novelou k finální úpravě skutkové podstaty příživnictví. Vypuštěna byla po dvou letech část, která měla zabraňovat časté pracovní migraci. Přestupky příživnického typu řešily místní lidové soudy nebo národní výbory. Tento systém skončil přijetím samostatného přečinu příživnictví, který byl do československého právního řádu zakomponován jako § 10 zákona o přečinech č. 150/1969 Sb. Tato bipartice zůstala v platnosti až do roku 1990.

Podstata skutkové podstaty trestného činu příživnictví dle § 203 spočívala v trestání osob soustavně se vyhýbajících práci a zároveň si opatřujících zdroje k obživě nekalým způsobem. Přečin příživnictví

umožňoval stíhat i takové pachatele, kteří si prostředky k obživě opatřovali nekalým způsobem, ale zároveň se nevyhýbali poctivé práci.

Interpretace těchto skutkových podstat způsobovala v praxi značné potíže. Jádro většiny problémů spojených s aplikací příživnictví bylo obsaženo v nejasně formulovaných zněních objektivních stránek skutkové podstaty těchto deliktů.

Soudy si mohly tyto pojmové znaky (zejména „soustavnost“ a „nekalý způsob obživy“) vykládat dle vlastního uvážení.

V praxi proto docházelo k tomu, že některý skutek byl kvalifikován jako trestný čin, přitom v obdobném případě se dle soudu jednalo o přečin a naopak. Toto určení záleželo čistě na libovůli soudu. Přitom prokurátor většinu případů vyhodnotil jako trestný čin.

Mezi nekalé způsoby obživy se dle komentáře trestního zákoníku řadilo páchání majetkové trestné činnosti (zejména krádeží, rozkrádání socialistického majetku, podvodů), provozování prostituce, provozování hazardních her, provozování skryté i zjevné žebroty, příležitostné práce – zejména tzv. melouchy pro soukromníky za nepřiměřenou odměnu.

Konkrétních skutkových dějů naplňujících delikty příživnictví byla široká škála. Podobně široký byl i záběr konkrétních pachatelů. Spojitost mezi jednotlivými pachateli příživnictví bylo možno nalézt v praxi v tom, že se často jednalo o osoby s nízkým intelektem, oddávajícím se alkoholu a se špatným rodinným zázemím.

Doložení velkého počtu dobových příkladů získaných z běžně nedostupných archivních materiálů, pocházejících z rozhodovací praxe obvodního soudu pro Prahu 1 a okresních soudů v Brně, Hodoníně a Pelhřimově, je asi největším přínosem této práce.

Nejčastěji se příživnictví vyskytovalo v souběhu s majetkovými trestnými činy. Jednočinný souběh příživnictví s majetkovými trestnými činy posvětil Nejvyšší soud ve svém judikátu 6 Tz 10/1963.

Ve velkých městech byl poměrně hojně zastoupen nekalý způsob obživy ve formě prostituce. Komunisté věřili, že fenomén prostituce sám od sebe zmizí (stejně jako příživnictví samotné). To, že se tak nestalo, sváděli tehdejší autoři na rozvoj cizineckého turistického ruchu.

Odlišný pohled na trestněprávní problematiku příživnictví než ve zbytku práce získáváme díky kritice příživnictví ze strany VONS a Václava Havla. Zejména je třeba zmínit jejich oprávněné stížnosti na trestní řízení pro příživnictví, kde byla překrucována základní procesní zásada trestního práva – presumpce neviny, kdy obvinění museli ve všech případech prokazovat, jaké mají zdroje obživy a že se soustavně nevyhýbají poctivé práci. Zapadnout by nemělo, že stát jako monopolní zaměstnavatel se v mnoha případech snažil „nepřátelské“ osoby k příživnictví dohnat. Za amorální lze považovat možnost šikanózního jednání ze strany tehdejší policie, která mohla kteroukoliv ženu nařknout z prostituce spadající jako nekalý způsob obživy pod delikt příživnictví a proti její vůli ji držet po dobu 14 dní ve vězeňském prostředí venerologických oddělení v nemocnici mezi infekčními lidmi.

Vzhledem k hlubšímu nezpracování „méně závažné kriminality“ na území socialistického Československa se nabízí celá řada eventuálních dalších témat, která by šlo v této historickoprávní oblasti dále zkoumat. V rámci této práce je na několika místech zmíněno, jaké související sféry by v budoucnu mohly být zajímavé pro další výzkum, který by částečně mohl vyplývat z této práce. Jedná se o otázku podílu kriminality žen na příživnictví a na trestných činech s příživnictvím souvisejících, případné srovnání podílu žen na příživnictví a jiných deliktech

za socialismu. Podobně by mohl být zajímavý výzkum týkající se podílu mladistvých pachatelů na „příživnické“ kriminalitě za socialismu.

Tato práce také může být základem pro hlubší komparativní výzkum trestání příživnictví u obvodního soudu pro Prahu 1 ve srovnání s jinými soudy na území Československa. Šlo by porovnat osoby pachatelů a jednání, za něž byli odsouzeni v Praze, s jinými pachateli odsouzenými u jiných okresních soudů. Problematické se v tomto případě jeví zejména získání archivních materiálů, které jsou už z velké části skartované, a pokud stále existují, nenacházejí se ve zpracovaných fondech.

V části práce týkající se stíhání režimu nepohodlných osob je uvedeno, která další ustanovení socialistického trestního práva byla vůči nim zneužívána. To by také mohlo být zajímavé podrobit hlubšímu výzkumu a systematicky na těchto případech představit komunistické právo v praxi.

V poslední době jsme se setkali s pokusem KSČM o znovuzavedení trestného činu příživnictví do českého právního řádu z roku 2017. Vzhledem k nejasně se vyvíjející politické situaci, kdy v současné době (červen 2020) má poprvé od roku 1989 KSČM přímý vliv na vládu České republiky, se nedá vyloučit, že KSČM snahu o znovuzavedení deliktu příživnictví neobnoví. V takovém případě by tato práce mohla sloužit jako určitý exkurz do této problematiky s návodem pro zákonodárce, jak skutkovou podstatu postavit. Ačkoliv k naplnění tohoto účelu, znamenajícího zásadní změnu ústavního pořádku, snad nikdy nedojde. Ve svobodné společnosti pro trestání příživnictví, jak ho pamatujeme z minulého režimu, není místo.

Použité zdroje

Archiv hlavního města Prahy

Fond NAD 106: Obvodní soud pro Prahu 1

Rejstříkové knihy:

- Sign. T z let 1963, 1972 a 1981.

Vyšetřovací a trestní spisy:

- sign. 9 T 248/1972, s. 71-73, Rozsudek, z 30. ledna 1973.
- 1 T 160/1972, s. 95-96, Rozsudek Městského soudu 4To 460/1972, z 6. prosince 1973.
- 7 Ta 197/1972, s. 33-36, Úřední záznam o zadržení podezřelého, z 12. dubna 1972.
- 2 T 59/1972, s. 13, Čtvrtý list protokolu o výsledku obv. F.K., z 22. ledna 1971.
- 3 T 103/1963, s. 103, Žádost o udělení individuální milosti, z 20. 1. 1967.
- 3 T 5/1963, s. 26-27, Rozsudek, z 12. února 1963.
- 3 T 34/1963, s. 38-39, Rozsudek, z 14. května 1963.
- 1 T 107/1963, s. 24-25, Rozsudek, z 20. června 1963.
- 1 T 87/1963, s. 8-9, Rozsudek, z 25. 6. 1963.
- 1 T 121/1963, s. 63-68, Rozsudek, z 30. července 1963.
- 3 T 139/1963, s. 34-37, Rozsudek, z 18. října 1963.
- 3 T 160/1963, s. 32-33, Rozsudek, z 18. října 1963.
- 3 T 163/1963, s. 69-73, Rozsudek, z 24. října 1963.
- 4 T 182/1963, s. 44-47, Rozsudek, z 31. října 1963.
- 8 T 18/1972, s. 65-67, Rozsudek, z 23. března 1972
- 1 T 55/1972, s. 242-246, Rozsudek, z 25. dubna 1972.
- 8 Ta 14/1972, s. 23-25, Rozsudek, z 26. dubna 1972.
- 2 T 59/1972, s. 81-83, Rozsudek, z 5. července 1972.
- 1 T 81/1972, s. 18-20, Rozsudek, z 6. července 1972.

POUŽITÉ ZDROJE

- 4 T 55/1972, s. 113-115, Rozsudek, z 2. srpna 1972.
- 7 T 31/1972, s. 46-48, Rozsudek, z 4. 8. 1972.
- 4 T 98/1972, s. 71-73, Rozsudek, z 9. 8. 1972.
- 7 Ta 188/1972, s. 21-22, Rozsudek, z 11. září 1972.
- 1 T 144/1972, s. 125-126, Rozsudek, z 27. září. 1972.
- 7 Ta 197/1972, s. 33-36, Rozsudek, z 11. října 1972.
- 1 T 158/1972, s. 54-56, Rozsudek, z 19. října 1972.
- 2 T 92/1972, s. 44-46, Rozsudek OS, z 26. října 1972.
- 1 T 160/1972, s. 89, Odůvodnění rozsudku OS, z 31. října 1972.
- 4 T 131/1972, s. 47-49, Rozsudek OS, z 15. 11. 1972.
- 1 T 168/1972, s. 56-57, Rozsudek OS, z 16. 11. 1972.
- 4 T 107/1972, s. 39-41, Rozsudek, z 12. prosince 1972.
- 2 T 119/1972, s. 187-194, Rozsudek, z 13. prosince 1972.
- 5 T 279/1972, s. 91-93, Rozsudek, z 14. března 1973.
- 1 T 190/1972, s. 61-63, Rozsudek, z 11. dubna 1973.
- 1 T 190/1972, Příloha: Občanský průkaz pachatele, z 11. 4. 1973.
- 8 T 160/1972, s. 115-117, Rozsudek, z 28. června 1973.
- 3 T 1/1981, s. 55-57, Rozsudek, z 30. ledna 1981.
- 6 T 53/1981, s. 31-34, Rozsudek, z 9. dubna 1981.
- 3 T 65/1981, s. 18, Rozsudek, z 24. dubna 1981.
- 6 T 64/1981, s. 86-88, Rozsudek, z 14. května 1981.
- 3 T 101/1981, s. 41-45, Rozsudek, z 9. června 1981.
- 4 T 186/1981, s. 41-43, Rozsudek, z 29. září 1981.

Moravský zemský archiv v Brně

Fond C 153: Okresní soud trestní Brno

Vyšetřovací a trestní spisy:

- Sign. 6 T 153/1957, s. 62-64, Rozsudek Okresního soudu v Brně z 29. srpna 1957.
- 6 T 153/1957, s. 65-70, Rozsudek Krajského soudu v Brně z 26. září 1957.
- 8 T 57/1957, s. 25-28, Rozsudek Okresního soudu trestního v Brně z 4. března 1957.
- 8 T 73/1960, s. 29-33, Rozsudek z 2. prosince 1960.
- 6 T 5/1961, s. 29-30, Rozsudek z 23. ledna 1961.
- 6 T 5/1963, s. 29-34, Rozsudek z 25. ledna 1963.
- 4 T 74/1963, s. 46-49, Rozsudek Okresního soudu v Brně z 15. května 1963.

Státní okresní archiv v Hodoníně

Fond H 106: Okresní soud Hodonín

Vyšetřovací (vyhledávací) a trestní spisy:

- Sign. 3 T 264/1979, s. 47-50, Rozsudek, z 8. října 1979.
- 3 T 122/1980, s. 58-60, Rozsudek, z 21. března 1980.
- 3 T 553/1983, s. 65-69, Rozsudek, z 24. července 1983.
- 1 T 11/1988, s. 42-43, Rozsudek, z 27. ledna 1988.
- 3 T 36/1988, s. 94-99, Rozsudek, z 20. dubna 1988.
- 2 T 163/1988, s. 41-43, Rozsudek, z 23. září 1988.
- 3 T 376/1982, s. 42-46, Rozsudek, z 23. září 1988.
- 1 T 83/1988, s. 49-50, Rozsudek, z 20. dubna 1988.
- 2 T 32/1989, s. 18-19, Odůvodnění rozsudku, z 16. března 1989.
- 2 T 32/1989, s. 56-57, Odůvodnění rozsudku 2, z 15. června 1989.

Státní okresní archiv v Pelhřimově

Fond OS 1501: Okresní soud Pelhřimov II

- Sign. 1 T 171/1983, s. 46, Usnesení o zastavení trestního stíhání, z 24. června 1983
- 4 T 347/1976, s. 32-34, Rozsudek, z 19. listopadu 1976.
- 2 T 154/1977, s. 42-46, Rozsudek, z 27. května 1977.
- 2 T 87/1983, s. 41-43, Rozsudek, z 29. dubna 1983
- 1 T 142/1983, s. 36-40, Rozsudek, z 24. května 1983.
- 2 T 73/1983, s. 78-81, Rozsudek, z 24. června 1983.
- 1 T 276/1983, s. 40-42, Rozsudek, z 13. září 1983.
- 2 T 328/1983, s. 170-177, Rozsudek, z 14. října 1983.
- 2 T 328/1983, s. 170-177, Rozsudek, z 14. října 1983.

Národní archiv Praha

Fond 315: Úřad předsednictva vlády (1945-1968)

- ÚPV-B, inv. č. 15.71.5.

Archiv bezpečnostních složek

- f. H 1-4, inv. jedn. 776, kart. 86
-

Monografie

BIČOVSKÝ, Jaroslav a Jaroslava BIČOVSKÁ. *Rodinný právní rádce*. Praha: Práce, 1978, 416 s. ISBN 24-135-78.

BLAŽEK, Petr, Roman LAUBE a Filip POSPÍŠIL, 2003. *Lennonova zed' v Praze: neformální shromáždění mládeže na Kampě 1980-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 340 s. ISBN 80-728-5032-6.

BONDY, Egon. *Prvních deset let*. Praha: Maťa, 2002, 140 s. ISBN 80-7287-062-9.

ČIČ, Milan. *Trestní právo hmotné: celostátní vysokoškolská učebnice pro studenty právnických fakult studijního oboru právo*. Praha: Panorama, 1984, 233 s.

GLOGAR, R. a kol. *Trestní zákon: Komentář*. Praha: Orbis v redakci Právnického ústavu ministerstva spravedlnosti, 1958, 363 s.

HAVEL, Václav. *Eseje a jiné texty z let 1970-1989: Dálkový výslech*. Praha: Torst, 1999, 192 s. ISBN 80-7023-042-8.

HLAVSA, Milan a Jan PELC. *Bez ohňů je underground*. Praha: BFS, 1992, 230 s. ISBN 80-901-3001-1.

HORÁK, Miloš, ROLENC, Oldřich. *Zákon o přečinech, komentář*. Praha: Orbis, 1975. 201 s.

KMENTA, Jaroslav. *Kmotr Mrázek: [tajný život šéfa českého podsvětí]*. Praha: JKM, 2007, 176 s. ISBN 978-80-903603-1-0.

KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva soudcem v éře středoevropského komunismu a transformace: analýza příčin postkomunistické právní krize*. Praha: C.H. Beck, Beckova edice právní instituty, 2005, 201 s. ISBN 80-717-9429-5.

KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2009, 727 s. ISBN 978-80-7201-741-6.

MACHALA, Lubomír, Josef GALÍK, Erik GILK, et al. *Panorama české literatury*. Praha: Universum (Knižní klub), 2015, 547 s. ISBN 978-80-242-4818-9.

MARX, Karl. *Kapitál: Díl první*. Praha: SNPL, 1954, 774 s.

MITLÖHNER, Miroslav. *Erotika a paragrafy*. Praha: Grada, 1999. 131 s. ISBN 80-7169-691-9.

NAVARA, Luděk a Josef ALBRECHT. *Abeceda komunismu*. Brno: Host, 2010, 234 s. ISBN 978-80-7294-340-1.

NĚMEČEK, Tomáš, 2014. *Padni, komu padni: život a případy Elišky Wagnerové*. Praha: Leges. Extra (Leges), 160 s. ISBN 978-80-7502-055-0.

NEZKUSIL, Jiří a Gustav PŘENOSIL. *Prevence zločinnosti v ČSSR*. Praha: Panorama, 1987, 299 s. ISBN 11-014-87.

TOLAR, Jan a Oldřich ROLENC. *Zákon o místních lidových soudech: komentář*. Praha: Orbis, 1964, 366 s.

VLČEK, Martin. *Trestní politika socialistické společnosti. Rozpravy Československé akademie věd – řada společenských věd*. Praha: Academia, 1979, 71 s. ISSN 0069-2298.

VLČEK, Martin. *Příživnictví v československém trestním právu*. Praha: Academia, 1985, 108 s. ISBN 80-210-4056-4.

VOJNA, Pavel. *Kriminalita – skutečnost a právní vědomí*. Praha: Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, 397 s. 1984.

BÁRTA, Jan, Dana Němcová. *Lidé mého života*. Praha: Portál 2003. 170 s. ISBN 80-717-8759-0.

KOLÁŘ, Pavel a Michal PULLMANN. *Co byla normalizace: studie o pozdním socialismu*. Praha: Lidové noviny Ústav pro studium totalitních režimů, 2016, 224 s. ISBN 978-80-7422-560-4.

RADIL, Tomáš. *Jáchym Topol: nemůžu se zastavit*. Praha: Portál, 2000, 148 s. ISBN 80-717-8395-1.

RÁKOSNÍK, Jakub, Matěj SPURNÝ a Jiří ŠTAIF. *Milníky moderních českých dějin: krize konsenzu a legitimacy v letech 1848-1989*. Praha: Argo, 2018. s. 267. ISBN 978-80-257-2518-4.

STEHLÍK, Michal, František STÁREK a Ivana DENČEVOVÁ. *Tváře undergroundu*. Praha: Radioservis, 2012, 256 s. ISBN 978-80-87530-17-7.

Články

ADAMUS, Vladimír. Příživnictví – minulost a současnost. *Správní právo: odborný časopis pro oblast státní správy a správního práva*. Praha: 1992, roč. 25, č.3, s. 30-35. ISSN 0139-6005.

BEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví* Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 196-197. ISBN 978-80-210-4844-7.

BENDO VÁ, Kamila. Ženy v Chartě 77. Vzpomínky na ty, které vydržely. In: BLAŽEK, Petr. ed. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Praha: Dokořán, 2005.

BERKOVEC, Jiří. Proces s Petrem Uhlem a spol. In: SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin* (IX. svazek – Procesy od roku 1950). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. v koedici s Key Publishing, 2015, 972 s. ISBN 978-80-7380-657-6.

BLAŽEK, Petr. Máničky. In: BROŽ, Vladimír. *Kmeny 0: městské subkultury a nezávislé společenské proudy před rokem 1989*. V Praze: Bigg Boss & Yinachi, 2013. 739 s. ISBN 978-80-903973-8-5.

BRENNEROVÁ, Christianne. Líné dívky, lehké dívky? Příživnictví a disciplinace mladých žen v době normalizace. *Dějiny a současnost*. Praha: 2013, roč. 35, č. 9, s. 19-22. ISSN 0418-5129.

DUBINOVÁ, Tereza. Svoboda je můj životní leitmotiv: Stručný životaběh chartisty Josefa Kordíka. *Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů*. Praha: 2016, roč. 10, č. 4, s. 116-119. ISSN: 1802-8241.

HAVEL, Václav. Od boku o předvoji a průserech: Rozhovor Revolver revue s Josefem Císařovským. *Revolver revue*. Praha: Nezávislé tiskové středisko, 1985, roč. 9, č. 1, s. 279-294. ISSN 1210-2881.

HAVELKOVÁ, Barbara. Genderová rovnost v období socialismu a Pracovní právo. In: BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví* Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 499. ISBN 978-80-210-4844-7.

HAVLÍK, Adam. Vzestup a pád „bonového krále“ Jozefa Zelíka: Případová studie k dějinám hospodářské kriminality před rokem 1989. In: VIRKNER, Patrik. *Securitas Imperii: Sborník k problematice bezpečnostních služeb*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2017, sv. 30/1, s. 224-243. ISSN 1804-1612.

KALOUS, Jan. Objekt akce BUDHA: signatář Charty 77 Zdeněk Kvítek. *Paměť a dějiny*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011, roč. 5, č. 4.

KÜHN, Zdeněk. Ideologie aplikace práva v době reálného socialismu. In: BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví* Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 80. ISBN 978-80-210-4844-7.

LEITNEROVÁ, Martina. Knihy a obrazy rodiny Kohoutových, rozhovor s Ondřejem Kohoutem. In: *Lidové noviny: založeny 1893 - obnoveny 1988*. Praha: Lidové noviny, 2012, roč. 25, č. 95, s. 33. ISSN 0862-5921.

NĚMCOVÁ, Dana. Trestní řízení s Janem Princem. *Hnědá kniha o procesech s českým undergroundem*. ÚSTR, Praha 2012, 1. vydání, váz., 515 s., ISBN 978-80-87211-74-8

PITHART, Petr. Charta 77. In: SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin*. II. svazek – D - J. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, 915 s. ISBN 978-80-7380-587-6.

ZAPLETAL, Tomáš. Přístup totalitního státu a jeho bezpečnostních složek k romské menšině v Československu: (1945-1989). In: BÁRTA, Milan. *Sborník archivu bezpečnostních složek: 10/2012*. Praha: Archiv bezpečnostních složek, 2012, s. 13-83. ISBN 978-80-260-3609-8.

Dobové odborné články a dobová periodika

BALÁŠ, Otakar. Prostituce a boj proti ní. *Socialistická zákonnost: časopis pro právní praxi*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1968, roč. 16 č.1, s. 16-22. ISSN 0037-8305.

BARTUŠKA, Jan. Upevněním socialistické zákonnosti k zvýšené ochraně našeho zřízení a vymožeností lidu. *Socialistická zákonnost: časopis pro právní praxi*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1958 roč. 6, č. 1, s. 1-25. ISSN 0037-8305.

FAIT, Jan. Tichá hra. *Rudé právo: Orgán ústředního výboru komunistické strany Československa*. Praha, 1961, s. 41-42. ISSN 0032-6569. roč. 41-42, č. 316.

FAJSTAVR, Ladislav a BOBEK Ladislav. K možnosti jednočinného souběhu přečinu proti pracovní kázni podle § 8 písm. c) zák. č. 150/1969 Sb. a přečinu příživnictví podle § 10 téhož zákona. *Socialistická zákonnost: časopis pro právní praxi*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1979, roč. 27, č. 4, s. 209. ISSN 0037-8305.

FINGER, Vladimír. Příživnictví podle § 188a tr. zák. a jeho poměr k jiným zákonným ustanovením. *Socialistická zákonnost: časopis pro právní praxi*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1958 roč. 6, č.2. s. 116-118 ISSN 0037-8305.

Chatař za mřížemi. *Rudé právo: Orgán ústředního výboru komunistické strany Československa*. Praha, 1965, roč. 45-46, č. 3. ISSN 0032-6569.

IVANOV, Vladimír. Výchovná síla komunistických ideálů. *Tribuna: týdeník pro ideologii a politiku*. Praha, 1981, roč. 13, č. 50, s. 3. ISSN 0139-5165.

JESTŘÁB, Miloš. Skutková podstata příživnictví podle § 188a tr. zákona. *Právní obzor*. 1959, roč. 21, č. 3.

JŮVA, Vladimír. Pojetí mravní výchovy v socialistické společnosti. In: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity: Studia minora facultatis philosophicae universitatis brunensis*. Brno, 1983, s. 18.

KRÁL, Jan, Spravedlivé tresty spekulantům. *Rudé právo*. Praha. 1985, roč. 66, č. 280, s. 2. ISSN 0032-6569.

KVĚTENSKÝ, Vítězslav. Individualizace ochranného dohledu ukládáním dalších přiměřených omezení podle § 2 odst. 2 zák. č. 44/1973 Sb. *Socialistická zákonnost: časopis pro právní praxi*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1986, roč. 34, č. 4, s. 192-197. ISSN 0037-8305.

LORENC, Oldřich. Příživnictví. *Soudce z lidu*. Praha: Právníký ústav ministerstva spravedlnosti, 1958, roč. 11 č. 10.

Muž příživník: (Lidový soud trestní v Praze), *Svobodné slovo*. Praha. 1957, roč. 13, č. 269.

NEZKUSIL, Jiří a CÍSAŘOVÁ, Dagmar. K aktuálním otázkám příživnictví. *Socialistická zákonnost: časopis pro právní praxi*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1958 roč. 6, č. 4, s. 217-226. ISSN 0037-8305.

Okrádá nás. *Rudé právo: Ústřední orgán komunistické strany Československa*, 1953, roč. 33-34, č. 146, s. 2. ISSN 0032-6569.

Přednostní zásobování. *Rudé právo: Ústřední orgán komunistické strany Československa*. 1949, roč. 29-30, č. 6, s. 1. ISSN 0032-6569.

RIEDLOVÁ, Hana. Některé problémy při postihu hazardních her. *Socialistická zákonnost: časopis pro právní praxi*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1989, roč. 37, č. 9, s. 547-549. ISSN 0037-8305.

ROLENC, Oldřich. Ke směrnici pléna Nejvyššího soudu č. Pls 4/63 k výkladu ustanovení § 203 tr. zák. o příživnictví. *Socialistická zákonnost: časopis pro právní praxi*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1963, roč. 11, č. 10, s. 513-522. ISSN 0037-8305.

STEINMASSLOVÁ, L. Příživník. *Rudé právo: Orgán ústředního výboru komunistické strany Československa*. Praha. 1965. roč. 45-46, č. 52, s. 2. ISSN 0032-6569.

TOMÁNKOVÁ, Jitka. Kriminologická a trestně právní problematika v skytu a postihu příživnictví v ČSSR. In: *Universitas: revue Masarykovy univerzity v Brně*. Brno: Univerzita J.E.Purkyně, 1986, s. 19-25. ISSN 1211-3387.

Většinou Lenoši a zlodějíčkové. IN: *Rudé právo: Ústřední orgán Komunistické strany Československa*. Praha: Komunistická strana Československa. 1966, roč. 46-47, č. 236, s. 4. ISSN 0032-6569.

VIESKA, Juraj. O příživnictví v pojetí § 203 tr. zák. *Socialistická zákonnost: časopis pro právní praxi*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1963, roč. 11č. 1, s. 38-45. ISSN 0037-8305.

VLČEK, Martin. K problematice postihu prostituce v československém trestním zákoně. In: *Právník: Teoretický časopis pro otázky státu a práva*. Praha: Academia, 1975, roč. 114, č. 10, s. 923. ISSN 0231-6625.

VLČEK, Martin. Příživnictví jako právní a sociologická kategorie. *Právník*, 1983, roč. 122, č. 8.

Vražda pro 800 Kčs. *Rudé právo: Orgán ústředního výboru komunistické strany Československa*. Praha. 1968, roč. 48-49, č. 230, s. 2. ISSN 0032-6569.

Výklad ustanovení § 203 tr. zák., projednaný a schválený presidiem Nejvyššího soudu dne 7. 10. 1964, Prz 102/64. In: ROLENC, Oldřich, Bohumil REPÍK a Československo. *Nejvyšší soud o trestním řízení soudním: Sborník směrnic, stanovisek a zhodnocení soudní praxe pléna a presidia nejvyššího soudu 1962 až 1968*. Praha: SEVT, 1975.

Judikatura

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. listopadu 1974, sp. zn. 1 Tz 59/74. In: *ASPI verze 2020* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, © 2000-2020 [cit. 24. května 2020].

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 6. května 1958, sp. zn. 1Tz 80/1958. In: *ASPI verze 2020* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, © 2000-2020 [cit. 27. května 2020].

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. června 1963, sp. zn. 6Tz10/1963. In: *ASPI verze 2020* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, © 2000-2020 [cit. 4. června 2020].

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. května 1969, sp. zn. 7Tz 20/1969. In: *ASPI verze 2020* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, © 2000-2020 [cit. 4. června 2020].

Rozsudek Okresního soudu v Jihlavě ze dne 11. října 1963, sp. zn. 2 T 191/63. In: *ASPI* [právní informační systém]. WoltersKluwer ČR.

Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 14. srpna 1972, sp. zn. 4Tz 20/1972. In: ASPI verze 2020 [právní informační systém]. WoltersKluwer ČR, © 2000-2020 [cit. 4. června 2020].

Internetové zdroje

ČERNÝ, Jiří, Sleeve note k albu Země je kulatá [online]. In: . 1990 [cit. 2020-05-08]. Dostupné z: <http://www.pepanos.cz/napsali/sleevenote-k-albu-zeme-je-kulata>

Jan Bednář v rozhovoru pro ustr.cz, část 5. Výsledky a zadržování na 48 hodin. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/vzdelavaci-projekt-pamet-a-dejiny-totalitnich-rezimu/ceskoslovensky-disent/jan-bednar-1953/>

JANDOUREK, Jan, 2020. Egon Bondy: Ikona undergroundu i STBácký udavač, který uhořel ve vlastní posteli. *Reflex* [online]. 20. 1. 2020 [cit. 2020-05-12]. Dostupné z: <https://www.reflex.cz/clanek/causy/73273/egon-bondy-ikona-undergroundu-i-stbacky-udavacktery-uhorel-ve-vlastni-posteli.html>

Josef Kordík, československý disent 1977-1989, Paměť a dějiny totalitních režimů, Ústav pro studium totalitních režimů. Rozhovor s Josefem Kordíkem, 5. část: Odebrání státního souhlasu a domovní prohlídka. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/vzdelavaci-projekt-pamet-a-dejiny-totalitnich-rezimu/ceskoslovensky-disent/josef-kordik-1948/>

KORDÍK, Josef, 1982. *Kniha, která by nemusela být* [online]. [cit. 2020-05-07]. Dostupné z: http://scriptum.cz/soubory/scriptum/%5Bnode%5D/kordik_kniha-ktera-by-nemusela-byt.pdf

NĚMCOVÁ, Barbora, 2017. Komunisté chtějí obnovit trestný čin příživnictví. Za něj i půlroční vězení. Právní rádce [online]. Praha: Economia, 6. 2. 2017, XXV [cit. 2020-06-04]. ISSN 1213-7693. Dostupné z:

<https://pravniradce.ihned.cz/c1-65613230-komuniste-chteji-obnovit-trestny-cin-prizivnictvi-jako-trest-navrhuji-i-vezeni>

NOVÁK, Jan a Václav HAVEL. Občan Vaněk =: Citizen Vaněk. Praha]. 2009. ISBN 978-80-7309-788-2. Dostupné také z: <http://www.digital-niknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:5584dc00-dc7d-11e3-93a3-005056825209>

Paměť a dějiny totalitních režimů: Československý disent 1977-1989 – Jan Bednář, Ústav pro studium totalitních režimů. Dostupné z <https://www.ustrcr.cz/uvod/vzdelavaci-projekt-pamet-a-dejiny-totalitnich-rezimu/ceskoslovensky-disent/jan-bednar-1953/>

PĚNKAVA, Pavel, 2018. Posunula se společnost v náhledu na řešení bezdomovectví? *Fórum sociální práce* [online]. 2018(1), 87-94 [cit. 2020-06-25]. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/100481/Pavel_Penkava_87-94.pdf?sequence=1

PREČAN, Vilém. Prohlášení Charty 77, 1. ledna 1977. In: *Charta 77: 1977-1989: Od morální k demokratické revoluci: Dokumentace*. Scheinfeld: Československé dokumentační středisko nezávislé literatury, 1990. s. 9. ISBN 80-900422-1-X. Dostupné také z: <http://www.digital-niknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:c77095c0-1c07-11e3-b62e-005056825209>

STÁREK, František. Na počátku ~~bylo slovo~~... byli Hells Devils. *Securitas imperii: sborník k problematice bezpečnostních služeb*. Praha: Themis, 2011, 5(2). s. 18. ISSN 1804-1612. Dostupné také z: <http://www.digital-niknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:b7892822-d10b-11e1-a5c4-0050569d679d>

TOMEK, Prokop. Bruno Sklenovský: dluh, který je potřeba splatit. *Paměť a dějiny*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2019, roč. 13, č. 2, s. 71-80. Dost. z: https://www.ustrcr.cz/wp-content/uploads/2019/07/PD_2_19_s71-80.pdf

Vyhnání po Chartě: Jan Bednář, 2017. Česká televize [online]. Praha, 17. 1. 2017 [cit. 2020-05-07]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/11453985288-vyhnani-po-chartě/216562261030004-jan-bednar/>

Dobové kvalifikační práce

BAREŠOVÁ, Karimat. *Příživnictví*. Praha, 1972. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta. Vedoucí práce: JUDr. Alfréd Kuklík, CSc., 95 s.

KOUTSKÁ, Bedřiška. *Boj s příživnictvím ve formě prostituce*. Praha, 1984. Diplomová práce. Karlova Univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce: doc. JUDr. Jiří Nezkusil CSc., 46 s.

PRCHLÍKOVÁ, Lenka. *Příživnictví*. Praha, 1973. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 49 s.

RICHTEROVÁ, Jaroslava. *Příživnictví*. Diplomová práce, 1973. Karlova Univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce: dr. Dagmar Císařová CSc., 52 s.

SÁBLÍKOVÁ, Věra. *Příživnictví*. Praha, 1978. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta. 69 s.

STROLENÝ, Pavel. *Příživnictví*. Praha, 1977. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta. 143 s.

ŠUSTÁČEK, Jindřich. *Příživnictví*. Brno, 1977. Rigorózní práce. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Brně, Právnická fakulta. Vedoucí práce doc. JUDr. David CSc. 109 s.

VÍTEK, Slavomil. *Příživnictví*. Praha, 1973. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 100 s.

Právní předpisy

Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., ústava Československé socialistické republiky – znění od 11. 7. 1960. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1960-100/zneni-19600711#cl7-3>

Ústavní zákon č. 150/1948 Sb. Ústava Československé republiky ze dne 9. května 1948. dost. z: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html

Zákon č. 140/1961 Sb. Trestní zákon, v různých zněních. Dost. z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-140/zneni-19650801>

Zákon č. 148/1969 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 140/1961 Sb. TZ. Dost. z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1969-148>

Zákon č. 150/1969 Sb. o přečinech, ve znění k 1. lednu 1970. Dost. z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1969-150/zneni-19700101>

Zákon č. 38/1961 Sb., o místních lidových soudech, ve znění k 1. červenci 1961. Dost. z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-38#f3379198>.

Zákon č. 58/1965 Sb., kterým se upravuje postih provinění a přestupků osob opětovně se dopouštějících výtržnictví, násilností a příživnictví. Ve znění k 1. 8. 1965. Dost. z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1965-58/zneni-19650801>

Zákon č. 60/1961 Sb., o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku, ve znění k 1. červenci 1961. Dost. z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-60/zneni-0>

Zákon č. 74/1958 Sb., o trvalém usídlení kočujících osob, ve znění k 11. listopadu 1958. dost. z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1958-74/historie>

Zákonné opatření č. 99/1969 Sb. ve znění k 22. srpnu 1969. Dost. z:
<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1969-99>

Ostatní

DENČEVOVÁ, Ivana. *Underground jako politický fenomén*. Praha. 2013. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze, filozofická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Marek Junek, PhD., 131 s.

Dopis prezidentu Československé socialistické republiky. *Informace o Chartě 77*. Samizdat. 1978, roč. 1, č. 11, s. 21-22.

Důvodová zpráva k trestnímu řádu. *Trestní zákon a trestní řád*. Praha: Orbis, 1951.

Jan Bednář: Stížnost Federálnímu ministerstvu vnitra. *Informace o Chartě 77*. Samizdat. 1978. 8. ročník. s. 15-16.

KUBÁČ, Vilém. *Egon Bondy a jeho dílo v kontextu českého undergroundu*. Praha. 2017. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Katolická teologická fakulta. Vedoucí práce PaedDr. Helena Kupcová. 61 s.

Návrh poslanců Vojtěcha Filipa, Stanislava Grospiče, Hany Aulické Jírovkové, Pavla Kováčka, Miloslavy Vostřé, Jana Klána a dalších na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: Sněmovní tisk 1016/0, Poslanecká sněmovna, VII. volební období, 3. února. 2017. Praha. Dost. z:
<https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=1016&CT1=0>

Obrana nespravedlivě stíhaných, pojem a realita. *Informace o Chartě 77*. Samizdat. 1980. roč. 3, č. 5.

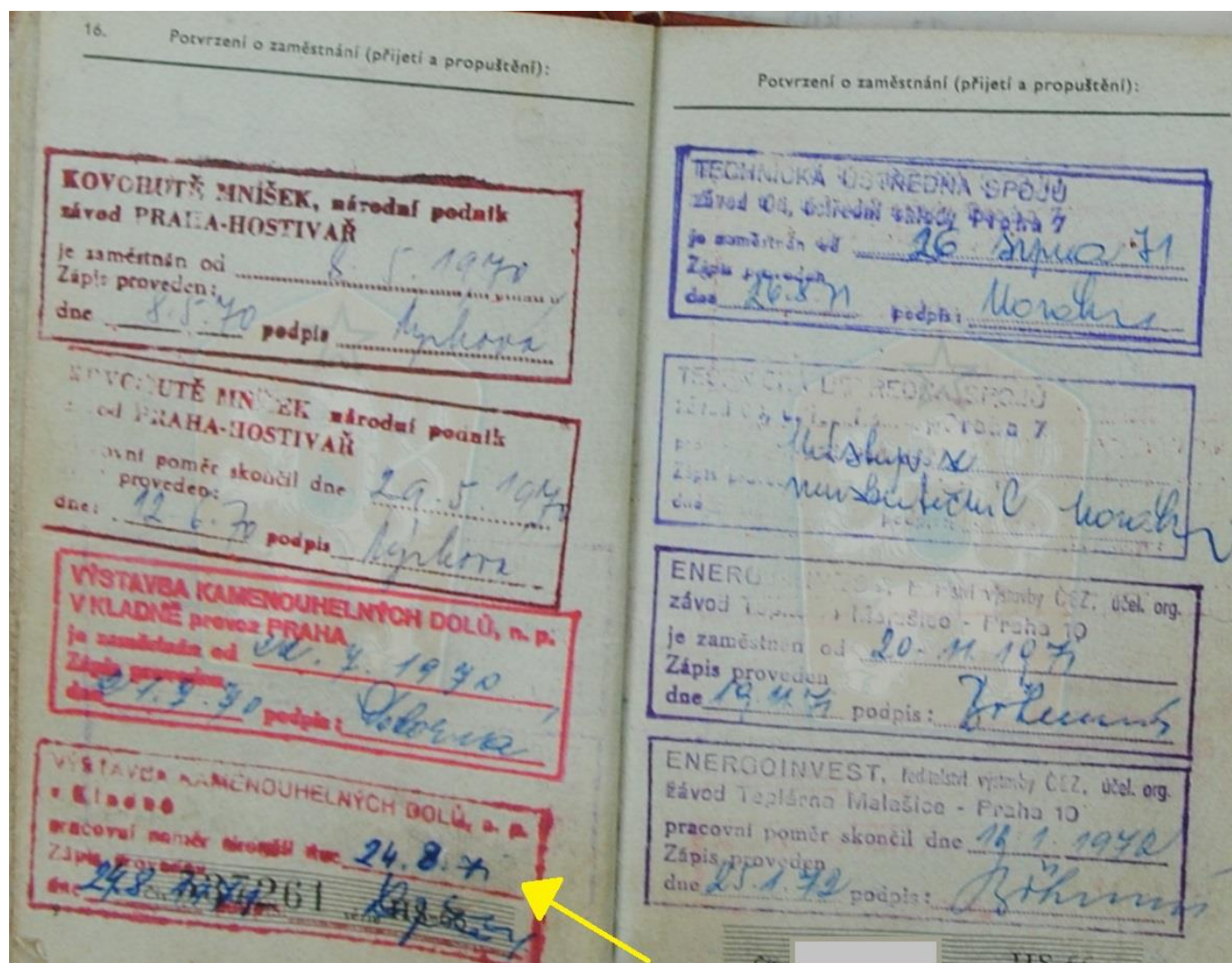
PLACHÁ, Martina. *Tzv. druhá vlna českého undergroundu a mně kteří její představitelé*. Plzeň, 2014, s. 12-22. Diplomová práce. Západočeská

POUŽITÉ ZDROJE

univerzita v Plzni. Pedagogická fakulta. Vedoucí práce PaedDr. Jiří Staněk CSc.

Sdělení č. 466, Proces s písničkářem Josefem Nosem. *Informace o Chartě 77*. Samizdat. 1985. 8. ročník. 10. číslo.

Přílohy

Obrázek 1 Zfalšované datum ukončení pracovního poměru

(Původně datum 24. 5. 1971. Pachatel J.Š. přepsal na 24. 8. 1971, aby se vyhnul stíhání za příživnictví. Zdroj: Archiv hlavního města Prahy, fond státních orgánů, oddělení fondu: Obvodní soud pro Prahu 1, zn. 106, signatura: 1 T 190/1972, část: příloha: Občanský průkaz pachatele. Z 11. 4. 1973.)

Obrázek 2 Karikatura

(Zdroj: Rudé právo: Ústřední orgán komunistické strany Československa, 8. 1. 1949, roč. 29. Praha. ISSN 0032-6569. s. 1)

Místní oddělení veřejné bezpečnosti
 Praha 1, Benadiktácká 1

ČVS 646/PS-72. V Praze, dne 28.9.72.

Z p r á v a . . . o . . . p o v ě s t i .

Petr, nar. [redacted] 1944 v Praze, bytem Praha 1., [redacted]
 [redacted], zaměstnán od 19.9.1972 u podniku BARUM,
 Praha 7, Bubenská ul. Jmenovaný pochází z úřednické rodiny,
 neb oba jeho rodičové jsou zaměstnání jako úředníci. Man-
 želství rodičů bylo rozvedeno v r. 1963 a Petr [redacted] bydlí
 u své matky v Praze 1, [redacted] Vychodil 8 tříd
 ZŠ a po vychození školy se šel učit sedníkem v podniku KON-
 STRUKTIVA Praha, kde se však nedeučil a začal pracovat jako
 skladevý dělník. Poslední jeho zaměstnání bylo od 20.1.1971
 a posniam DROBNÉ ZBOŽÍ Praha 1, Václavské nám. 60 a to na pra-
 covišti Praha 1. Michalská 29, kde pracoval též jako skladevý
 dělník a to až do 6.3.1972 a od té doby až do 19.9.72 nebyl
 nikde zaměstnán, práci se vyhýbal a nechal se vyživovat svou
 matkou Janou [redacted]

Jmenovaný žije samotářským životem, nemá žádné kamarády,
 ani nevyhledává styky se ženami a v době, kde pracoval a měl
 peníze, tak podléhal pití alkoholu. Nyní jelikož mu matka
 peníze nedává, neb mu dává pouze jídlo a cigarety, nemá tedy
 peníze a tak alkoholu nemůže hledávat. Kromě toho, že nepracuje
 a nechává se vyživovat matkou jinou grestnou činností nepáchá
 a nebyl ještě soudně trestán.

Politicky se nijak neprojevuje, nemá zájem o politické
 dění a není členem žádné masové-politické složky, ani žádné
 politické strany.

V domě se s nikým nestýká a nanejsem proti němu žádné
 stížnosti, kromě toho, že v podnapilesti se hádá se svou mat-
 a této vyhrožuje bitím a hrubě jí nadává.

Jiných dalších poznatků nebylo v místě zjištěno.

nrap. [redacted]

Obrázek 3 Zpráva o pověsti.

(Zdroj: Archiv hlavního města Prahy (AHMP), fond státních orgánů, oddělení fondu: Ob-
 vodní soud pro Prahu 1, zn. NAD 106, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 1T168/1972, s.
 36, Zpráva o po-věsti, z 28. 9. 1972.)

39

Nápravně výchovný ústav poštovní úřad Ostrava - Heřmanice, schránka 1

SNV 3715/20-71-35

Cj.:

SNB - Oddělení vyšetřování VB
P r a h a 1
Bartolomějská ul. 6
P r a h a 1

Okresní soud v Ostravě
Dne 24. VIII. 1971
K čj. ČVS: W 524/71

19.8.1971.

Věc : [redacted] František, bývalý odsouzený - hodnocení k dožádání.

H o d n o c e n í

k dožádání na bývalého odsouzeného [redacted] František nar. [redacted] 1945 Praha okr. dtto, svobodný, autoklempíř, který byl u zdejšího ústavu ve výkonu odnětí svobody v době od 16.11.1970 do 16.2.1971, kdy byl volně propuštěn.

Odsouzen byl Obv. soudem pro Prahu 4 dne 18.9.1970, čj. 1 T 75/70 pro tr. čin dle § 109/2 tr.z. k trestu odnětí svobody 10 měsíců. V minulosti trestán nebyl.

Po přemístění k našemu NVÚ byl jmenován zaškolěn a seznámen s Řádem pro výkon trestu odnětí svobody, s právy a povinnostmi odsouzených. Pak byl pracovníčně zařazen na pracoviště MIVEX jako pomocný zámečnick. Jednalo se o průměrného pracovníka, celkem nebylo k němu podstatných připomínek ze strany mistrů. Po stránce kázně a chování se však jednalo o krajně neukázněného odsouzeného, který musel být 5 x kázeňsky potrestán většinou za neukázněné a drzé chování. Jedná se o osobu, která má velmi záporný postoj k dnešnímu socialistickému zřízení, stále se dožaduje vyhoštění z ČSSR, neboť prohlašuje, že se cítí být Němcem. Výkon trestu u něj nesplnil převýchovný účel. U jmenovaného jsou předpoklady pro páčání další trestné činnosti.

Po propuštění z výkonu trestu mu byla v den výstupu vyplacena částka Kčs 71,80, dne 3.3.1971 zasláno Kčs 116,-, dne 31.3.1971 zasláno Kčs 348,-. Peníze byla zaslány na adresu [redacted] Chamutov.

Tolik k Vašemu dotazu !

Náčelník : [signature]

SNB - Oddělení vyšetřování VB
Praha 1
L.S. : 2. IX. 1971
CJ. VV -
Přílohy: [signature]

Obrázek 4 Hodnocení z nápravně výchovného ústavu

(Zdroj: AHMP, fond: Obvodní soud pro Prahu 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 2T59/1972, s. 34, hodnocení z nápravně výchovného ústavu.)

29

DRUŽSTVO INVALIDŮ V PRAZE

PRAHA 1 - NOVÉ MĚSTO, TRIDA POLITICKÝCH VĚZŇŮ 13

TELEFONY: USTŘEDÍ 22 01 92, OBCHODNÍ ÚTVAR - ZASOBOVACÍ ODDĚLENÍ 25 72 44,
 ODBÝTOVÉ ODDĚLENÍ 25 83 56, VÝROBNÍ ÚTVAR 22 01 22, FAKTURACE 22 71 74
 ÚČTARNY: STARE MĚSTO, BETLEMSKÁ UL. 12, PRAHA 1 — TELEFON 24 22 56-7

Účet u SBČS Praha 1, č. ú. 11-1301-9

Místní oddělení VB Krč

Jílovská 1148
 P r a h a 4

 doporučeně !

Číslo jednací:

Naše značka: OS/Žh

Vaše značka:

PRAHA dne 13. 9. 1971

Věc: Hlášení neomluvené absence

Oznamujeme vám že dne 2.8.1971 byl přijat v našem družstvu jako instalatér s. _____ nar. _____ 1923, rozvedený, trvalé bydliště Plzeň - Petřín, Sušická 31, přechodné Praha 4 _____

Odpracoval pouze tři dny, vyinkasoval menší zálohu na nákup drobného materiálu a víc se v zaměstnání neobjevil.

Naše doporučené výzvy, jak do přechodného, tak trvalého bydliště byly nám poštou vráceny jako nedoručitelné.

Protože má naše razítko v občanském průkazu, nemůže nastoupit jiné zaměstnání. Pobírá částečný invalidní důchod ve výši Kčs 426,- .

Upozorňujeme vás na tuto skutečnost, neboť jmenovanému šlo pravděpodobně jen o získání razítka o zaměstnání.

Vin
L. J. J. J. J.

Místní oddělení veřejné bezpečnosti
 Praha 4 - Podolí

Došlo 16. IX.

Čj. 3301/2-71

Přílohy: _____

Místní oddělení veřejné bezpečnosti
 Praha 4 - Krč

Došlo 15. IX.

Čj. _____

Vyřizuje: Čihařová

telefon: 222 806

Obrázek 5 Hlášení neomluvené absence – de facto podnět k zahájení trestního stíhání pro příživnictví

(Zdroj: Archiv hlavního města Prahy (AHMP), fond státních orgánů, oddělení fondu: Obvodní soud pro Prahu 1, zn. NAD 106, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 4T98/1972, s. 29, příloha spisu, z 13. 9. 1971.)

POUŽITÉ ZDROJE

-16-

Městská správa VB Praha
Pohotovostní mot.jednotka
č.j. 11 454/Pt-1-81

V Praze dne 24.3.1981

Ú ř e d n í z á z n a m

Dne 24.3.1981 v 01.15 hod. prováděla motorizovaná hlídka psovodů PML kontrolu restaurace Obecný dům. V rohu této restaurace byla kontrolována žena, která se prokázala potvrzením o ztrátě OP na jméno :

N [redacted] ~~KIKKA~~ nar. [redacted] 1957, bytem Praha 1,
M [redacted] [redacted], toho času bez
prac. poměru.
Rod.č. [redacted]
potvrz.o ztrátě 012692 A

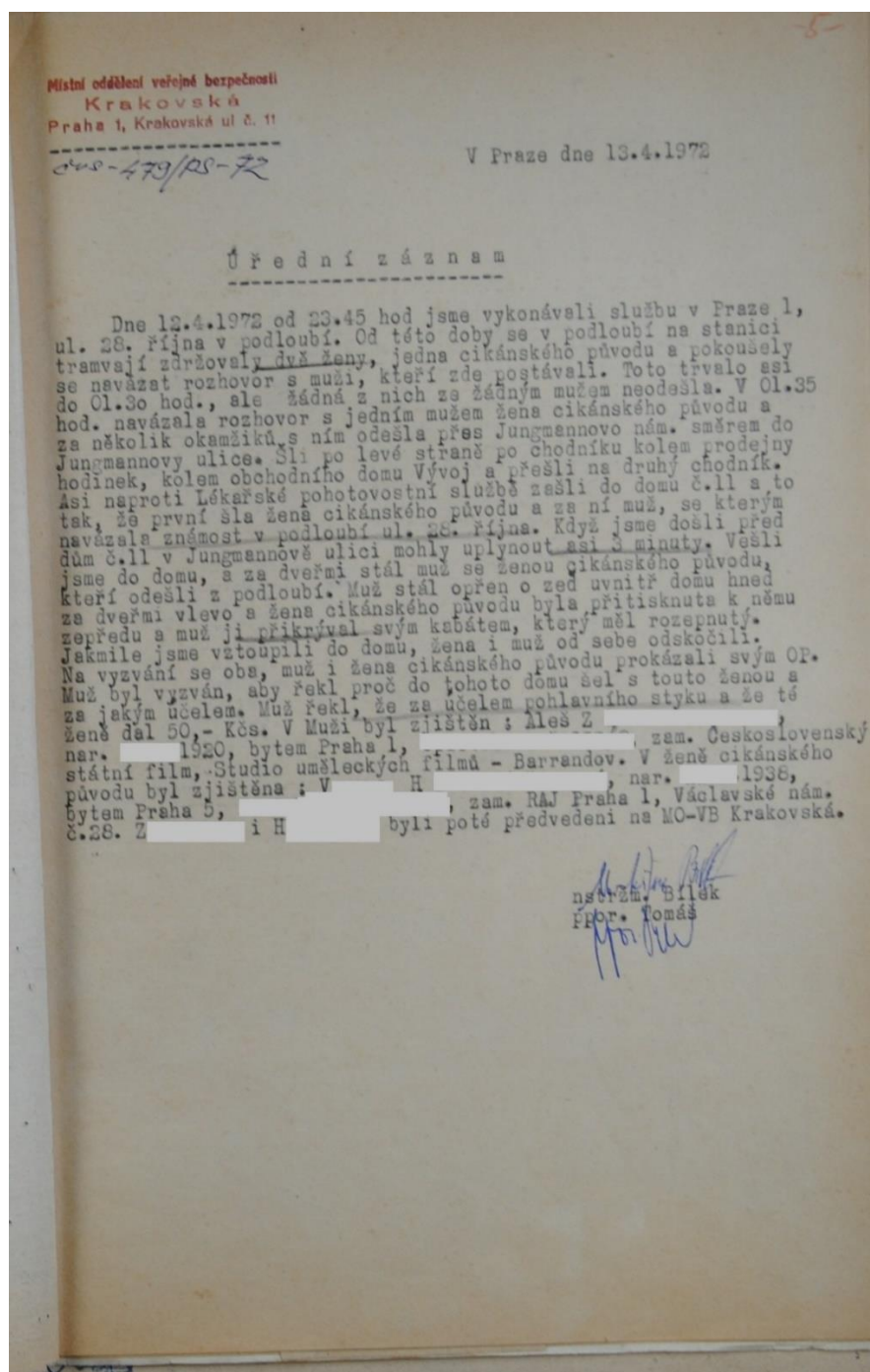
U jmenované bylo zjištěno, že vykonává OD, který vydal soud pro Prahu 1, spis. zn.rozhod.: 6T 26/80, OD vykonává OS SNB Praha 1, MO VB Krakovská, začátek OD 11.3.1981, konec OD 11.3.1983, proto byla výše jmenovaná předvedena na LO VB Benediktská dle § 19 zák. 40/74 Sb. k dalšímu opatření.

Převzal :

Předal : *[signature]*
nstrm. Láská
nstrm. Bystričan
nstrm. Rejzl

Obrázek 6 Úřední záznam o předvedení podezřelé

(Zdroj: Archiv hlavního města Prahy (AHMP), fond státních orgánů, oddělení fondu: Obvodní soud pro Prahu 1, zn. NAD 106, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 3T65/1981, s. 16, Úřední záznam, z 24. 3. 1981.)

Obrázek 7 Úřední záznam o předvedení podezřelé

(Zdroj: Archiv hlavního města Prahy (AHMP), fond státních orgánů, oddělení fondu: Obvodní soud pro Prahu 1, zn. NAD 106, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 7Ta197/1972, s. 5, Úřední záznam, z 13. 4. 1972)